

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Νοοτροπίες και στάσεις ζωής των
προσφύγων της Καπαδοκίας
Η περίπτωση του Βόλου**

Επιμέλεια: Ιωακειμίδης Χρίστος
Αρ. Μητρώου: 1398018

Επιβλέποντες Καθηγητές:

- 1) Σακκής Δημήτριος. Αναπληρωτής Καθηγητής
- 2) Δεληγιάννης Δημήτριος. Αναπληρωτής Καθηγητής

Βόλος 2004

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7905/1
Ημερ. Εισ.: 09-12-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ – ΜΕ
2004
ΙΩΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
• Αντί προλόγου	1
• ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	2
• ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
- Ονομασία της Καππαδοκίας	
- Θέση και όρια της Καππαδοκίας	
- Γλώσσα της Καππαδοκίας	
- Ιστορική προσέγγιση	
• Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	24
• ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ	35
• ΤΟ ΠΑΙΔΙ	37
- Η συμμετοχή των παιδιών στην οικογενειακή οικονομία	45
• ΤΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ	46
1. Ατομικά παιχνίδια	
2. Ομαδικά παιχνίδια	
3. Εποχικά παιχνίδια	
• Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ	50
• Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ	57
- Ατεκνία και γυναίκα	65
• ΝΤΥΣΙΜΟ	66
• ΕΓΓΑΜΟΣ ΒΙΟΣ: Νοοτροπίες συμπεριφορές - Ήθη και έθιμα	71
- Ο Γάμος	
- Το δάγκωμα - φίλημα	
- Το προξενιό	
- Η αρπαγή	
- Το "Γιολούχ" (μαντήλι) και το "σούτγατ" (προίκα)	
- Το κάλεσμα	
- Η μέρα του γάμου	
- Μετά το γάμο	

- Το έθιμο της παρθενίας

• ΝΟΟΤΡΟΠΙΕΣ - ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ σχετικά με την πρόκληση βροχής	76
• ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ: Στάσεις, Νοοτροπίες - Έθνη και έθιμα	78
- Χρυστού Πάσκα (Χριστούγεννα)	
- Αι Βασιλιού (Πρωτοχρονιά)	
- Άγιοι των σογιών	
- Το Φώτα (Θεοφάνεια)	
- Απόκριες - Καθαρή Δευτέρα	
- Μάαλ Τσερετσή (Πάσχα)	
• ΧΑΡΤΕΣ	86
• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
• ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	90
- Οι πληροφορητές	
- Το ερωτηματολόγιο	
- Οι συνεντεύξεις	
- Η μέθοδος έρευνας	

Αντί προλόγου

Όταν ξεκίνησα τη συγγραφή της πτυχιακής μου στο τμήμα της Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπ/σης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, μια βαθιά συγκίνηση γέμισε την καρδιά μου. Δικαιολογημένα γιατί πέρα από την εργασία για την απόκτηση του πτυχίου ήξερα ότι απευθύνομαι στους συμπατριώτες μου, τόσο στους μεγαλύτερους, όσο και στους νεότερους.

Πρόθυμα ανέλαβα αυτήν την πτυχιακή και ευχαριστώ ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Δημήτρη Σακκή που μου κέντρισε και αναζωπύρωσε τη βαθιά μου επιθυμία κάποτε να γράψω «κάτι» γι' αυτό το χλιοβασανισμένο κομμάτι του Ελληνισμού. Η Καππαδοκία είναι η πιο αδικημένη σε σύγκριση με τις άλλες χαμένες πατρίδες.

Μαγεύτηκα πραγματικά από τα παραμύθια τους, τα παθήματά τους, τον τρόπο ζωής τους, τα ήθη και τα έθιμά τους. Ξέρω ότι -σ' αυτούς που είναι ακόμα στη ζωή σε βαθιά γεράματα- τους ξυπνώ μνήμες και θύμησες που ίσως τους «πλακώσουν» την καρδιά. Ξέρω ότι τους κερνώ λιγότερη χαρά και πίοτερο πόνο. Κι όμως χωρίς αυτές δε ζούμε.

Είναι η ρίζα μου*, γι' αυτό πρόθυμα πάσχισα με κάθε τρόπο και μέσο να συλλέξω πληροφορίες είτε από βιβλία, είτε από διηγήσεις ανθρώπων που έχουν φύγει από τη ζωή -η συλλογή πληροφοριών έγινε από το 1975- ή βρίσκονται στο τέλος της διαδρομής.

Είναι πραγματικά δύσκολο να φιλιώσεις το χτές με το σήμερα. Όταν οι άνθρωποι αλαργεύουν από τις ρίζες τους, χάνεται -νομίζω- μαζί με τις μνήμες των παλιών καιρών και η ανθρωπιά.

Απόγονος και γω προσφυγικής, φτωχής οικογένειας, θέλω μέσα απ' αυτή την εργασία να κεντρίσω τους νεότερους. Να τους θυμίσω -έστω και συνοπτικά- τη ζωή των παππούδων και πατεράδων μας. Νομίζω ότι είναι μεγάλη κατάρα να ξεχνάς τους προγόνους σου.

Δεν είναι ρομαντισμός να ακουμπάς στην ρίζα σου, να ψηλαφείς με ευαισθησία. Η γνωριμία της ζωής των πατέρων μας είναι όπλο ενάντια στη ξέφρενη ζωή του καιρού μας.

Νιώθω περήφανος που είμαι απόγονος μιας φυλής ελληνικής -περήφανης, πόλιπαθης και αγωνιστικής- που πάλεψε με τη ζωή, πόνεσε, αρρώστησε, ταλαπωρήθηκε μα επιβίωσε!

Αφερώνω αυτή την εργασία στους προγόνους μου ως το πιο μικρό δείγμα αναγνώρισης και εκτίμησης. Ευχαριστώ τους συμπατριώτες μου για τις προφορικές τους μαρτυρίες, καθώς και για το φωτογραφικό υλικό που μου εμπιστεύτηκαν.

Ήθελα τελειώνοντας- να ευχαριστήσω και πάλι τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Δημήτρη Σακκή, για την καθοδήγηση, τη βοήθεια, τις υποδείξεις και γενικά για την όλη πρόθυμη στάση του σ' αυτή μου την προσπάθεια.

Χρίστος Ιωακειμίδης
Δάσκαλος Ειδικής Αγωγής – Διευθυντής 3ου Δ. Σ Βόλου
Φοιτητής Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπ/σης
Παν/μίου Θεσσαλίας

* Μεγάλωσα σ' ένα περιβάλλον προσφυγικό, στο Βόλο, όπου εγκαταστάθηκε ο παππούς μου – ξεριζωμένος πρόσφυγας- από την Καππαδοκία με την ανταλλαγή του '24. Ακόμη ηχεί στα αυτιά μου η λέξη «αούτος» που τόσο με πλήγωνε στα παιδικά μου χρόνια, όταν οι συνομήλικοί μας ντόπιοι μας απαξίωναν.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μεθοδολογία στην οποία στηρίχτηκε η παρούσα εργασία βασίστηκε στη βιογραφική προσέγγιση, με αναφορά στις μορφές βιογραφικού υλικού.

Η αξιοποίηση βιογραφικού υλικού στις κοινωνικές επιστήμες έχει την αφετηρία της πολύ πριν από τον 20ο αιώνα. Ήδη από τον Ηρόδοτο έχουμε στοιχεία βιογραφικού υλικού. Η ουσιαστική όμως ανάπτυξη της βιογραφικής προσέγγισης παρατηρείται μεταπολεμικά, γύρω στη δεκαετία του 1960¹.

Οι μορφές του βιογραφικού υλικού κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες.

α) Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε βιογραφικό υλικό που έχει συγκεντρωθεί για προσωπικούς λόγους ή για τις ανάγκες δημοσίων ή άλλων υπηρεσιών. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για στοιχεία που καταγράφονται σε αυτοβιογραφίες, ημερολόγια, αλληλογραφία ή βιογραφίες. Στη δεύτερη περίπτωση το βιογραφικό υλικό προέρχεται από το ενδιαφέρον ορισμένων φορέων για συγκεκριμένες πλευρές της ζωής ανθρώπων που ζητούν κάποια λύση στα προβλήματά τους.

β) Υλικό που συλλέγεται από επαγγελματίες αρχειοθέτες. Στην κατηγορία αυτή ανήκει η ύλη που συγκεντρώνουν οι δημοσιογράφοι στα πλαίσια ερευνών για τη ζωή προσωπικοτήτων ή απλών ανθρώπων. Επίσης περιλαμβάνει προφορικό λόγο (μαρτυρίες, λόγους).

γ) Υλικό που παράγεται κυρίως από τον ίδιο τον ερευνητή για άμεση ανάλυση η οποία εξυπηρετεί τους στόχους του δεδομένου ερευνητικού προγράμματος. Αυτό το υλικό μπορεί να διαιρεθεί με κάποια άλλα είδη και να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό μεταξύ τους:

-Αφήγηση ζωής όπου εδώ η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο και αναφέρεται σε βασικές εμπειρίες του ατόμου έτσι όπως αυτό τις διηγείται στον ερευνητή.

-Ιστορία ζωής: πρόκειται για συνδυασμό βιογραφικών στοιχείων τα οποία προκύπτουν από την προσωπική διήγηση του ατόμου αλλά και από άλλες πηγές.

-Εθνοβιογραφία ή βιογραφία ομάδας: μονάδα έρευνας εδώ είναι μια ομάδα της οποίας η διήγηση είναι προϊόν της αλληλεπίδρασης που ασκείται μεταξύ των μελών της.

---

¹ Θανοπούλου Μαρία-Πετρονώτη Μαρίνα, *ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Μια άλλη πρόταση για την κοινωνιολογική θεώρηση της ανθρώπινης εμπειρίας*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, τ.64, 1987, σελ. 21-23.

Χρησιμοποιώντας τη βιογραφική προσέγγιση ο επιστήμονας είναι αναγκαίο να κατανοήσει την οπτική γωνία μέσα από την οποία διατυπώνονται οι αξιολογήσεις και οι εμπειρίες του αφηγητή ή του συγγραφέα².

Στη βιογραφική προσέγγιση επίκεντρο ανάλυσης είναι η ζωή του ατόμου η οποία αντιμετωπίζεται ως ενότητα προσωπικών, κοινωνικών, συναισθηματικών και άλλων καταστάσεων. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι με την ανάλυση των αφηγήσεων ζωής μπορούν να διαπιστωθούν οι κοινωνικές λειτουργίες. Η βιογραφική προσέγγιση επομένως στηρίζεται στη βασική παραδοχή ότι κάθε αφήγηση ζωής αποτελεί ένα φορέα κοινωνιολογικής γνώσης και είναι μια πρώτη ύλη που προσφέρεται για επεξεργασία. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της μεθόδου είναι:

α) η κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και φαινομένων από την έρευνα της ατομικής ζωής. Σε κάθε ατομική εμπειρία μπορούν να αναζητηθούν στοιχεία που φωτίζουν τις σχέσεις μεταξύ ατόμου και κοινωνικής ομάδας, ομάδας και κοινωνίας καθώς επίσης και τους τρόπους με τους οποίους τα άτομα εσωτερικεύουν τα συστήματα κοινωνικών αξιών. Στα πλαίσια της βιογραφικής προσέγγισης κάθε στοιχείο της διήγησης του ατόμου αποτελεί στοιχείο της κοινωνικοποίησής του καθώς επίσης και στοιχείο της διαδικασίας σχηματισμού της κοινωνικής του ταυτότητας.

β) η διαχρονική θεώρηση της ατομικής και κοινωνικής ζωής. Η κατάσταση κάθε ατόμου σε δεδομένες χρονικές στιγμές είναι συνάρτηση μιας σύνθετης πορείας η οποία συνδέει δυο χρονικά σημεία, το παρόν και το παρελθόν. Στη βιογραφική προσέγγιση η μελέτη της διαχρονικότητας προσδιορίζεται από τον ίδιο τον αφηγητή, που αποφασίζει μόνος του ποιες είναι οι σημαντικές φάσεις της ζωής του, πώς καθορίστηκαν και πώς επηρέασαν τις επόμενες.

γ) η έμφαση στην υποκειμενική πρόσληψη των κοινωνικών φαινομένων. Στη φάση αυτή η φύση των δεδομένων είναι διατυπωμένα με τα λόγια του ίδιου του αφηγητή και φέρουν τη σφραγίδα των προσωπικών αξιών και εκτιμήσεων. Ο προφορικός λόγος εξάλλου συνοδεύεται πάντα από μια συναισθηματική φόρτιση και μηνύματα μη λεκτικά (χειρονομίες, τόνος φωνής). Έτσι η διήγηση των υποκειμενικών εμπειριών υπακούει σ'ένα πλέγμα νοημάτων λεκτικών ή μη που συνδέονται στενά με την όλη προσωπικότητα του αφηγητή. Η βιογραφική προσέγγιση δίνει έμφαση στην υποκειμενική πρόσληψη των κοινωνικών φαινομένων γιατί το άτομο θεωρείται καλύτερα πληροφορημένο από τον ερευνητή. Είναι κατεξοχήν αρμόδιο να μιλήσει με σαφήνεια για τα περιστατικά που έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο σε κρίσιμες φάσεις της ζωής του, τις αποφάσεις που πήρε καθώς επίσης και τις πλευρές της καθημερινής ζωής που μοιράζεται με τους οικείους του³.

² Θανοπούλου Μαρία-Πετρονώτη Μαρίνα, ό.π, σελ. 25-26

³ Θανοπούλου Μαρία-Πετρονώτη Μαρίνα, ό.π, σελ. 27-30

Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας είναι ο χρόνος της μνήμης. Η προφορική ιστορία, μπορούμε να πούμε, ότι είναι μια τεχνική: **η τεχνική της συνέντευξης**. Σ' αυτήν παίρνουν μέρος δυο άνθρωποι: ο ερωτών και ο ερωτώμενος, ο πληροφορητής. Από την προσωπική σχέση που θα δημιουργηθεί ανάμεσά τους εξαρτάται η ποιότητα του προϊόντος της συνέντευξης, που είναι η προφορική αφήγηση. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της προφορικής ιστορίας είναι ότι δημιουργεί τα δεδομένα της. Η προφορική αφήγηση που καταγράφεται - σήμερα- πια στο μαγνητόφωνο είναι το καινούριο δεδομένο, το οποίο δημιουργεί ο ερωτώμενος με την παρακίνηση του ερευνητή. Στην προφορική ιστορία, η προφορική αφήγηση είναι το πρωτογενές υλικό του ιστορικού. Η προφορική ιστορία ξεκινάει, φυσικά, από το άτομο (την ατομική του εμπειρία, την ατομική του μνήμη), αλλά δεν παραμένει στο ατομικό επίπεδο. Στόχος της προφορικής ιστορίας η συλλογική εμπειρία ενός συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος και ο τρόπος με τον οποίο η εμπειρία μετουσιώνεται σε συλλογική μνήμη.

Κάθε μνήμη ανήκει συγχρόνως στο παρελθόν και στο παρόν. Μεταβάλλεται όμως μόνο από το παρόν. Η μνήμη κατευθύνεται από τις ανάγκες του παρόντος. Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας είναι χρόνος ποιοτικός και όχι ποσοτικός. Ο χρόνος αυτός είναι σύνθετος⁴.

Η βασική αδυναμία της βιογραφικής προσέγγισης είναι η αξιοπιστία των αφηγήσεων ζωής. Ο ερευνητής μπορεί να παρασυρθεί στην απολυτοποίηση της υποκειμενικής σκοπιάς θεωρώντας τες ως δεδομένες και να στηρίξει σε λανθασμένη ή ανεξακρίβωτη βάση τα συμπεράσματά του. Στη μνήμη του αφηγητή υπάρχουν κενά, από τη σκόπιμη αποσιώπηση γνώριμων σε αυτόν καταστάσεων, από τις ψυχολογικές διεργασίες απώθησης τραυματικών εμπειριών ή από την αναδρομική χρησιμοποίηση αξιών του παρόντος για την αξιολόγηση του χτές⁵.

Το μεγάλο πλεονέκτημά της αποδεικνύεται σε περιπτώσεις όπου λείπουν οι γραπτές πηγές, είτε γιατί αυτές καταστράφηκαν, είτε γιατί όσες υπάρχουν δεν επαρκούν για να καλύψουν τις νέες περιοχές έρευνας.

Στην παρούσα εργασία οι συνεντεύξεις ήταν ημικατευθυνόμενες προς ελεύθερες. Ο ερωτώμενος αφηγήθηκε ταυτόχρονα την προσωπική του ζωή και την ιστορία της κοινότητας, όπως την έζησε ο ίδιος. Το χρονικό διάστημα που καλύπτεται στις συνεντεύξεις αφορά την περίοδο πριν την ανταλλαγή των πληθυσμών και την διαμονή των Καππαδοκών προσφύγων στην Ελλάδα.

⁴ Κυριακίδου-Νέστορος Άλκη., *Ο Χρόνος της προφορικής Ιστορίας*, Συγχρονα Θέματα, τεύχη 35-36-37, 1988, σελ. 233-235

⁵ Θανοπούλου Μαρία, Πετρονώτη Μαρίνα, ό.π. σελ. 35-36

Οι περισσότερες συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν, εκτός από περιπτώσεις στις οποίες ο ερωτώμενος αρνήθηκε τη χρήση μαγνητοφώνου⁶. Ορισμένα άτομα δέχθηκαν να μιλήσουν εφόσον τους εξασφαλιστεί η ανωνυμία.

Γενικά δεν αντιμετώπισα δυσκολίες για ν' αποκτήσω την εμπιστοσύνη των πληροφορητών. Αντίθετα οι περισσότεροι δέχτηκαν να μου μιλήσουν με προθυμία για πράγματα πολύ επώδυνα και ευαίσθητα.

Όσον αφορά την επεξεργασία του υλικού κατ' αρχάς έγινε πλήρης απομαγνητοφώνηση όλων των συνεντεύξεων, στην οποία ιδιαίτερα πρόσεξα ο προφορικός λόγος ν' αποδοθεί όσο γίνεται πιο πιστά στο γραπτό κείμενο. Στη συνέχεια κατάρτισα ευρετήρια, για την πρώτη επιλογή αποσπασμάτων, τα οποία αφορούσαν θέματα που κατά την κρίση μου ήταν ουσιαστικά για την παρούσα εργασία.

Χρειάστηκε να κάνω ορισμένες επεμβάσεις στο τελικό κείμενο -σ'ότι αφορά τις συνεντεύξεις- τόσο για να εξασφαλιστεί η αναγνωσιμότητα όσο και για να προστατευτεί η ακεραιότητα του αφηγητή και του προφορικού λόγου⁷. Οι δικές μου επεμβάσεις ήταν κυρίως συγχωνεύσεις, αναδιατάξεις, αφαιρέσεις, προσθήκες και σημεία στίξης.

Κατανοώ πλήρως ότι η μετατροπή του προφορικού λόγου σε γραπτό συνεπάγεται αναγκαστικά μια ουσιαστική απώλεια και μια σοβαρή αλλοίωση και ότι το αυθεντικό ντοκουμέντο εξακολουθεί να είναι το ηχητικό υλικό.

Οι πληροφορητές-αφηγητές αυτής της εργασίας συνδέονται μεταξύ τους μέσω του τόπου καταγωγής, της γενιάς στην οποία ανήκουν και των κοινών εμπειριών από τη ζωή τους στην Καπαδοκία. Οι προσωπικές τους αναμνήσεις αντανακλούν ταυτόχρονα τόσο τη συλλογική μνήμη της τοπικής κοινότητας στην Καπαδοκία όσο και μια ιδιαίτερη τοπική ταυτότητα. Μέσα από τις αφηγήσεις, η συλλογική αυτή εμπειρία, υποκειμενική, αλλά γι'αυτό όχι λιγότερο αληθινή, παράγει ένα συλλογικό νόημα σχετικά με τις στάσεις και νοοτροπίες στην Καπαδοκία, το οποίο προσπάθησα ν' αναδείξω στην παρούσα εργασία.

⁶ Οι κασέτες κατατέθηκαν στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και είναι προσιτές στους ερευνητές.

⁷ Μπουτζουβή - Μπανιά Αλέκα, *Προσέγγιση στο οδοιπορικό μιας γυναίκας*, Δίνη 6/1993, σελ. 225-227. Είναι η μοναδική εξαίρεση στην ελληνική πραγματικότητα σχετική με την ευαισθησία για το θέμα αυτό.

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ -

Ονομασία της Καππαδοκίας

Γύρω από το όνομα της Καππαδοκίας έχουν διατυπωθεί τέσσερις απόψεις⁸. Η **πρώτη άποψη** μιλάει για τον Καππάδοκο, γιο του μυθικού βασιλιά των Ασσυρίων Μινύου, προς τιμήν του οποίου δόθηκε το όνομα στην περιοχή. Η **δεύτερη** αναφέρεται στον ποταμό Καππάδοκο, παραπόταμος του Άλυ, ο οποίος χώριζε την Καππαδοκία από τη Γαλατία, σύμφωνα με πληροφορίες του Πλινίου (61-112μ.Χ). Η **τρίτη** εκδοχή - σύμφωνα με τις απόψεις του Φλάβιου Αρριανού (95-175μ.Χ) - υποστηρίζει ότι η ονομασία δόθηκε προς τιμή του Βασιλέα των Ασσυρίων Καππαδώξ. Τέλος η **τέταρτη** άποψη υποστηρίζει ότι το όνομα προέρχεται από την περσική λέξη Καππαδοκία που σημαίνει χώρα με ωραίους ίππους (άλογα).

Θέση και όρια της Καππαδοκίας

Οι πληροφορίες που υπάρχουν για τη γεωγραφία της αρχαίας Καππαδοκίας⁹ προέρχονται κυρίως από το Στράβωνα (63π.Χ-25μ.Χ) έναν από τους σπουδαιότερους γεωγράφους της αρχαιότητας, που κατάγοταν από την Αμάσεια του Πόντου. Γεωγραφικά, η ενδοχώρα της Μ. Ασίας είναι ένα ευρύ οροπέδιο, με υψόμετρο γύρω στα 1.000 μέτρα. Ο χιονοσκεπής Αργαίος, υψώνεται επιβλητικά μεγαλοπρεπής στο κέντρο του οροπεδίου. Ο Αργαίος ύψους 4.000 περίπου μέτρων στους προϊστορικούς χρόνους ήταν ενεργό ηφαίστειο¹⁰. Απέραντες κοιλάδες καλύφθηκαν από τη λάβα του, μετά από έκρηξή του.

Η μορφολογία του εδάφους της είναι μοναδική και ιδιότυπη, με μυριάδες κώνους όπως στην κοιλάδα Σοαυδούς κ.α. Στους κώνους αυτούς στεγάστηκαν υπόσκαπτες κατοικίες και λαξευτές βυζαντινές εκκλησίες. Οι τρωγλοδυτικοί οικισμοί διέσωσαν τον ελληνικό πληθυσμό της περιοχής από τις συχνές επιδρομές άλλων λαών. Πρόκειται¹¹ για «ένα τοπίο γυμνό, σπαρμένο πού και πού με μικρές κοιλάδες, πλαισιωμένο από βουνά που δεσπόζουν στην περιοχή

⁸ Καραθανάσης Ε. Α., ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, Μαϊάνδρος, Θεσ/νίκη 2001, σελ. 27

⁹ Αναστασιάδης Κ. Β., Η ΣΥΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΦΑΡΑΣΙΩΤΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ, Θεσ/νίκη 1976, σελ. 1

¹⁰ Μπόζη Σούλα, ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, ΙΩΝΙΑ, ΠΟΝΤΟΣ - Γεύσεις και παραδόσεις, εκδόσεις Αστερισμός -Λ. Έβερτ, σελ. 16

¹¹ B. Chantre, Ταξίδι στην Καππαδοκία το 1893, μετάφραση: Μαρία Ζ. Παπαδοπούλου, εκδόσεις ΤΡΟΧΑΛΙΑ, σελ. 48

σε μια μεγαλόπρεπη υψομετρική κλιμάκωση ..... τα υψώματα, που είναι σκεπασμένα με χιόνι»

Καππαδοκική γη (Καρποστάλ)

Καππαδοκική γη (Καρποστάλ)

Η Καππαδοκική γη είναι ένα τραχύ κομμάτι της Μ. Ασίας που μέχρι σήμερα έχει «ζωντανή τη σφραγίδα του μεγάλου μοναστικού κινήματος των πρώτων χριστιανικών χρόνων κι οι κάτοικοί του διατήρησαν, μαζί με πλήθος άλλα στοιχεία του μεσαιωνικού βυζαντινού βίου, την βαθιά θρησκευτικότητα και το ασκητικό πνεύμα που τους κληροδότησε η μακρινή εκείνη εποχή»¹²

Όλο το χειμώνα το θερμόμετρο κατεβαίνει κάτω από το μηδέν και η άνοιξη έρχεται καθυστερημένη αλλάζοντας όλο το τοπίο της τραχιάς αυτής γης γεμίζοντας το με αγριολούλουδα. Το καλοκαίρι είναι θερμό αλλά με ψύχρα το βράδυ και σ'αυτή την εποχή γίνονταν οι προετοιμασίες για το χειμώνα. Μετά το σύντομο φθινόπωρο και την αρχή του χειμώνα όλοι οι κάτοικοι κλείνονταν στα σπίτια τους και τα χωριά ήταν απομωνομένα μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες και λατίνους συγγραφείς η Καππαδοκία χωριζόταν σε 2 μεγάλα τμήματα¹³

1. Στη Μεγάλη Καππαδοκία (Νότια Καππαδοκία) προς την πλευρά του όρους Ταύρου, δηλ. στο εσωτερικό της Μ. Ασίας. Πρωτεύουσα της ήταν η πόλη Μάζακα (Καισάρεια)
2. Στη Βόρεια Καππαδοκία προς την πλευρά του Πόντου με πρωτεύουσα την Αμισό.

¹² **Καρατζά Σ. Ε., ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ - Ο τελευταίος ελληνισμός της περιφέρειας Ακσεράι Γκέλβερι (Καρβάλης),** εκδόσεις «ΓΝΩΣΗ», 1985, σελ. 15

¹³ Το 301 π.Χ. οι Ιρανοί εκδιώχνουν τους Μακεδόνες. Δημιουργούνται τότε 2 ανεξάρτητα κράτη: Η Νότια Καππαδοκία (Μεγάλη Καππαδοκία) με κυβερνήτη τον Αριαράθη και η Βόρεια Καππαδοκία (του Πόντου) με κυβερνήτη τον Μιθράτη. (Καππαδοκία). **Παντελάκη Νότα, Περιήγηση στη Χριστιανική Ανατολή,** Εκδόσεις ADAM, 1933

Τα όρια λοιπόν της Καππαδοκίας ήταν από Βόρεια ο Εύξεινος Πόντος, από Νότια το όρος Ταύρος, από Ανατολικά ο Ευφράτης ποταμός και από Δυτικά ο Άλυς ποταμός¹⁴.

Όταν η Καππαδοκία κυριαρχήθηκε από τους Πέρσες η Βόρεια Καππαδοκία ονομάστηκε Πόντος. Έτσι η Καππαδοκία περιορίζεται στο εσωτερικό της Μ. Ασίας. Επομένως τα όρια της σημερινής Καππαδοκίας είναι από Βόρεια ο Άλυς ποταμός, από Νότια το όρος Ταύρος, από Ανατολικά ο κεντρικός Αντίταυρος και από Δυτικά η Λυκαονία¹⁵.

Η Καππαδοκία με την πάροδο του χρόνου τελικά διαιρέθηκε σε 7 περιφέρειες¹⁶: Καισαρείας, Προκοπιού, Νεάπολης, Ακσεραί-Γκέλβερι, Νίγδης, Φαράσων, Αποικιών Φαράσων.

Καππαδοκική γη (Καρποστάλ)

Καππαδοκική γη (Καρποστάλ)

Γλώσσα της Καππαδοκίας

Η γλώσσα που μιλιόταν κατά τους ιστορικούς χρόνους, πριν ακόμη εγκατασταθούν στην Καππαδοκία οι Έλληνες άποικοι, ήταν η «**προελληνική**» γλώσσα που ανήκει στην Ινδοευρωπαϊκή γλωσσική οικογένεια¹⁷. Σύμφωνα με την άποψη του Mordtmann αυτή ήταν μια φρυγική παρεμφερμένη γλώσσα¹⁸. Ο Σαραντίδης¹⁹ όμως εκφράζει την άποψη ότι η αρχαία Καππαδοκική ήταν μια

¹⁴ Αναστασιάδης Κ. Β., ό.π., (χάρτες 1,2)

¹⁵ Κωστάκης Π. Θ., *Η Ανακού*, Έκδοση Κ.Μ.Σ, Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ, Αθήνα 1963, Πρόλογος Μ. Μερλιέ, σελ. XIX

¹⁶ B.Chantre, ό.π, σελ. 11

¹⁷ Καρολίδης Π., *Καππαδοκικά, ήτοι πραγματεία ιστορική και αρχαιολογική περί Καππαδοκίας*, Κων/πολις 1874, σελ. 89

¹⁸ Καραθανάσης Ε. Α., ό.π. σελ 29

¹⁹ Αρχελάου Ι. Σ., *Η Σινασός, ήτοι θέσις, ιστορία, ηθική και διανοητική κατάστασις, ήθη και έθιμα και γλώσσα της εν Καππαδοκία κωμοπόλεως Σινασού*, Αθήναι 1899, σελ. 129-131

αρία διάλεκτος. Οι Άριοι ήταν οι φρυγοπελασγοί, απόγονοι των οποίων ήταν οι Ίωνες, οι Αιολείς και οι Δωριείς²⁰. Η Αρία διάλεκτος είναι συγγενική προς την Ελληνική, Λατινική, Σανσκριτική, Περσική, Αρμενική, γοτθική και τη Λιθουανική γλώσσα.

Συμπερασματικά λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι η αρχαία Καππαδοκική ήταν μια αιγαιοπελασγική διάλεκτος - σύμφωνα με την άποψη του Σαραντίδη - ή μια φρυγική.

Συνθέτοντας τις δυο απόψεις - Σαραντίδη, Mordtmann - μπορούμε να πούμε ότι αυτή ήταν μια φρυγοπελασγική διάλεκτος με όλες τις συγγένειες με τις παραπάνω γλώσσες, καθώς και με την ιρανική (περσική) και τη χαλδαϊκή (αραμαϊκή) γλώσσα²¹.

Μια τρίτη άποψη είναι του P. Kretschem - την οποία παραδέχεται ο Γ. Χατζηδάκης²² - που υποστηρίζει ότι η προελληνική (Καππαδοκική) γλώσσα ανήκει στη μικρασιατική γλωσσική οικογένεια, τη γλώσσα δηλ. που μιλιόταν στην Ελλάδα και την Ασία κατά την προελληνική περίοδο.

Ο **εξελληνισμός της Καππαδοκίας** έγινε στους ελληνιστικούς χρόνους και κυρίως στα χρόνια των διαδόχων²³ του **Μ. Αλεξάνδρου**. Η Ελληνική γλώσσα επικρατεί και στην Καππαδοκία, με συνέπεια η αρχαία γλώσσα της Καππαδοκίας -προελληνική- να παραμεριστεί και να σβήνει σταδιακά.

Κατά τη **Ρωμαϊκή αυτοκρατορία** ο ελληνισμός ριζώνει²⁴. Στα χρόνια του Χριστού κυριαρχεί πλέον η ελληνική. Ο Απόστολος Παύλος διδάσκει στα ελληνικά το Ευαγγέλιο στο Ικόνιο²⁵. Όμως -όπως είναι φυσικό- παράλληλα διατηρήθηκε και η προελληνική γλώσσα (αρχαία Καππαδοκικά). Συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν η ελληνική γλώσσα της Καππαδοκίας να έχει πολλούς **ιδιωτισμούς**. Τα συμπεράσματα αυτά βγαίνουν από τα γράμματα του Λιβάνιου προς το Μέγα Βασίλειο²⁶.

Πολλές ντόπιες προελληνικές διάλεκτοι εξακολουθούν να μιλιούνται γιατί «οι γλώσσες δεν πεθαίνουν μέσα σε μια νύχτα»²⁷. Από τα νεοελληνικά ιδιώματα

²⁰ **Κοιμίσσογλου Κ. Σ.**, *Αναδρομή στον ακριτικό Ελληνισμό της Καππαδοκίας*, Εκδόσεις Μαϊάνδρος, Θεσ/νίκη 1997

²¹ **Καρολίδης Π.**, ο.π. σελ. 89

²² **Χατζηδάκης Γ.**, βιβλιοκρισία Ι. Σ Αρχελάου, *Η Σινασσός*, σελ. 480

²³ **Ανδριώτη Ν.**, *Το γλωσσικό ιδίωμα των Φαράσων*, Αθήνα 1948, σελ. 11. **Ιστορία Ελλ. Έθνους Δ** σελ. 401. **Τατάκης Β.**, *Η συμβολή της Καππαδοκίας στη χριστιανική σκέψη*, Αθήνα 1960, σελ. 14-15

²⁴ **Αρχελάου Ι. Σ.**, ο.π., σελ. 26-29

²⁵ **Εγχειρίδιο Δ' τάξης Δημοτικού**, Ο.Ε.Δ.Β

²⁶ **Καρολίδης Π.**, ο.π., σελ. 26-29

²⁷ **Αναστασιάδης Κ. Β.**, ο.π, σελ. 3

της Καππαδοκίας τα φαρασιώτικα διασώζουν πάρα πολλά και σπουδαία απομεινάρια της προελληνικής γλώσσας της Καππαδοκίας²⁸.

Μετά από τη μάχη του Ματζικέρτ (1071 μ.Χ) και την κυριαρχία των Σελτζούκων Τούρκων στην Μ. Ασία, **ο ελληνισμός της Καππαδοκίας αποξενώνεται από τον υπόλοιπο ελληνισμό**. Η επαφή με το τουρκικό στοιχείο είχε ως αποτέλεσμα την αναπόφευκτη επίδραση της Τουρκικής στα Καππαδοκικά και τα ελληνικά. Συντελείται λοιπόν μια αδιάκοπη διαφοροποίηση των Καππαδοκικών, διαφορετική από την προφορική γλώσσα του ελληνόφωνου ελληνισμού²⁹.

Οι συγγραφείς που έχουν ασχοληθεί με την ιστορία της Καππαδοκίας δεν έχουν διατυπώσει μια σαφή απάντηση στο ερώτημα, σχετικά με τη χρονική περίοδο που τουρκοφώνησε ο ελληνισμός της Καππαδοκίας. Η τουρκοφωνία πιθανόν επήλθε βαθμιαία από την μακραίωνη παρουσία των Τούρκων στην Μ. Ασία, δηλ. από τις αρχές του 11^{ου} αιώνα ως τα σήμερα. Βέβαια υπάρχει και ο θρύλος ότι η Καππαδοκία τουρκοφώνησε, όταν τέθηκε το δίλημμα ΠΙΣΤΗ ή ΓΛΩΣΣΑ από τον Τούρκο κατακτητή. Προτίμησαν -σύμφωνα με το θρύλο- να τουρκοφωνήσουν, παρά, να αλλαξοπιστήσουν³⁰.

Ήταν φυσιολογικό και επόμενο να τουρκοφωνίσουν αρκετοί Έλληνες, αφού η Καππαδοκία ήταν απομονωμένη και αποκομμένη από τις υπόλοιπες ελληνικές περιοχές. Παρά ταύτα όμως διατήρησαν το εθνικό τους φρόνημα. Αυτό το πέτυχαν και με την караμανλήδικη γραφή. Τα караμανλήδικα ήταν τούρκικα με ελληνικά γράμματα. Δίνονταν έτσι η ευκαιρία σ'αυτούς να 'χουν πρόσβαση στα εκκλησιαστικά κείμενα και μέσω αυτών να διατηρούν την εθνική τους ταυτότητα.

Πολλά χωριά της Καππαδοκίας ήταν καθαρά ελληνόφωνα. Η γλώσσα τους ανήκε στην Καππαδοκική διάλεκτο δηλ. την ελληνική γλώσσα με πολλά ιδιώματα. Είναι ένα κράμα από λέξεις της κοινής νεοελληνικής, της αρχαϊζουσας ελληνικής και της τουρκικής. Βέβαια οι Τούρκοι ήταν αυτοί που πρώτοι πήραν ελληνικές λέξεις τις οποίες αλλοίωσαν και έτσι παραλλαγμένες τις ξαναπήραν οι Καππαδόκες. Για παράδειγμα οι τούρκοι το θεμέλιο - ελληνική λέξη- το λένε τεμέλ. Έτσι παραφθαρμένη από τα ελληνικά στα τουρκικά τη χρησιμοποιούν και οι Καππαδόκες στη γλώσσα τους.

Συνήθως δεν υπάρχει διάκριση του άρθρου σε αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο. Παντού χρησιμοποιείται το ουδέτερο π.χ.

ντου βρεχός = η βροχή

²⁸ Καρολίδης Π., ο.π., σελ. 37

²⁹ Browning R., *Η Ελληνική γλώσσα*, μετάφραση Δ. Σωτηροπούλου, Αθήνα 1972, σελ. 104, 170-171

³⁰ Καραθανάσης Ε. Α., ο.π., σελ. 17

ντου τσουφάλ = το κεφάλι
 ντου σερνικός = ο άντρας

Υπάρχουν και πολλές αλλοιώσεις³¹ ιδίως των φωνηέντων, π.χ. ελαφρός = λαφρός, ήλιος = όλιους, λύκος = λύκους, αλλά και των συμφώνων π.χ. θεός = χεός, δίψα = λίψα

Ιστορική προσέγγιση

Η ιστορία της Καππαδοκίας είναι μεγάλη. Προκαλεί μεγάλο θαυμασμό, πώς μια μικρή περιοχή έχει τόση μεγάλη ιστορία.

Γύρω στο 6.000 π.Χ οι Άριοι -μετονομασία των Φρυγοπελασγών- μεταναστεύουν από τις όχθες του Ινδού ποταμού στην Μ. Ασία, πιεζόμενοι από τους Σκύθες. (Γι' αυτό υπάρχουν σ'όλες τις ελληνικές Καππαδοκικές διαλέκτους, άριες λέξεις)³².

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο και τον Πλάτωνα, οι προέλληνες που ήρθαν από τη Μ. Ασία ήταν Φρύγες, Κάρες και Λυδοί. Διατυπώθηκε λοιπόν η άποψη ότι **οι πρώτοι Έλληνες ήταν οι Έλληνες της Καππαδοκίας και επομένως η πρώτη Ελλάδα είναι η Καππαδοκία**³³.

Από το 2000 π.Χ μέχρι το 1200 π.Χ οι Χετταίοι αναπτύσσουν σπουδαίο πολιτισμό στη Μ. Ασία σύμφωνα με τις απόψεις της προϊστορικής αρχαιολογίας. Οι Χάττι (Χετταίοι) ήταν Ινδοευρωπαίοι με ανώτερο πολιτισμό, γνώστες της σφηνοειδούς γραφής. Γύρω στο 1200 π.Χ καταστρέφονται μάλλον από τους Αχαιούς. Ο πολιτισμός των Χετταίων χάνεται.

Γύρω στο 14^ο π.Χ αιώνα, ιδρύονται από τους **Αιολείς** οι πρώτες ελληνικές αποικίες. Μετά την καταστροφή των Χετταίων -μάλλον από τους Αχαιούς- από τους «λαούς της θάλασσας» όπως λέει η αρχαία ιστορία των Αιγυπτίων, οι **Αχαιοί** γύρω στο 1200 π.Χ μεταναστεύουν στη Μ. Ασία.

Ακολουθούν οι **Ίωνες** -φτάνουν μέχρι τον Εύξεινο Πόντο- και οι **Δωριείς**. Στα μέσα του 7^{ου} π.Χ. αιώνα ιδρύουν αποικίες οι Μιλήσιοι³⁴, στα βόρεια παράλια της Καππαδοκίας. Η Καππαδοκία έτσι γίνεται προπύργιο του ελληνικού πολιτισμού στη Μ. Ασία.

³¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το γλωσσικό ιδίωμα των Καππαδόκων βλ. **Καραλίδη Κ.**, ό.π., σελ. 125-129

³² **Καρολίδης Π.**, *Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, ήτοι η εν Καππαδοκία λαλούμενη διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας καππαδοκικής γλώσσης*, Σμύρνη 1885, σελ. 87-89

³³ **Κοιμίσογλου Κ. Σ.**, ό.π., σελ. 17

³⁴ **Καρολίδης Π.**, ό.π., σελ. 145

Στις αρχές του 6^{ου} π.Χ. αιώνα ο Δαρείος -βασιλιάς των Περσών- υποτάσσει και την Καππαδοκία, την οποία κατέχουν μέχρι την επικράτηση του Μ. Αλεξάνδρου.

Το 333 π.Χ. ο **Μ. Αλέξανδρος** καταλαμβάνει και τη Καππαδοκία -δεν τη κατέλαβε ολόκληρη- και από αυτή τη χρονική στιγμή, όπως είπαμε και παραπάνω, ο εξελληνισμός της Καππαδοκίας γίνεται με γρηγορότερους ρυθμούς. Μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου ένα μέρος της Καππαδοκίας βρέθηκε υπό την επικυριαρχία του Λυσίμαχου και το άλλο του Σέλευκου.

Η Καππαδοκία -μετά την έξωση των Μακεδόνων- γίνεται ανεξάρτητο βασίλειο³⁵. Οι βασιλιάδες του ήταν φιλέλληνες και ευνόησαν την ελληνική κυριαρχία.

Η φιλελληνική πολιτική των Καππαδόκων βασιλέων -κυρίως της δυναστείας των Αριαραθών- δημιούργησε μεγάλο ρεύμα ελλήνων αποίκων προς αυτήν. Δημιουργούνται λοιπόν πλήθος ελληνικών πόλεων. Από τότε αρχίζει ραγδαία η αντικατάσταση της αρχαίας καππαδοκικής γλώσσας.

Η Καππαδοκία της μεταλεξανδρινής εποχής είναι ένα μίγμα ταυτόχρονου ελληνισμού και Ιρανισμού. Μια περιοχή όπου δημιουργείται ένας **ελληνοϊρανικός πολιτισμός**, θα μπορούσαμε να εικάσουμε.

Στα **ρωμαϊκά χρόνια** η Καππαδοκία γίνεται μια επαρχία της μεγάλης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας³⁶. Στα χρόνια αυτά ο εξελληνισμός συνεχίζεται. Η ελληνική γλώσσα επικρατεί στις συναλλαγές. Μπαίνουν οι βάσεις για την ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας και του πολιτισμού. Οι ελληνικές πόλεις αναδιοργανώνονται και ο πληθυσμός τους ενισχύεται με νέους εποικισμούς ελλήνων. Αναδεικνύονται πνευματικά και πολιτιστικά κέντρα όπως η Νίγη, η Ναζιανζός και η Νύσσα³⁷.

Ο Χριστιανισμός διαδίδεται στην Καππαδοκία μέσα από τους δρόμους των καραβανιών. Στην τρίτη του περιοδεία ο Απόστολος Παύλος σταμάτησε για λίγο στην Καισάρεια³⁸.

Στους διωγμούς που ακολουθούν μαρτύρησαν πολλοί στην Καππαδοκία, όπως ο άγιος Βαρλαάμ, η αγία Δωροθέα, ο μεγαλομάρτυρας άγιος Γεώργιος κ.α.

Τον 4^ο μ.Χ αιώνα παρατηρείται στην Καππαδοκία μια **πνευματική άνθηση** με πρωταίτιους το Βασίλειο το Μέγα από την Καισάρεια, τον αδερφό του

³⁵ Παντελάκη Νότα, *Καππαδοκία – Περιήγηση στη Χριστιανική Ανατολή*, εκδ. ADAM, 1933

³⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*

³⁷ Κοιμίσσογλου Κ. Σ., ο.π., σελ. 25

³⁸ *Θρησκευτικά τάξη Δ' Δημοτικού*, Ο.Ε.Δ.Β

Γρηγόριο -επίσκοπο Νύσσης- και το Γρηγόριο τον Ναζιανζηνό. Και οι τρεις μεγάλοι δάσκαλοι και φωστήρες της οικουμένης ήταν γνήσιοι Καππαδόκες.

Στα χρόνια του Βυζαντίου ολοκληρώνεται ο εξελληνισμός της Καππαδοκίας. Στις αρχές του 6^{ου} μ.Χ. αιώνα δέχεται -η Καππαδοκία- πολλές **περσικές επιδρομές** που όμως απεκρούστηκαν από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες.

Εξέχουσες καππαδοκικές φυσιογνωμίες την περίοδο αυτή ήταν: 1) ο Ιωάννης Καππαδόκης (το «καππαδοκικόν τέρας» όπως τον ονόμαζαν οι εχθροί του) ο οποίος κατείχε το αξίωμα του υπουργού των οικονομικών 2) ο αυτοκράτορας Ηράκλειος ήταν καππαδόκης κ.α.

Στα μέσα του 7^{ου} αιώνα οι **Άραβες** κάνουν επιδρομές στην Καππαδοκία (726 μ.Χ., άλωση της Καισάρειας). Σίγουρα μία από τις αιτίες της τρωγλοδυτικής ζωής στην Καππαδοκία ήταν και η προστασία από τις συχνές εχθρικές επιδρομές. Η Καππαδοκία στην περίοδο των αραβικών επιδρομών (7^{ος}, 8^{ος} μ.Χ αιώνας) αναγκάστηκε να επιβιώνει σε λαξευτές πόλεις και χωριά κάνοντας μια τρωγλοδυτική ζωή.

Τρωγλοδυτικές κατοικίες της Καππαδοκίας.

Στα χρόνια των αραβοβυζαντινών πολέμων δημιουργείται και ο θρύλος του Διγενή Ακρίτα.

Από τα μέσα του 9^{ου} αιώνα η Καππαδοκία ονομάζεται «ΘΕΜΑ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ»³⁹. Τελικά στις αρχές του 964 μ.Χ ο Τσιμισκής κατατροπώνει τους άραβες στα Άδανα και η Καππαδοκία εισέρχεται σε περίοδο ειρήνης και δημιουργίας. Μεγάλες και πανέμορφες εκκλησίες, υπέροχες εικονογραφίες, δημοτικό τραγούδι και γενικά ο πολιτισμός τους αναδεικνύεται.

³⁹ Βυζαντινή ιστορία Ε' τάξης Δημοτικού. Ο.Ε.Δ.Δ

Οι πρώτοι βυζαντινοί που δέχτηκαν φοβερές επιδρομές από τους Σελτζούκους ήταν οι Καππαδόκες. Το 1068 μ.Χ. καταστρέφουν την Καισάρεια και βεβηλώνουν το ναό του Μεγάλου Βασιλείου.

Το 1071 στο Μαντζικέρτ της Αρμενίας οι βυζαντινοί νικούνται ολοκληρωτικά και ο αυτοκράτορας Ρωμανός Δ' Διογένης (καππαδόκης στην καταγωγή) πιάνεται αιχμάλωτος. Οι Σελτζούκοι μονιμοποιούνται στη Μ.Ασία και αρχίζει η κατάρρευση του Βυζαντίου. Το 1176 η Καππαδοκία -μετά την ήττα του Μανουήλ Κομνηνού στο Μυριοκέφαλο- υποτάσσεται στους Σελτζούκους.

Στο τέλος του 13^{ου} αιώνα το κράτος των Σελτζούκων διαλύεται σε μικρά μπεηλίκια (κρατίδια). Η Καππαδοκία αποτελεί μέρος του πριγκιπάτου της Καραμανίας⁴⁰.

Η Καππαδοκία πολύ πριν από την πτώση της Πόλης (1453 μ.Χ.) πέφτει στα χέρια των Οθωμανών Τούρκων. Το πανέμορφο στολίδι «Βυζαντινός Ελληνισμός» κομματιάζεται.

Αρχίζει η μεγάλη σκλαβιά. Οι Έλληνες της Καππαδοκίας κατόρθωσαν να κρατήσουν γλώσσα -ως ένα βαθμό- και θρησκεία δηλ. την ελληνικότητά τους. Η χριστιανική πίστη ήταν το στίγμα τους. Διατηρούν τις παραδόσεις και τις μεταδίδουν στους απογόνους τους.

Κλονίζεται έτσι η θεωρία που υποστηρίζει ότι ο εθνισμός χάνεται όταν κάποιος λαός μιλάει άλλη γλώσσα, ξεχνώντας τη δική του. Η περίπτωση των Καππαδοκών αποδεικνύει περίτρανα ότι καθοριστικό ρόλο για τη διατήρηση της εθνικής αυτογνωσίας διαδραματίζει περισσότερο η θρησκεία από τη γλώσσα.

Με την έναρξη της **ελληνικής επανάστασης** δίνεται φερμάνι (διαταγή) να καταδιωχτούν τυχόν επαναστάτες στην Καππαδοκία. Οι πρόκριτοι παρακαλούν τους τούρκους άρχοντες να μην παρεξηγήσουν το τούρκικο φερμάνι και βιοπραγήσουν σε βάρος των Ελλήνων χριστιανών. Όμως ο Ακ-Πηγιούκ-Χασάν Αγά ξεσηκώνει τον τούρκικο όχλο λέγοντάς τους ότι το φερμάνι διατάσσει σφαγή των χριστιανών και αρπαγή της περιουσίας τους. Λεηλατεί τα σπίτια των προκρίτων. Τελικά καταστέλλεται το κίνημα του Χασάν-Αγά. Αυτό είναι ίσως -σύμφωνα με τον Καραθανάση- το μοναδικό γνωστό γεγονός στην περίοδο της επανάστασης του 1821⁴¹.

⁴⁰ Οι σημερινοί Καραμανίτες (Καραμανλήδες) πήραν το όνομα λόγω του ονόματος του πριγκιπάτου. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή ο σουλτάνος επειδή δεν αλλαξοπιστούσαν οι έλληνες της Καππαδοκίας τους είπε χαρακτηρίζοντας τους: «Βάι-Βάι. Καρά ιμάν», δηλ. πω πω μαύρη πίστη! **Κοιμίσογλου Κ. Σ.**, ο.π., σελ. 45

⁴¹ **Καραθανάσης Ε. Α.**, ο.π., σελ. 109-110

οργανώνει το διαλυμένο στρατό της, δυστυχώς με τη βοήθεια των συμμάχων μας⁴³.

Το Μάιο του 1919 ξεκινά η μικρασιατική εκστρατεία. Η Α' Ελληνική μεραρχία αποβιβάζεται στη Σμύρνη. Η Ελλάδα εξυπηρετώντας αποκλειστικά έργα των ξένων ανέλαβε την επιχείρηση «παίζοντας το ρόλο του χωροφύλακα των Δυτικών ιμπεριαλιστών, οι οποίοι και την προέτρεψαν να την επιχειρήσει προκειμένου, αφ' ενός μεν να εγκαταστήσουν φίλια φυλάκια στο δρόμο του πετρελαίου της Μ. Ανατολής και ιδιαίτερα της περιοχής Μουσούλης, και αφ' ετέρου να φενακίσουν την Ελλάδα προσφέροντάς της μια περιοχή η οποία ήταν αδύνατο να κρατηθεί...».

Ο Ελληνισμός της Μ. Ασίας δέχεται τους ελευθερωτές με μεγάλο ενθουσιασμό. Η νοσταλγία για την πολυπόθητη λευτεριά γίνεται πίστη και πραγματικότητα. Στις 9 Ιουλίου 1920 ο ελληνικός στρατός με θριαμβευτική πορεία φτάνει μέχρι το Σαγγάριο ποταμό σκορπίζοντας τον ενθουσιασμό και τη χαρά της απολύτρωσης. Στις 10 Αυγούστου 1920 μετά από έντονες διπλωματικές προσπάθειες υπογράφεται η συνθήκη των **Σεβρών**. Η περιοχή της Σμύρνης δίνεται στους Έλληνες.

Τα νέα φτάνουν γρήγορα και στους Έλληνες της Καππαδοκίας που μακριά από τα πολεμικά γεγονότα ζούν ήσυχα. Αρχίζει και σ' αυτούς να γεννιέται η προσμονή της λευτεριάς.

Ο Κεμάλ Ατατούρκ αντικαθιστά τις τοπικές αρχές της Καππαδοκίας και τοποθετεί πειθήνια όργανά του, κήρυκες της εθνικιστικής του προπαγάνδας.

Στις 14 Αυγούστου του 1922 ο τουρκικός στρατός επιτίθεται κατά του ελληνικού -έχοντας την υποστήριξη των πρώην συμμάχων μας (Άγγλων, Γάλλων, Ιταλών), που για δικούς τους οικονομικοπολιτικούς - στρατιωτικούς λόγους άλλαξαν στάση- και τελικά τον νικούν. Ο στρατός μας κουρασμένος από τις μακροχρόνιες κακουχίες των πολέμων και χωρίς ηθικό, εξαιτίας του εσωτερικού διχασμού νικιέται και οπισθοχωρεί. Το δράμα του 1922, αρχίζει με την οπισθοχώρηση του στρατού μας, να ξετυλίγεται.

Η πτώση -Σεπτέμβριος του 1922- της Σμύρνης θα σημάνει σε λίγο καιρό το ξερίζωμα και των Καππαδοκών από τις πανάρχαιες εστίες τους. Ο ανερχόμενος **Παντουρκισμός** κατασπαράσει κάθε τι ελληνικό και χριστιανικό.

Λεηλασίες, καταστροφές, εκτελέσεις και αιχμαλωσίες του Ελληνικού πληθυσμού των παραλίων της Μ. Ασίας που στέλνονταν στα βάθη της ανατολής αποδεκατίζουν τον μικρασιατικό ελληνισμό.

Οι Καππαδόκες δε ζουν το μακελειό του πολέμου. Αρκετοί απ' αυτούς μετανάστες στη Σμύρνη ή και σ' άλλες παραλιακές πόλεις πολεμούν με τον

⁴³ Η τουρκία του Κεμάλ δέχτηκε βοήθεια φανερή από τους Γάλλους και τους Ιταλούς, ενώ σ' αυτή τη φάση οι Άγγλοι κρατούσαν ουδέτερη στάση.

ελληνικό στρατό, πλάι στους έλληνες -της μητροπολικής Ελλάδας- στρατιώτες. Άλλοι πάλι στρατολογούνται υποχρεωτικά από τους κεμαλικούς και πολεμούν εναντίον των Ελλήνων ή ακόμη μην αντέχοντας αυτή την τραυματική εμπειρία καταφέρνουν και λιποτακτούν⁴⁴.

Μπορεί οι Καππαδόκες να μη ζούν από κοντά το μακελειό του πολέμου, παρακολουθούν και βλέπουν όμως μ' αγωνία τα αποτελέσματά του. Χιλιάδες ομόθρησκοι αιχμάλωτοι -έλληνες φαντάροι, γυναικόπαιδα των δυτικών μικρασιατικών παραλιών- περνούν με караβάνια καθημερινά από τις περιοχές τους για να καταλήξουν στα βάθη της Ανατολής, σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως και σε καταναγκαστικά έργα. Οι καππαδόκες με πόνο ψυχής βοηθούν με κάθε τρόπο τους συμπατριώτες τους, ακόμα και με κίνδυνο της ζωής τους.

Οι Έλληνες στέλνονται σε τάγματα αναγκαστικής εργασίας, τα λεγόμενα «ταμιράτ ταμπουρού» (σωφρονιστικά τάγματα). Η χολέρα, ο τύφος και άλλες ασθένειες στέλνουν στο θάνατο χιλιάδες Έλληνες. Πολλοί καππαδόκες -κυρίως μετανάστες των δυτικών μικρασιατικών παραλιών- στέλνονται κι αυτοί στα φοβερά αμελέ ταμπουρού (τάγματα εργασίας) για να φτιάχνουν δρόμους, κάτω από απερίγραπτες συνθήκες, στα βάθη της Τουρκίας. Αρκετοί Καππαδόκες λιποτακτούν και κρύβονται ακόμη και στα κενά των ταβανιών από τα σπιτιά τους, τα λεγόμενα ειρωνικά -κατά το αμελέ ταμπουρού- ταβάν (ταβάνι) ταμπουρού⁴⁵. Το τουρκικό κράτος στρατολογούσε τους Έλληνες σ'αυτά τα τάγματα από την αρχή των βαλκανικών πολέμων ακόμη.

Σ'όλο το διάστημα από την έναρξη των βαλκανικών πολέμων μέχρι τη μικρασιατική καταστροφή τα δεινά του ελληνισμού της Μ. Ασίας κλιμακώνονται.

Αυτή η έκρυθμη κατάσταση επηρεάζει και τις τύχες των Ελλήνων της Καππαδοκίας. Καππαδόκες μετανάστες στην Κων/πολη κι αλλού, αναγκάζονται να επιστρέφουν στην Καππαδοκία για να κρυφτούν, με συνέπεια η αύξηση του πλυθυσμού της να φέρει πείνα και αρρώστιες σ'όλη την έκτασή της.

Αρκετοί τούρκοι επωφελούμενοι των έκρυθμων καταστάσεων, σχηματίζουν συμμορίες ή και συκοφαντούν τους Καππαδόκες στις αρχές, ότι τάχα οι έλληνες δημιουργούν προβλήματα στους τούρκους συντοπίτες.

Αρχίζουν τότε ανακρίσεις των αρχών για τη διαλεύκανση των κατηγοριών. Για παράδειγμα ο μουτασερίφης της Νίγδης Νιαζήμ Μπέης μετά από σχετικές

⁴⁴ Βλέπε **Σαμουηλίδη Χρ.**, *Καραμανίτες*, Εκδ. Εστία, Αθήνα 1980: Πρόκειται για ένα συναρπαστικό μυθιστόρημα στο οποίο περιγράφονται οι περιπέτειες ενός Καππαδόκη που έζησε παρόμοιες περιπέτειες υπηρετώντας στον κεμαλικό στρατό.

⁴⁵ **Καρατζά Σ.Ε.**, *ό.π.*, σελ. 296

καταγγελίες και έρευνα διαπίστωσε ότι «οι κατηγορίες πραγματικά δεν έστεκαν, αλλά και γιατί οι προύχοντες του Γκέλβερι(περιοχή της Καππαδοκίας) τον περιποιήθηκαν τόσο, που τον διέθεσαν ευνοϊκά για τον τόπο. Έτσι, όχι μόνο δεν έθιξε κανένα χριστιανό κάτοικο, αλλά απεναντίας φρόντισε να ιδρυθεί εκεί επισιτιστικό γραφείο που εξασφάλισε τη διατροφή των πτωχοτέρων οικογενειών ως το τέλος του πολέμου⁴⁶».

Οι Καππαδόκες απομωνομένοι στα βάθη της Μ. Ασίας βιώνοντας μια μακρά πιεστική δουλειά χρησιμοποιούν κάθε τρόπο και μέσο για να επιβιώσουν, διαμορφώνοντας έτσι ένα ιδιόμορφο χαρακτήρα. «Ο Μικρασιάτης έγινε από τα πράγματα σιωπηλός, εργατικός, ηθικός, πολλές φορές χρησιμοποιώντας το ψέμα κι όχι λιγότερες ακολουθώντας διάφορους ελιγμούς, συχνά κολακεύοντας ή αποκοιμίζοντας τον κατακτητή..... Εκμεταλλεύεται, ακόμη, την κατώτερη πνευματική στάθμη του κατακτητή ή ιδιαίτερες φυλετικές αδυναμίες του, όπως την ενδοτικότητα του στη δωροδοκία, την κολακεία.....»⁴⁷

Συμπερασματικά σ'όλη τη 10χρονη σχεδόν διάρκεια των πολέμων -από τους Βαλκανικούς μέχρι τη μικρασιατική καταστροφή- οι σχέσεις τουρκικών αρχών και Καππαδοκών ήταν φιλικές σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο πληθυσμός να μην κινδυνεύσει από διώξεις, εξορίες και να έχει σχετικά μικρές απώλειες και ζημιές⁴⁸.

Στον Α' παγκόσμιο πόλεμο δεν υπάρχει ανοιχτή αμφισβήτηση ανάμεσα στους Καππαδόκες και Τούρκους. Οι δυο εθνότητες διατηρούν καλές σχέσεις, οι οποίες διαταράσσονται αργότερα.

Η εμφάνιση και οργάνωση του Κεμαλικού κράτους οδηγεί την ελληνοτουρκική κρίση στο κατακόρυφο. Η διαφαινόμενη ήττα του ελληνικού στρατού, κάνει επιθετική -σε μικρό βαθμό- τη στάση των Τούρκων απέναντι στους συμπατριώτες τους Καππαδόκες. Παρά ταύτα όμως η στάση των τούρκων στην πλειονότητα τους είναι φιλική. Εχθρική στάση απέναντι των Καππαδοκών δημιουργείται από τις τουρκικές αρχές και το κράτος (διοικητικοί υπάλληλοι, αστυνομικοί, στρατιωτικοί κ.α.) που έστησε ο Κεμάλ. Πίστευε ότι «Η Τουρκία θα γίνει πάλι κραταιά, αν εξαφανίζονταν από την επικράτειά της όλοι οι Χριστιανοί». Καλλιέργησε έτσι μια εθνικιστική προπαγάνδα για να φανατίσει τους τούρκους.

Κι όμως το δηλητήριο που έριχναν οι Νεότουρκοι δε στάθηκε ικανό να ξεριζώσει τη φιλία που είχε δημιουργηθεί στη διάρκεια μιας μακρόχρονης

⁴⁶ **Καρατζά Σ. Ε.**, ό.π, σελ. 296-297

⁴⁷ **Σολδάτος Χρ.**, ό.π, *Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του ελληνισμού της Μ. Ασίας*, τόμος Α', Αθήνα 1989

⁴⁸ **Λεοντόπουλος Αλ.**, *Το Ακσεράι*, 1950, σελ. 152-155 (χειρόγραφο που ανήκει στο Κ.Μ.Σ)

συμβίωσης Ελλήνων και Τούρκων. Δεν άλλαξε σε τίποτα η καθημερινότητα των απλών ανθρώπων.

Στις αρχές του 20ου αιώνα συντελείται η μεγαλύτερη εθνική τραγωδία του νεότερου ελληνισμού -η μικρασιατική καταστροφή- η οποία μπορεί να θεωρηθεί φοβερότερη και από την άλωση της Πόλης, διότι διακόπτεται βίαια η πολιτισμική παρουσία αρκετών αιώνων του ελληνισμού, που δημιουργήθηκε στα παράλια της Μικράς Ασίας μέχρι την ενδοχώρα της από τα γεωμετρικά ακόμη χρόνια. Με τη μικρασιατική καταστροφή μπαίνει οριστικά ταφόπλακα στα όνειρα, τις ελπίδες, τη μεγάλη ιδέα του ελληνισμού⁴⁹.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1928 είπε: «Η καταστροφή η μικρασιατική εξεταστέον αν δεν είναι μεγαλυτέρα και από την πτώσιν της Κωνσταντινουπόλεως. Εις την πτώσιν της Κωνσταντινουπόλεως, το έθνος έμεινεν εις τας εστίας του, υποταγμένον και δούλον, αλλά έμεινεν συνεχίζον την ζωήν του εις τας εστίας του, δεν έπαθε την συμφοράν αυτήν....»

Στις 30 Γενάρη του 1923 υπογράφεται η συνθήκη της Λωζάνης⁵⁰ μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Στη συνθήκη συμφωνήθηκε και η υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών. Ανταλλάσσονται οι έλληνες που κατοικούν στην Τουρκία με τους μουσουλμάνους της Ελλάδας. Δεν ανταλλάσσονται και παραμένουν στις περιοχές τους οι έλληνες της Πόλης και των νησιών Ίμβρου, Τένεδου, καθώς και οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης, οι οποίοι μέχρι και σήμερα αποτελούν τη μόνη αναγνωρισμένη μειονότητα στην ελληνική επικράτεια.

Με την ανταλλαγή αυτή ομοιογενοποιείται εθνικά η Μακεδονία, θωρακίζοντας πληθυσμιακά τα βόρεια σύνορά μας, αλλά δημιουργείται μεγάλο κοινωνικό και οικονομικό πρόβλημα αποκατάστασης των ξερριζωμένων Ελλήνων⁵¹ στη «μητέρα πατρίδα».

Οι Έλληνες της Καππαδοκίας εκπατρίζονται χωρίς τη θέλησή τους, αφού επιβάλλεται μόνο η θέληση της Τουρκίας η οποία ήταν και η νικήτρια του μικρασιατικού πολέμου.

Τελικά -όπως αποδείχτηκε- ήταν μια τραγική λύση για τον ελληνισμό όλης γενικά της Μ. Ασίας. Το 1924 ο ελληνικός πληθυσμός στην Καππαδοκία

⁴⁹ Η Μεγάλη ιδέα γεννήθηκε ως κρατική ιδεολογία από τον Ιωάννη Κωλέττη στη διάρκεια μιας ρητορικής αγόρευσής του το Γενάρη του 1844 στη Βουλή των Ελλήνων. Η Μεγάλη ιδέα έτρεψε τους πόθους και τα οράματα των ελλήνων του 19^{ου} αιώνα, η οποία ενταφιάστηκε με τη μικρασιατική καταστροφή.

⁵⁰ Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας, ενώ από την τουρκία αντιπρόσωπος είχε σταλεί ο Ισμέτ Ινονού.

⁵¹ Ξερριζώνονται από τις εστίες τους περί τους 1.500.000 Έλληνες οι οποίοι, μετά την ήττα μας στο Καραχισάρ, έρχονται ως πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά μεγάλα κύματα, το 1921, 1922 και τέλος το 1924 κυρίως από την Καππαδοκία με την ανταλλαγή των πληθυσμών.

εκτιμάται γύρω στις 44.500 άτομα⁵² «Στην πλειονότητα τους μιλούσαν μόνο τουρκικά. Έλληνες κατοικούσαν σε 74 οικισμούς συνολικά, από τους οποίους 47 ήταν τουρκόφωνοι και 27 ελληνόφωνοι. Τα αμιγώς ελληνικά χωριά ήταν 25, από τα οποία 13 ελληνόφωνα και 12 τουρκόφωνα. Τα μεικτά χωριά ήταν 49, από τα οποία 14 ελληνόφωνα και 35 τουρκόφωνα».

Από το Μάιο ως το Σεπτέμβριο του 1924 πραγματοποιήθηκε η εκκένωση της Μικράς Ασίας από τους εναπομείναντες Έλληνες με την επίβλεψη της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ). Παρακάτω δίνεται πίνακας που αναφέρει τους πληθυσμούς Ελλήνων και Τούρκων που αναχώρησαν μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης προς Ελλάδα και Τουρκία αντίστοιχα.

Πίνακας 1

Χρόνος	Έλληνες	Τούρκοι
Μάιος 1924	21,000	61,323
Ιούνιος 1924	25,000	42,204
Ιούλιος 1924	25,000	44,890
Αύγουστος 1924	25,000	
Σεπτέμβριος 1924	25,000	

(Χαρακόπουλος Μαξ., ό.π, σελ. 254)

Η αντίστροφη μέτρηση αρχίζει. Μια ιστορική διαδρομή περίπου τριάντα αιώνων ελληνισμού στη Μ. Ασία φτάνει στο τέρμα.

Οι Καππαδόκες σε λίγο καιρό ξεριζώνονται για να έρθουν σε μια χώρα -την Ελλάδα- που παρότι την αγαπούσαν και τη θεωρούσαν πατρίδα τους, ήταν τελικά διαφορετική και ξένη από τη δικιά τους γη, τις συνήθειές τους, τον τρόπο ζωής τους.

Έφηναν πίσω τα σπίτια τους, το βίός τους, τις εκκλησίες, τα βιώματά τους, κουβαλώντας μόνο αναμνήσεις. Οι πιο πολλοί -έτσι μου λεγε και η γιαγιά μου- πείστηκαν να 'ρθουν στην Ελλάδα, γιατί ελπίζανε ότι δε θα 'ταν μια μειονότητα γκιαβούρηδων (άπιστων) αλλά ισότιμοι Έλληνες με τους γηγενείς ομοεθνείς των.

Η αναχώρησή όμως δεν έγινε κάτω από ιδανικές συνθήκες. Λίγο καιρό πριν πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς έμαθαν ότι στα χωριά τους θα εγκαθίσταντο τούρκικες οικογένειες από την Μακεδονία. Πολλά χωριά ή

⁵² B. Chantre. ό.π, σελ. 11-12

μέρος αυτών άδειασαν από τους Καπαδόκες οι οποίοι εγκαθίσταντο σε άλλους μαχαλάδες, σε συγγενικά τους σπίτια.

Οι ξενόφερτοι Τούρκοι ήταν μερικές φορές επιθετικοί και βίαιοι απέναντί τους. Γενικά όμως ανταλλάξιμοι Τούρκοι και Έλληνες έζησαν για σύντομο χρονικό διάστημα μαζί χωρίς σοβαρά επεισόδια. Μάλιστα πολλές φορές, επειδή οι νεόφερτοι τούρκοι είχαν προβλήματα προσαρμογής, τους βοηθούσαν τον πρώτο καιρό οι Καπαδόκες.

Οι Τσαρικλιώτες -διαμένουν στο χωριό Μαυρόλοφος Αλμυρού- μαρτυρούν «πως όταν οι Τούρκοι δοκίμασαν το “Τουντούρ”⁵³ γέμισαν τα σπίτια με καπνιές, γιατί δεν ήξεραν πως έπρεπε ν’ανοίξουν το “σουντού”, την τρύπα δηλ. για τον αερισμό. Ανέβηκαν μερικοί Τσαρικλιώτες στο Γαάμπαση και τους βρήκαν ν’αγωνίζονται ν’ανάψουν το “Τουντούρ” πνιγμένους στην κάπνα και να κλαίνε για τα ωραία σπίτια τους με τα κεραμίδια που άφησαν στην Μακεδονία»⁵⁴.

Σε λίγο θα πουλήσουν τα υπάρχοντά τους -αραμπάδες, ζώα και ό,τι άλλο δε μπορούσαν να πάρουν μαζί τους- και θα πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς. Μαζί τους παίρνουν τις εικόνες και τις καμπάνες από τις εκκλησίες τους, ενώ όσα ιερά σκεύη δε μπορούν να μεταφέρουν τα θάβουν μέσα σε λάκους στα δάπεδα των εκκλησιών.

Ο Αλέξανδρος Φερτεκλίδης αφηγείται: «Στο Νεβ-Σεχίρ είχαμε δυο εκκλησίες: Του Άγιο Γεώργιο με πολύ μεγάλο καμπαναριό και την Παναγία μια πολύ μεγάλη εκκλησία. Δεν ξέρω πως βρεθήκαμε μια μέρα μέσα σ’αυτήν την εκκλησία μερικά παιδιά και παίρναμε τις εικόνες⁵⁵. Πήρα και εγώ δυο και τις πήγα σπίτι μας. Ήταν οι ημέρες όπου ετοιμαζόμασταν για το μεγάλο ταξίδι στην Ελλάδα, ανταλλάξιμοι το 1924».

Το καλοκαίρι του 1924 οι Καπαδόκες παίρνουν το ταξίδι χωρίς επιστροφή. Μετακινούνται με κάθε μέσο: με τα πόδια, τις βοϊδάμαξες κ.α. Ο παραπάνω αφηγητής λέει για τη στιγμή της αναχώρησης: «Ένα πρωί, δεν ξέρω, δεν θυμάμαι πώς βρέθηκα με τα αδέρφια μου και τον πατέρα μου στον κάτω δρόμο, όπου μας περίμενε ένα αυτοκίνητο είδος ταξί και ένα μικρό φορτηγό στο οποίο φορτώσαμε τα χαλιά μας, τα κιλίμια ένα φωνόγραφο και αρκετό εμπόρευμα από το μαγαζί μας, αφού το περισσότερο είχε πουλήσει ο πατέρας μου, όταν έμαθε ότι θα γίνει ανταλλαγή πληθυσμού με τους Τούρκους που ζούσαν στην Ελλάδα. Αφού ήταν όλα έτοιμα ξεκινήσαμε για να πάμε στο

⁵³ Τουντούρ : εστία, τζάκι. Για τους Τσαρικλιώτες το τουντούρ αποτελούσε τη θέρμανση, το πετρογκάζ, το τζάκι, την ηλεκτρική κουζίνα. Βρίσκοταν στη μέση του δωματίου. Είχε βάθος στο 1.20 μ. -περίπου- και τα τοιχώματά του ήταν καλυμμένα με ψημένη λάσπη.

⁵⁴ **Καραλίδης Ι.Κ.**, *Τσαρικλί Νίγδης Καπαδοκίας*. Αθήνα 1985

⁵⁵ Πολλές από αυτές, όπως και άλλα ακκλησιαστικά σκεύη και κοινοτικοί κώδικες φυλάσσονται στο Ταμείο Ανταλλαξίμων στο Μουσείο Μπενάκη.

Ουλού - Ισλά από όπου περνούσε το τρένο για τη Μερσίνα, ένα λιμάνι νοτιοανατολικά της Τουρκίας, βόρεια της Κύπρου. Αργά το βράδυ ήρθε το τρένο στο Ουλού-Ισλά, μπήκαμε μέσα και μεσάνυχτα φθάσαμε στην Μερσίνα, όπου μείναμε τη νύχτα σ'ένα χάνι....».

Όσοι δεν είχαν να πληρώσουν για τη μετακίνησή τους φρόντισε η εκκλησία. Από τα τάματα που κατά καιρούς είχαν κάνει οι πιστοί, πούλησε μερικά και το χρηματικό ποσό που συγκεντρώθηκε δόθηκε στους φτωχούς για να πληρώσουν τη μεταφορά τους.

Η τελευταία τους μέρα στα δικά τους χώματα σίγουρα δε περιγράφεται. Αξίζει ν'αναφερθεί η αφήγηση μιας νεαρής -τότε- προσφυγοπούλας από την Καρβάλη⁵⁶ «...Γύρισα και κοίταξα για τελευταία φορά. Είναι αλήθεια η τελευταία φορά; Η εκκλησία στεκόταν βουβή μπροστά μου. Το σπίτι μου σκοτεινό, άδειο. Απ' τα δάκρυα έβλεπα πολλά σπίτια σκοτεινά κι έρημα.

Κάθησα στη μέση του δρόμου κι έκλαψα πικρά. Δε θέλω να φύγω. Να πάω που; Τα παιδιά έκλαιγαν, οι άνδρες έκλαιγαν, οι γέροντες έκλαιγαν...».

Ήταν πολύ δύσκολο να εγκαταλείψουν τα πάντα και να έρθουν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Ο Νίκος Καζαντζάκης στο έργο του «αδερφοφάδες» περιγράφει με χαρακτηριστικό τρόπο τις αντιδράσεις: «Οι Έλληνες όλοι στην Ελλάδα, όλοι οι Τούρκοι στην Τουρκία..... Θρήνος σηκώθηκε μέσαστο χωριό.... Δύσκολα, δύσκολα πολύ, μαθές, ξεκολλάει η ψυχή από τα γνώριμά της νερά και από τα χώματα.... Μας ξεριζώνουν! Ανάθεμα στους αίτιους... Κυλίστηκαν όλοι χάμω, φιλούσαν μαλακωμένοι από τη βροχή χώμα....».

Οι τούρκοι συντοπίτες τους -όχι πλέον οι αρχές- στάθηκαν και τη στιγμή του αποχωρισμού. Έδειχναν -για τελευταία φορά- την αγάπη, την ανθρωπιά και τη φιλία τους στους Καππαδόκες που συμβίωναν μαζί τους επί αιώνες. Τους έδιναν⁵⁷ «μέλι, αυγά και τυριά, τους έκαναν τραπέζι στο σπίτι τους, τους ξεπροβόδιζαν με δάκρυα στα μάτια». Πολλοί απ'αυτούς προτού ν'αναχωρήσουν οι Καππαδόκες έκαναν τη σύγκρισή τους με τους Τούρκους της Μακεδονίας: «Φεύγει το χρυσάφι και ήλθε το μολύβι⁵⁸» έλεγαν.

Δεν έλειψαν όμως και τα μικροεπεισόδια «Απ' την αντίθετη κατεύθυνση έρχεται ένας τούρκικος αραμπάς. Όταν πλησίασε την πομπή των προσφύγων τόλμησε να βρίσει τους Έλληνες ένας Τούρκος. Πλήρωσε όμως ακριβά αυτό που έκανε, γιατί οι Τσαρικλιώτες τον έσπασαν στο ξύλο και τον έκαναν κομμάτια τον αραμπά. Η συμπλοκή γενικεύθηκε μαζεύτηκαν κι άλλοι Τούρκοι για ενίσχυση και άρχισε ένας φοβερός ξυλοδραμός με πολλούς τραυματίες.

⁵⁶ Δέκα πέντε χρόνια Στέγη Πολιτισμού Νέας Καρβάλης (φωτογραφικό άλμπουμ)

⁵⁷ Καρατζά Σ.Ε, ό.π, σελ. 312

⁵⁸ Καραθανάση Α.Ε, ό.π, σελ. 203

Πρόλαβαν όμως μερικοί της Επιτροπής από το Ουλού γουσλαρ και τελικά σταμάτησε η συμπλοκή»⁵⁹.

Ξεκινούσε ένα οδοιπορικό με αφάνταστες ταλαιπωρίες και περιπέτειες που ήταν αδύνατο να προβλέψουν από πριν την έκταση οι φτωχοί μας ξεριζωμένοι Καππαδόκες. Κακή διατροφή, στοιβάγματα, μακριές αναμονές, κίνδυνοι προκαλούν αρρώστιες και θανάτους. Πεταγμένα πτώματα γεμίζουν την ύπαιθρο χωρίς κανείς να ενδιαφερθεί να τους θάψει.

Μεταφέρονται όλοι στο λιμάνι της Μερσίνας, όπου παραμένουν δυο περίπου μήνες, μέχρι να μεταφερθούν στην Ελλάδα. Επιστρατεύονται όλοι οι χώροι -εκκλησίες, αποθήκες, σχολεία κ.α.- για να εγκατασταθούν προσωρινά οι πρόσφυγες.

Ο Αλέξανδρος Φερτεκλίδης αφηγείται: «Το πρωί μας βάλανε σ'ένα καράβι. Το καράβι δεν ήταν επιβατικό αλλά φορτηγό με το όνομα «Άγιος Παντελεήμων». Στο αμπάρι του πλοίου βάλανε τον κόσμο που ήταν από το χωριό ΜΙΣΘΙ⁶⁰. Εμείς ανεβήκαμε στο κατάστρωμα. Ένας ναύτης μας βόλεψε σε μια γωνιά.... Ύστερα από ταξίδι 2 ημερών φθάσαμε στον Πειραιά. Μας πήγαινε στον Άγιο Γεώργιο...»

Στοιβαγμένοι μέσα στο πλοίο οι Καππαδόκες, άφηναν πίσω τους το βιός τους και έπαιρναν το δρόμο της προσφυγιάς. Πολλοί δεν αντέχουν την Οδύσσεια αυτή. Πεινασμένοι, κουρελήδες, ταλαιπωρημένοι, με αρρώστιες, αρκετοί πεθαίνουν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, πετώντας τους μέσα στη θάλασσα, άλλοι αγνοούνται.

Μέχρι και πριν τριάντα περίπου χρόνια οι πρόσφυγες αναζητούσαν μέσω του Ερυθρού Σταυρού, συγγενικά τους πρόσωπα που χάθηκαν στη Μικρασιατική καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών.

⁵⁹ Καραλίδη Κ.Ι., ό.π., σελ. 146-147

⁶⁰ Μιστί: χωριό της Καππαδοκίας με ελληνόφωνο πληθυσμό. Το όνομα «Μιστί» δόθηκε από την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου, ο οποίος συγκέντρωνε μισθοφορικό στρατό.

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Οδύσσειά τους κάνει διάλειμμα στον Πειραιά, στον Αη Γιώργη. Μένουν σε καραντίνα, αφήνοντας κι εδώ πολλούς νεκρούς απ' τις αρρώστειες.

Την αποκατάσταση των προσφύγων αναλαμβάνει η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ) η οποία, όπως είναι αυτονόητο έχει να λύσει πολλά προβλήματα των προσφύγων. Κυρίως εγκαθίστανται στη Μακεδονία και στη Θράκη⁶¹.

Το Σεπτέμβριο του 1924 φτάνουν και στο Βόλο οι ανταλλάξιμοι Καππαδόκες. Οι Τσαρικλιώτες οι οποίοι διαμένουν στα χωριά Αργιλλοχώρι και Μαυρόλοφο Αλμυρού, έρχονται στην περιοχή της Μαγνησίας μετά από δυο περίπου χρόνια. Είχαν μεταφερθεί με πλοία πρώτα στην Ήπειρο. Στην Ήπειρο είχαν εγκατασταθεί σε διάφορα χωριά -Καστρί, Ρίζανι, Φιλιάτες, Βρυσέλα- μένοντας σε αντίσκοινα ή σε σπίτια τουρκαλβανών.

Στο Βόλο⁶² εγκαθίστανται Καππαδόκες από την Αραβισσό της περιφέρειας Νεβσεχίρ, του Νεβσεχίρ, της Υοσκάτης, της Καισάρειας και των Φλοϊτών. Οι πρόσφυγες γενικά εγκαθίσταντο σε περιοχές που δεν ήταν δικής τους επιλογής, γι αυτό πολλοί μεταναστεύουν στην πορεία σ' άλλες περιοχές της Ελλάδας, όπως οι Τσαρικλιώτες που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Παρακάτω παραθέτουμε έναν ανακεφαλαιωτικό πίνακα της απογραφής του 1928 (πληθυσμού-προσφύγων) και των οικογενειών μικρασιατικής καταγωγής (αμιγών-μικτών) από τα Δημοτολόγια των «Καποδιστριακών» δήμων και κοινοτήτων του νομού Μαγνησίας του Δημήτρη Κωνσταντάρη - Σταθαρά⁶³.

⁶¹ Για περισσότερα στοιχεία βλέπε **Καραθανάση** Α.Ε, ό.π, σελ. 206-210

⁶² Πρόκειται για μερικούς Καππαδόκες από τις περιοχές αυτές της Μ. Ασίας που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Μαγνησίας, διότι οι υπόλοιποι από αυτές τις περιοχές εγκαταστάθηκαν σ' άλλες περιοχές της Ελλάδας. Οι κάτοικοι της Υοσκάτης εγκαταστάθηκαν στη Ν. Ιωνία Βόλου. Της Καισάρειας στη Ν. Ιωνία Βόλου, στον Άγιο Βασίλειο Βόλου και το Βελεστίνο. Των Φλοϊτών στο Βόλο. Για περισσότερες πληροφορίες για την εγκατάσταση των Καππαδοκών βλ. **Καραθανάση** Ε.Α, ό.π, σελ. 206-210 και **Χαρακόπουλο** Μαξ., ό.π, σελ. 254

⁶³ **Κωνσταντάρης -Σταθαράς Δ.**, *Μικρασιάτες πρόσφυγες στο Ν. Μαγνησίας με αριθμούς από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας με τίτλο ΜΑΓΝΗΣΙΑ* (εξαμηνιαία έκδοση της Εταιρείας Παρέμβασης και Πολιτισμού, 2003, σελ. 43-44

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΕΤΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ					
Δήμος Βόλου	41.708	6.779			Δήμ. Παρυσίων
Δήμος Ν. Ιωνίας	6.186	5.166	-	-	Δήμ. Παγασών
Δήμος Ιωλκού	2.042	69	47	(19+28)	Δυσκό Παλίο
Δήμος Παρταριάς	3.392	94	32	(8+24)	" "
Δήμος Αγριάς	1.554	465	136	(128+8)	" "
Δήμος Αριτέρδας	4.911	185	72	(20+52)	" "
Δήμος Μελαιών	5.219	150	35	(8+27)	" "
Δήμος Αμφιών	3.352	9	18	(3+15)	" "
Δήμος Μουρεσιού	4.249	39	12	(2+10)	Αγίου Πέτρου
Δήμος Ζανοράς	4.300	7	16	(2+14)	" "
Δήμος Αρχαλαστής	3.497	44	14	(4+10)	Νέο Παλίο
Δήμος Σαπυδός	3.715	44	25	(8+17)	" "
Δήμος Φερών	5.120	256	80	(35+45)	Περ. Βέροιας
Δήμος Κόρρας	2.028	9	16	(3+13)	" "
Δήμος Λιβαδίας	1.998	37	6	(2+4)	" "
Δήμος Αζωρού	11.795	1.044	405	(303+102)	Επ. Αζωρού
Δήμος Ν. Αγχιάλου	2.952	112	41	(10+31)	" "
Δήμος Ηπείρου	2.395	30	11	(2+9)	" "
Δήμος Σουρπής	4.455	57	30	(8+22)	" "
Δήμος Αλωναίου	1.005	1	4	(-+4)	Επ. Σκοπέλου
Δήμος Σκιάθου	3.212	525	193	(102+91)	" "
Δήμος Σκοπέλου	6.124	48	32	(1+11)	" "
Κοιν. Ανάβρας	902			-	Κ. Μαγνησίας
Κοιν. Κεραμιδίου	1.146	9	-	-	" "
Κοιν. Μακρινίτου	2.313	16	4	(1+3)	" "
Κοιν. Τρικεριού	1.520	2	10	(-+10)	" "
ΣΥΝΟΛΟ	131.189	15.197	1.239	(669+570)	Οικογένειες (εκτός Βόλου)

Οι πρόσφυγες του Βόλου προσπαθούν να επιβιώσουν κατασκευάζοντας παράγκες και χαμόσπιτα για να στεγάσουν τις οικογένειές των. Τους εγκαθιστούν στο τέρμα της οδού Ιωλκού, στη σημερινή ενορία του Αγίου Βασιλείου, μέσα στους τότε ελαιώνες και χωράφια.

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

ΠΟΙΑ ΜΕΤΡΑ ΕΛΗΦΘΗΣΑΝ

Περὶ τῆς ἐν γένει κατεστάσεως τῶν προσφύγων τῆς περιφέρειᾶς μας ἀποδίδονται ἡμῖν ἀπευθύνως αἱ ἀδελφότητες πληροφορίαι. Κις αὐτὴν ἐνεργείαν τοῦ Μητροπολίτου Συνδέσμου ἐπιστήθησαν τὰ ἑξῆς :

1) Ἡ παραχώρησις ἐκ μέρους τῆς ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως τῶν ἡμῶν ἐκ τῶν 4 διωρόφων οἰκίσμων τοῦ νέου συναισθημοῦ ὅπως χρησιμοποιοῦν ὡς προσπεριτὰ σχολεῖα διὰ τοὺς ὑπερμετακοσίου μαθητάς, ὅπως ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν συγκινησιασθέντων προσφυγοποιδῶν εἰς τὰ σχολεῖα. Ἐνταῦθ' δὲ τοῦ ἐπιμετοῦ τῆς Παιδείας καὶ Ἑθνικῆς Οἰκονομίας κ. Κ. Σαορδῆ ἤρξατο καὶ ἡ λειτουργία αὐτῶν, διαμορφώσεως τοῦ κατὰλλήλου προσωπικοῦ καὶ ἐγκριτικῆς πιστώσεως εἰς 20 χιλ. δραχ. πρὸς προμήθειαν τοῦ ἀνεγκλίτου σχολικοῦ ὕλικου διὰ θρανία, τραπέζας κτλ.

2) Ἡ ἀποστολὴ παρὰ τοῦ τακτικοῦ Περιθάλψεως 4 χιλ. κομβριτῶν, αἵτινες παρελήφθησαν ἤδη ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας Περιθάλψεως, ἡ δὲ διανομὴ αὐτῶν γενήσεται ὑπὸ τοῦ Μ. Συνδέσμου ἵνα προσεχῶς γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς πρόσφυγας ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ προσφυγοποιδῶν βιβλιορίου τῶν κατὰ σιμῶν ἀρχῆς γεννηθῇ ὑπὸ τοῦ στοιχείου Α' καὶ καθέξῃ πρὸς ἀποφυγὴν νοσηρογένοιο καὶ συγκρίσεως μετὰ τῆς δικαιοσύνης.

3) Ἀποσπῆσαν 50 χιλ. δραχ. πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν νοσηρογόνων προσφύγων ἀποφασιστικῆς ἤδη τῆς μεταφορῆς τῶν σιμῶν αὐτῶν εἰς κατὰ-

ἐκ μέρους τοῦ Ἀγγλικοῦ ἑθνικοῦ διασώσεως τῶν πίδων.

Ἡ δὲ ὁ προϊστάμενος τοῦ ἐνταῦθα τμήματος Ἀγγλικοῦ ἑθνικοῦ κ. Σιμπερ, ὁ τῶν διακρινόμενος διὰ τὰ ἀλλοτριωτικά αὐτῶν αἰσθήματα, ὡς γνωρίσας καὶ ὁ ἑαυτοῦ τὴν προσφυγικὴν πικρίαν ὑπεσχίθη, ὅτι θέλει καταβάλει ὅλας τὰς τὸς προσπάθειάς παρὰ τῇ Κεντρικῇ Αἰσθητικῇ, ὅπως χάριν τῶν ἀναγκῶν τῶν νοσηρογόνων προσφύγων ἐκλασασθῇ τὸ ποσὸν τῶν μέχρι τοῦδε ἡμερησίως χορηγούμενων μερίδων συσσιτίου ἀπὸ 4 χιλ. εἰς 8 χιλιάδας.

Ἐπίσης καταβάλλονται αἱ δόσεις ἐνέργειας παρὰ τῇ ἐπιτροπῇ ἀποκαταστάσεως ὅπως ἐπισπευσθῇ ἡ ὑποσχισθεῖσα ἡδὲ διὰ τοῦ Α) τοῦ Ἀστικῆς, στεγαστικῆς κ. Σ. Καραθεοδωρῆ, ἐπέκτασις τοῦ συναισθημοῦ διὰ τῆς οἰκοδομήσεως 200 ἀκόμῃ οἰκίσμων, οἷτως ὥστε νὰ δύναται νὰ στεγασθῶσιν περὶ τὰς χιλιάδας οἰκιστῶν προσφύγων, ἔχοντων ἀπόλυτον ἀνάγκην στέγης.

Τοιαυτὴ ἡ ἐν γένει κατεστὰς τῶν προσφύγων ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρὶκτὸν ἔτος Ἀγῶν τῆς φιλεργίας τῶν ἔχει σημαντικῶς βελτιωθῇ, ὅτι καλύτερη δὲ ἀκόμῃ περισσώτερη διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ἥτις ἤρξατο χορηγομένη ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς εἰς τοὺς ἐπανγυμναστὰς καὶ μεταρρυθμιζόμενους ὑπὸ τῶν δασκάλων, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν ἐκείστων καὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν τοῦ.

Ἀπὸ τοῦ «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟ» τῆς Κυριακῆς 16 Νοεμβρίου 1924.

Ο Αλέξανδρος Φερτεκλίδης αφηγείται: «.... την επαύριο μας πήγαν σε κάτι χωράφια μπροστά από ένα εργοστάσιο υφασμάτων που το λέγανε Καλαμάρας (Μουρτσούκου). Στο χωράφι είχανε φυτεμένα καπνά. Ξεριζώσαμε τα καπνά και μας στήσανε δυο σκηνές.... το έδαφος ήταν όλο λάσπη. Εμείς τα μικρά πήγαμε σε κάτι χωράφια και μάσαμε πέτρες για να τις βάλουμε επάνω στη λάσπη ώστε να στρώσουμε τα κιλίμια που είχαμε φέρει από την πατρίδα μας..... στήσαμε μια παράγκα -στο γυμναστήριο δηλ. στην περιοχή του Αγίου Βασιλείου- με δυο δωμάτια και είσοδο. Τη σκεπή τη στρώσαμε με πισσόχαρτο. Πίσω από την παράγκα ήταν δυο μυγδαλιές και εκεί φτιάξαμε την τουαλέτα εκείνης της εποχής.... μπροστά από την παράγκα με τούβλα στήσαμε λουτρό. Μέσα στο λουτρό κρεμάσαμε ένα γκαζοντενεκέ με βρυσούλα για ζεστό νερό και κάναμε μπάνιο..... το μέρος αυτό που ήταν πρώτα χωράφια με λίγα ελαιόδεντρα τώρα ήταν όλο παράγκες... Το 1925 βαρύς χειμώνας. Το χιόνι έφτασε το ένα μέτρο. Βουλιάζουν τα τσαντίρια των Νικομηδιωτών. Ο Δήμαρχος του Βόλου δίνει εντολή να πάρουν τον κόσμο και να τους πάνε στο Ναό της Αναλήψεως μέχρι να περάσει το κακό..... φτιάξανε από πλιθιά κάθε οικογένεια από ένα δωμάτιο και δίπλα με σανίδια και διάφορους παλιοντενεκέδες κουζινάκι.... Νερό για όλο αυτό τον κόσμο ο Δήμος του Βόλου μας άνοιξε σε διάφορα σημεία 4 πηγάδια. Ένα πηγάδι στη συνοικία των Μισθιλήδων που ήταν κάτω από το γυμναστήριο δεξιά του δρόμου. Πάνω από το γυμναστήριο άλλο ένα πηγάδι και δυο πηγάδια αριστερά του δρόμου όπου ήταν η μεγαλύτερη συνοικία των προσφύγων...». Ο Παναγιώτης Κατσιρέλος⁶⁴ στο βιβλίο του γράφει: «....και καβγάδισαν όσοι δεν είχαν στήσει κάπου παράγκες όπως στην πλατεία Ρήγα Φεραίου και στην πλατεία Ελευθερίας ως το Γυμναστήριο στην οδό Ιωλκού και μάλωναν μεταξύ τους και ξεμαλλιάστηκαν και χτυπήθηκαν ποιός να πρωτομπεί, ποιός να κάτσει στο χώμα με τις μερμηγκοφωλιές του εσωτερικού τους, ποιός να κάνει δικό του ένα τέτοιο "σπίτι", όταν αλλαφιασμένοι οι δυστυχισμένοι ξήλωναν τα τσαντήρια τους, ξεχύθηκαν από τις επιταγμένες αποθήκες, τα υπόγεια των μεγαλοσπιτιών του Βόλου, τις εκκλησίες κι όπου αλλού τους είχανε στοιβαγμένους και κάνανε γιουρούσι στον έτοιμο "προσωρινό προσφυγικό συνοικισμό τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1925..... Στο κέντρο της κάθε πλατειούλας των κάθε τετράγωνων χτίσανε κι από 'να μεγάλο πλυσταριό για όλους, πλαισιωμένο γύρω του με κοινόχρηστα αποχωρητήρια....».

⁶⁴ Κατσιρέλος Παν. Κ., *Ο Προσφυγικός «ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ»*, Έκδοση Δήμος Ν. Ιωνίας-Μαγνησίας, 1985, σελ. 15-16

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩ ΤΕΛΕΙ
ΙΑΣΤΕΝΟΡΩΣΗΝΤΩΝ ΣΥΝΑΓΩΓΩΝΓΡΑΦΕΙΑ ΟΔΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΕΣ. 100 100

28 Μαΐου 30

Ποστ. 310
Αδελφ. 100

Προσφύγων

Ο Σύλλογος προσφύγων Κασσας
δενειας πιστοποιει οτι η καθεστ. εννομοτομ
τη Αρμενία Γεωργία Ανδριανου το γιος Γιορ
-σφια η Γιορταδου του Αθανια και της Δυσ
-τας, ευχαρις προσφύγ. εν Μικρ. του Γεωργίου
γυμνασια το ετος 1902, και καθεστ. εν
Αγγλ. καλα το ετος 1924 διαμειν. μοιμεν
17 Βορ.

Το καθεστ. εννομοτομ
αποσ. ιγγραφοι αιτης το 9α διαμειν. μοιμεν
Αθηναις το 9α διαμειν. μοιμεν.

Προσφύγων
Αθηναις

Α. Α.
Αθηναις

Εκτός αυτών των προβλημάτων είχαν να αντιμετωπίσουν και την εχθρότητα των ντόπιων. Οι ντόπιοι έβλεπαν με μίσος αυτή την εγκατάσταση. Η ισορροπία της κοινωνίας απειλείται και οι ντόπιοι βρίσκουν διάφορες αφορμές, όπως την τουρκοφωνία πολλών προσφύγων, για να οικοδομήσουν το ιδεολόγημα της «εθνικής καθαρότητας» στιγματίζοντας τους πρόσφυγες.

Χαρακτηρισμοί όπως τουρκόσποροι, αούτηδες, πλήγωναν ηθικά τους Καππαδόκες, αλλά και όλους τους πρόσφυγες της Μ. Ασίας. Ο Αλέξανδρος Φερτεκλίδης αφηγείται χαρακτηριστικά «..... ο δάσκαλος μια μέρα σηκώνει για μάθημα ένα παιδάκι μικρασιάτη από τη Μισθί. Το παιδάκι επειδή η γλώσσα που μιλούσαν στο χωριό τους ήταν παραφθορά της αρχαίας ελληνικής (λέγανε αυτό το κλατσ με κρούει δηλ. αυτό το παιδί με χτυπά), δεν ήξερε καλά τα ελληνικά για να πει το μάθημα. Του λέει ο δάσκαλος: Κάτσε κάτω τουρκοσπορίτη.

Αυτή η έκφραση του εκπαιδευτή χτύπησε άσχημα στα αυτιά μου και μέχρι σήμερα ακούω τη φωνή του (κάτσε κάτω τουρκοσπορίτη)..... την αυλή -του σχολείου- τη χωρίσανε σε δυο αυλές. Στη μια παίζαμε εμείς οι μικρασιάτες και στην άλλη οι γνήσιοι έλληνες. Εμείς βλέπετε δεν είμασταν έλληνες. Είμασταν "Τουρκοσπορίται"!... Αούντηδες μας ανεβάζανε, αούτηδες μας κατεβάζανε σε όλη τη σχολική χρονιά».⁶⁵

Η αιτία όμως της απόρριψης και της ρατσιστικής στάσης των ντόπιων απέναντι στους πρόσφυγες ήταν κυρίως οικονομική. Οι ντόπιοι -κυρίως των αγροτικών περιοχών- προσδοκούσαν, μετά την απελευθέρωση της υπόλοιπης Ελλάδας από τους Τούρκους, στη διανομή της δημόσιας γης σ'αυτούς. Η έλευση όμως των προσφύγων και η φροντίδα, όπως είναι φυσικό, της πολιτείας προς αυτούς, ανέτρεπε ή μείωνε τις προσδοκίες των. Έπρεπε τώρα ο κλήρος να μοιραστεί αναλογικά και στους πρόσφυγες. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις που άφησαν οι μουσουλμάνοι της Μακεδονίας και Θράκης, δεν έφταναν για να καλύψουν τις ανάγκες των προσφύγων, οι οποίοι είχαν διασκορπισθεί σχεδόν σ'ολόκληρη την Ελλάδα.

Με την εγκατάστασή τους και στην πόλη του Βόλου κλήθηκαν οι Καππαδόκες -όπως κι όλοι οι πρόσφυγες- να υποβάλλουν δηλώσεις, αναφέροντας την ακίνητη και κινητή περιουσία που είχαν εγκαταλείψει στις πατρίδες τους, για να πάρουν χρηματική αποζημίωση, βάσει τις συμφωνίας που σύναψε η Ελλάδα με την Τουρκία «Περί ανταλλάξιμης περιουσίας» στο πλαίσιο της συνθήκης της Λωζάννης στις 30 Γενάρη του 1923. Οι δηλώσεις αυτές εξετάζονταν ξεχωριστά η κάθε μια από ειδικές επιτροπές. Κι όμως η αποζημίωση που περίμεναν δεν ήρθε. Ή μάλλον μετά από αρκετή αργοπορία οι Καππαδόκες λαβαίνουν ως αποζημίωση σε χρήμα μόνο το 1/5 της αξίας

⁶⁵ Γραπτό κείμενο του Αλέξανδρου Φερτεκλίδη με αναμνήσεις του από το 3^ο Δημ Σχολείο Βόλου, στο οποίο φοίτησε αφότου ήρθαν στο Βόλο.

Το κόστος για την πολιτεία μεγάλο, αλλά και για τους πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες Καπαδόκες συμβάλλουν -ως φθηνή εργατική δύναμη- στην ανάπτυξη της γεωργίας, του εμπορίου και της βιομηχανίας. Επίσης δίνουν ώθηση στην ανάπτυξη των γραμμάτων, των επιστημών και των τεχνών. Η επιτροπή αποκατάστασης σε μια έκθεσή της το 1925 αναφέρει⁶⁷: «Μια σιωπηλή επανάσταση συντελέσθη, ιδιαίτερα στη Μακεδονία και τη δυτική Θράκη, όπου η γεωργία διετέλη μέχρι πρότινος εις πρωτόγονον κατάστασιν».

Η εγκατάσταση των Καπαδοκών και γενικά των προσφύγων στο Βόλο συνέβαλε στην αύξηση του πληθυσμού του καθώς και στην οικονομική του ανάκαμψη. Ο Βόλος ήταν η μόνη Θεσσαλική πόλη που δέχτηκε συγκριτικά με τις άλλες τόσο μεγάλο αριθμό προσφύγων, όσο περίπου μ'εκείνο της Μακεδονίας⁶⁸.

Η πόλη εξασφάλισε άφθονα φτηνά εργατικά χέρια που «αντιστάθμισαν τη βραδύνουσα ακόμη αποδέσμευση των αγροτών από τα Θεσσαλικά τσιφλίκια. Παράλληλα, η εργασιακή κουλτούρα και η παράδοση κυρίως των προσφύγων γυναικών στην υφαντουργία και την επεξεργασία του καπνού αποτέλεσε παράγοντα ανανέωσης της βολιώτικης βιομηχανίας»⁶⁹.

Στο Βόλο λειτουργούν τα υφαντουργεία Παπαγεωργίου και Μουρτζούκου στα οποία εργάζονται κυρίως γυναίκες των προσφύγων. Έχουμε το 1925 την κεραμοποιεία του Τσαλαπάτα, τα τσιμέντα των Αποστολίδη Α. και Χρυσοχοΐδη Α. "Όλυμπος", σιδηροβιομηχανίες των Γκλαβάνη και Σταματόπουλου, τις καπνοβιομηχανίες του Ματσάγγου και του Παπαστράτου το 1926. Στο Ματσάγγου δούλευαν 1500 εργάτριες/ες καθώς και στα υφαντουργεία των Παπαγεωργίου και Μουρτζούκου δούλευαν πάνω από 2000 γυναίκες πρόσφυγες.

⁶⁷ Κοιμίσσογλου Κ. Σ., ό.π, σελ. 73

⁶⁸ Η Λάρισα δέχτηκε 4.400 πρόσφυγες, τα Τρίκαλα 632, η Καρδίτσα 327 με αντίστοιχους πληθυσμούς 25.861, 22.117 και 13.883 η καθεμιά πόλη. Ο Βόλος δέχτηκε 13.773 πρόσφυγες με πληθυσμό 34.119 κατοίκους μαζί με τη Ν. Ιωνία. (Στοιχεία από τη Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδας σύμφωνα με την απογραφή του 1928).

⁶⁹ Μαλούτας Θωμάς, *ΒΟΛΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ*, εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσ/νίκη 1995, σελ. 112

Καππαδόκης παπλωματάς στο Βόλο
(Αρχείο Πολιτιστικού συλλόγου ΚΑΠΠΑΔΟΚΩΝ Νομού Μαγνησίας)

Τονώθηκαν τα αστικά επαγγέλματα. Άνοιξαν νέα καταστήματα και τράπεζες. Η ανοικοδόμηση της πόλης έδωσε δουλειά σε πολλά επαγγέλματα. Επίσης η ναυπηγική δραστηριότητα αναπτύχθηκε ραγδαία με την εργασιακή συμβολή των προσφύγων των παραλίων της Μ. Ασίας.

Έπρεπε ν' αποδεικνύουν την ελληνικότητά τους, έπρεπε να ενσωματωθούν με τους γηγενείς.

Τελικά οι Καππαδόκες όπως και όλοι οι έλληνες της Μικράς Ασίας τα καταφέρνουν. Συγκατοικούν και συγχρωτίζονται με τους ντόπιους. Αυτό βέβαια κατορθώθηκε βαθμιαία και με πολύ προσπάθεια. Οι σχέσεις προσφύγων και γηγενών για πολλά χρόνια παραμένουν κλονισμένες. Με τα χρόνια όμως οικοδομούνται φιλίες. Τα κοινά εθνικά προβλήματα, ο κοινός αγώνας στην κατοχή, στον εμφύλιο φέρνει κοντά πρόσφυγες και γηγενείς.

Δημιουργείται βαθμιαία το σύγχρονο Ελληνικό κράτος με τη βοήθεια και των Καππαδόκων, οι οποίοι έφεραν μια νέα νοοτροπία και πνοή –όπως και όλοι οι έλληνες της Μ. Ασίας- ξεκινώντας από το μηδέν μια καινούργια ζωή, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα ικανότητες και χαρίσματα.

Ο Καραθανάσης γράφει⁷⁰: «Έτσι τελείωσε η Καππαδοκία, αλλά συνέχισε τη ζωή της στην Ελλάδα. Τα παιδιά της πάλεψαν με τους υπόλοιπους Έλληνες στην Πίνδο, την Εθνική Αντίσταση, ξενιτεύτηκαν στη Δυτική Γερμανία και την Αυστραλία. Παντρεύτηκαν, πρόκοψαν, έσμιξαν με άλλες ρωμέϊκες ράτσες, ανζωογόνησαν τον Ελληνισμό. Η Καππαδοκία ζει και πάλλει στην μητροπολιτική Ελλάδα, ζωντανεμένη από τους θρύλους και τις παραδόσεις των Τριών Ιεραρχών, των αγίων, των λαξευτών ναών και μονών, των προσευχών και των ελπίδων».

Το 1997 ιδρύεται στο Βόλο σύλλογος Καππαδοκών με κύριο στόχο να διαφυλάξει την πολιτιστική κληρονομιά και μνήμη των προγόνων τους. Το 2002 και 2003 πραγματοποιούνται εκδρομές από ομάδα προσφύγων της πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς στην Καππαδοκία. Οι εμπειρίες από την επίσκεψη στα σπίτια τους, στην παρουσία τους που τώρα κατέχουν οι Τούρκοι ήταν θετικές. Η στάση των Τούρκων ήταν άψογη. Προσφέρθηκαν να τους φιλοξενήσουν στα σπίτια τους, διοργάνωσαν μικρές γιορτές, μερικοί αναγνωρίζονται -Έλληνες και Τούρκοι- με δάκρυα στα μάτια. Η επαφή μ'αυτούς που έζησαν στις χαμένες πατρίδες τους και ήρθαν σε κάποια ηλικία στην Ελλάδα μ'άφησε την εντύπωση μιας μελαγχολίας αλλά κι αδικίας στο βλέμμα τους, που συντελέστηκε από την ελληνική πολιτεία στο θέμα των περιουσιών που αφήσαν εκεί. Είναι γνωστό -γιατί άραγε;- η μικτή επιτροπή απογραφής από Έλληνες, Τούρκους και ξένους υπηρεσιακούς παράγοντες, δεν απέδωσε αυτά που όφειλε στους πρόσφυγες. Κάποια. ομόλογα χωρίς αντίκρουσμα. Και σα να μην έφτανε αυτό, τους υποχρέωσαν αργότερα να ξοφλήσουν την αξία των σπιτιών που τους δόθηκε ως προσφυγικό δάνειο στην Αγροτική Τράπεζα!!!

⁷⁰ Καραθανάσης Ε. Α., ό.π., σελ. 214

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Η Καππαδοκία υπήρξε ένα θρησκευτικό κέντρο. Ήταν η πατρίδα πολλών μαρτύρων και επισκόπων. Στις πράξεις των Αποστόλων στο κεφάλαιο Β. στίχοι 8 έως 11 διαβάζουμε «ημεείς ακούμεν έκαστος τη ιδία διάλεκτο ημών εν η εγεννήθημεν, Πόρθοι και Μώδιοι και Ελαμίται και οι κατοικούντες την Μεσοποταμίαν, Ιουδαίαν Τε και Καππαδοκίαν, Πόντον και την Ασίαν, Φρυγίαν τε και Παμφιλίαν..... ακούμεν λαλούντων αυτών ταις ημετέραις γλώσσας τα μεγαλεία του Θεού....». Όπως ελέχθη και παραπάνω ο Απόστολος Παύλος στο τρίτο του ταξίδι σταματά για λίγο στην Καισάρεια, γεγονός που επιβεβαιώνει την παρουσία Χριστιανών στην Καππαδοκία.

Η Καππαδοκία αναδεικνύει θεοφόρους πατέρες όπως το Βασίλειο το Μέγα, το Θεολόγο Γρηγόριο, τον αδελφό του Μ. Βασιλείου Γρηγόριο τον Επίσκοπο Νύσσης κ.α. Επίσης εδώ έζησαν ο άγιος Γεώργιος και ο άγιος Μάμας. Οι μορφές⁷¹ των ήταν πάντα ζωγραφισμένες στα κοντάρια των ακριτών καθώς και του αγίου Θεόδωρου στο χώρο του Πόντο. Σ' αυτόν ορκίζονταν οι ακρίτες λέγοντας: «Μα τον άγιο Θόδωρο τον μέγα απελάτη».

Η περιοχή της Καππαδοκίας προσφέρονταν εξαιτίας του βραχύδους εδάφους της για τη διαμονή ασκητών και αναχωρητών. Ζούσαν μέσα σε λαξευτά σπήλαια τα οποία ήταν ιδεώδη ησυχαστήρια γι' αυτούς. Η πιο παλιά γραπτή μαρτυρία για την ύπαρξη λαξευτών σπηλαίων στην Καππαδοκία δίνεται από τον άγιο Ιέρωνα⁷² ο οποίος μαρτύρησε τον 4^ο μ.Χ αιώνα και λέει πως⁷³ «τον συνέλαβαν μαζί με άλλα 18 άτομα που είχαν κρυφτεί σ' ένα σπήλαιο, σκαμμένο από ανθρώπους στο βράχο με μεγάλη τέχνη».

Ο μοναχισμός στην Καππαδοκία βρίσκεται σε μεγάλη ακμή κατά τη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα. Ιδρύονται τότε κοινόβια και μονές στα οποία εύρισκαν καταφύγιο πολλοί χριστιανοί που διώκονταν από τις αραβικές επιδρομές κυρίως στις περιοχές των Αγίων Τόπων της Παλαιστίνης. Η Αλιβάνογλου αναφέρει ότι «Το 480 μ.Χ ο Καππαδόκης μοναχός Σάββας ίδρυσε την ξακουστή μονή της ιεράς Λαύρας κοντά στα Ιεροσόλυμα. Το 500 μ.Χ άλλος μοναχός ο Σάββας ίδρυσε μοναστήρι στην Παλαιστίνη. Το 532 μ.Χ ο επίσης Καππαδόκης μοναχός άγιος Θεοδόσιος ο Κοινοβιάρχης, ίδρυσε στη Βηθλεέμ μονή που εξελίχτηκε σε ίδρυμα κοινωφελές με πτωχοκομείο, γηροκομείο, νοσοκομείο και ξενώνες».

Ο αδελφός του Μ. Βασιλείου, ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης πίστευε ότι ειδικά στην Καππαδοκία η παρουσία του Θεού ήταν έντονη. «Όσα εστίν εν τούτοις,

⁷¹ **Αλιβάνογλου-Παπαγγέλου** Καλ., *Οι Άγιοι της Καππαδοκίας*, Κέντρο Καππαδοκικών Μελετών, ΝΕΑ ΚΑΡΒΑΛΗ, σελ. 16

⁷² Ο άγιος Ιέρωνας ήταν βιογράφος του Καππαδόκη, ενός εκ των στενών συνεργατών του Ιουστινιανού, που επέφερε σημαντικές αλλαγές στη διοίκηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας

⁷³ **Αλιβάνογλου**, ό.π, σελ. 17

τοίς Καππαδόκαις, θυσιαστήρια, δι' ὧν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου δοξάζεται, οὐκ ἀντί τῶς τοσάδε πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐξαριθμῆσαι τὰ θυσιαστήρια⁷⁴».

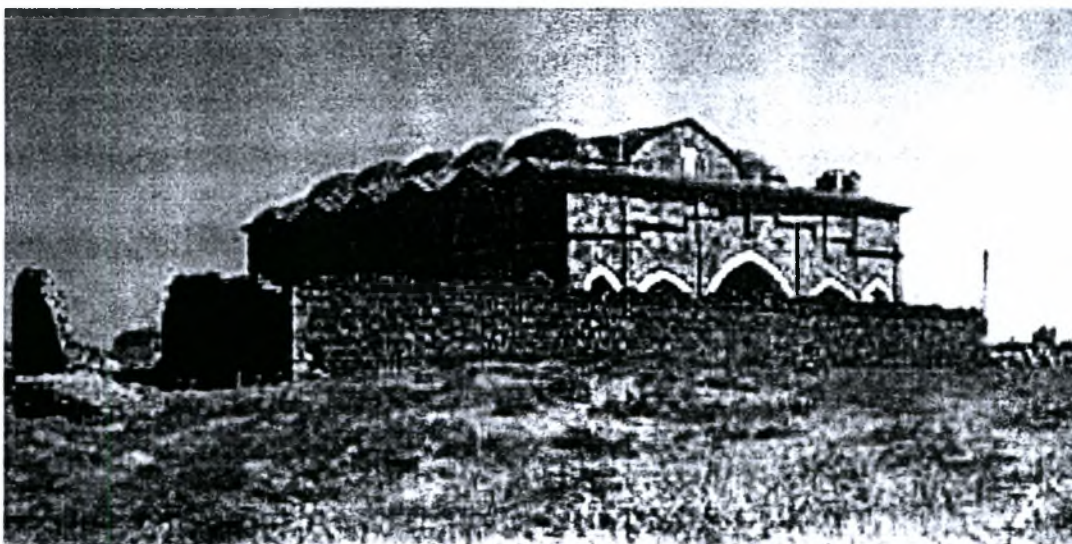
Γύρω στον 7^ο μ.Χ αἰώνα στις περιοχές της Καππαδοκίας υπήρχαν περί τους 100,000 μοναχοὺς περίπου⁷⁵. Ὁ μοναχισμὸς στην Καππαδοκία συνεχίζεται καὶ στους μετέπειτα αἰῶνες. Αξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μονὴ Μεγίστης Λαύρας στὸ Ἅγιο Ὄρος χτίστηκε πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὰ μοναστήρια τῆς Καππαδοκίας τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀναδειχθεῖ σὲ σπουδαία κέντρα πολιτισμοῦ, ζωγραφικῆς, ἀρχιτεκτονικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν γραμμάτων⁷⁶.

Ὅταν οἱ Πέρσες τὸ 614 μ.Χ καταλαμβάνουν τὴν Καππαδοκία ὁ μοναχισμὸς περνάει δύσκολες στιγμές. Οἱ Πέρσες αἰχμαλωτίζουν καὶ σφάζουν ἑκατοντάδες χιλιάδες μοναχοὺς.

Στὴν περίοδο τῆς Εἰκονομαχίας ὁ μοναχισμὸς δοκιμάζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀναγκάζοντας πολλοὺς μοναχοὺς νὰ εγκαταλείψουν τὸ μοναχικὸ βίον ἢ νὰ καταφύγουν σὲ ἄλλες μονές μακριὰ ἀπὸ τὴν Καππαδοκία.

Τὴν περίοδο τῶν Σελτζούκων ἡ μοναστηριακὴ ζωὴ περνᾶ καλύτερες μέρες γιατί τὸ κοράνι δὲν ἀπέτρεπε τὴν ὑπαρξὴ χριστιανῶν ἀσκητῶν μετὰ τὴν προϋπόθεση νὰ πληρώνουν κάποιους φόρους.

Τὸ τέλος τῆς μοναστικῆς ζωῆς καὶ τῶν μοναστηριῶν ἐπέρχεται ἀπὸ τὴν δυναστεία τοῦ Καραμάν. Τὸ Σελτζουκικὸ κράτος διαλύεται πολλοὶ χριστιανοὶ ἐξισλαμίζονται καὶ οἱ μοναχοὶ διασκορπίζονται.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Βασιλείου στὸ Μιστί τῆς Καππαδοκίας ὅπως σώζεται στίς μέρες μας (ἀρχεῖο Σοφίας Χατζηθεοδοσίου)

⁷⁴ Γρηγόριος Νύσσης, *περ. Ἀπ' εἰς Ἱεροσόλυμα*

⁷⁵ Ἡ πληθωρική παρουσία τῶν μοναχῶν ποὺ ἀνέρχεται στίς 100,000 περίπου, ἀφορᾷ μόνο τὴν κοιλάδα τῆς Ματιανῆς καὶ τῶν Καραμῶν. Γίνεται λοιπὸν φανερό ὅτι στὸν 7^ο μ.Χ αἰῶνα ἡ παρουσία τῶν μοναχῶν ἦταν πολὺ μεγαλύτερη ἀριθμητικὰ.

⁷⁶ Ὁ Νικηφόρος Φωκάς -Καππαδόκης αυτοκράτορας- στέλνει τὸ 964 μ.Χ τὸν Ἀθανάσιο, πνευματικὸ τοῦ πατέρα, καὶ χτίζει στὸ Ἅγιο Ὄρος τὴ μονὴ τῆς Μεγίστης Λαύρας.

Τ Ο Π Α Ι Δ Ι

Η γέννηση του παιδιού ήταν πόθος για τους κατοίκους της Καππαδοκίας. Προτιμούσαν βέβαια τ' αγόρια⁷⁷, γι' αυτό κατέφευγαν σε διάφορες πρακτικές ή τελετουργίες προς απόκτησή των. Για παράδειγμα οι Μιστιώτες προκειμένου ν' αποκτήσουν αγόρι έκαναν λειτουργίες στον Άι Βασίλη και στην Αγί - Ανάργυρα της Μαλακοπής⁷⁸.

Παράλληλα όμως η γέννηση ενός κοριτσιού δεν ήταν αβάστακτη, αλλά καλοδεχούμενη. Το κορίτσι όταν παντρεύονταν θα προσέφερε μια οικονομική ανάσα στους γονείς της, αφού ήταν θεσμός⁷⁹, ο γαμπρός να πληρώνει τον πεθερό. Αλλά και για την οικογένεια του γαμπρού η δαπάνη είχε αντίκρουσμα. Η μέλλουσα νύφη αποτελούσε μια μακροχρόνια γερή και έμπιστη οικονομική μονάδα.

Ήταν μεγάλη ατυχία η οικογένεια να μην κάνει παιδιά⁸⁰. Θυμάμαι χαρακτηριστικά τη γιαγιά μου (Αικατερίνη Ιωακειμίδου) που ήρθε από το Μιστί στην Ελλάδα -30 χρονών τότε- που έλεγε: Η τάδε δεν «σαν φσάχα» (δεν κάνει παιδιά) κι εχ μέσα σαράκι (καημό). Σ' αυτές τις περιπτώσεις κάναν ότι μπορούσαν για να αποκτήσουν παιδί.

Όταν γεννιόταν το παιδί η μαμμή (Βάγια ή εντέ)⁸¹ -αν έβλεπε πως ήταν αγόρι⁸²- φώναζε δυνατά και χαρούμενα: παιί, παιί ! Για τους Καππαδόκες παιδί ήταν μόνο το αγόρι και τόχαν καμάρι. Η Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου αφηγείται: «Τ' αγόρια τα είχαν σε μεγάλη θέση, τα κορίτσια όχι. Ξέραν ότι το αγόρι θα καθήσει μαζί με τους γονείς και θα κρατήσει την οικογένεια, βοηθός στους γονείς».

Για τα αγόρια πίστευαν ότι ήταν και τυχερά, γι' αυτό οι έγκυες γυναίκες ήθελαν την Πρωτοχρονιά να πρωτομπαίνει σπίτι τους ένα αγόρι, γιατί θα γεννούσαν κι αυτές αγόρι.

Στο Μιστί υπήρχε το έθιμο ο ομφάλιος λωρός του αγοριού να κρύβεται σ' ένα σημείο της αυλής, ενώ του κοριτσιού πετιόταν πάνω στον αργαλειό, για να γίνει καλή νοικοκυρά⁸³.

⁷⁷ Κουκουλές Ε., *Τα Λαογραφικά*, Τόμος 2, Αθήνα 1950, σελ. 90-91. Το ίδιο γίνονταν και στους αρχαίους. Βλ. Βενιζέλο Θ., *Περί του ιδιωτικού βίου των αρχαίων*, Αθήνα 1873, σελ. 48

⁷⁸ Κωστάκης Θ., όπ., σελ. 155

⁷⁹ Πιθανόν η αγορά της νύφης από τον γαμπρό να πάρθηκε ως έθιμο από τους Τούρκους, στους οποίους το κοράνιο την επιβάλλει.

⁸⁰ Το παιδί (αγόρι - κορίτσι) λέγονταν «φσαχ», ενώ μόνο το αγόρι «κλάτσ» (Μιστιώτικη γλώσσα την οποία γνωρίζω από μικρό παιδί)

⁸¹ ebe: Τούρκικη λέξη, σημαίνει μαμμή

⁸² Και για τους αρχαίους η γέννηση του αγοριού ήταν σημαντικό γεγονός. Μετά τη γέννηση του κρεμούσαν στεφάνι ελιάς. (Βενιζέλος Θ., όπ., σελ. 48)

⁸³ Περιγραφές από τις: Αικατερίνη Ιωκειμίδου, Παρασκευή Γουσουτίδου, Μαρία Καραλίδου. Πρόσφυγες από το Μιστί της Καππαδοκίας. Διέμεναν στο Βόλο. Σήμερα βρίσκεται εν ζωή μόνο η τρίτη

Γύρω από τις πρώτες μέρες του παιδιού στη ζωή υπήρχαν πολλές συνήθειες⁸⁴.

Πίστευαν οι Καππαδόκες σε πολλές δοξασίες για το νεογέννητο⁸⁵. Σε πολλές περιοχές πίστευαν ότι το παιδί (μαζί με τη λεχώνα)⁸⁶, αν δεν προστατεύονταν από συγγενικό άτομο -όπως στο Μιστί- για 40 μέρες, τότε θα «σπανιόταν» (πιάνανε σπασμοί) και θα πάθαινε ζημιά⁸⁷. Αν το μωρό κινδύνευε να πεθάνει από κάποια αιτία, το παίρνε συνήθως η μέλλουσα νονά/ος, στρεφόταν προς την ανατολή κρατώντας το στον αέρα, μετά το βουτούσε στο νερό και έλεγε έναν εκκλησιαστικό ψαλμό⁸⁸. Σε περίπτωση που ζούσε το βάπτιζαν αργότερα στην εκκλησία. Άμα γεννιόταν όμως πεθαμένο -σύμφωνα με την διήγηση της Μακρίνας Τοπούζογλου- έπρεπε να ξομολογηθεί στον παπά γιατί «χάγι του φσαχ επειδή πόμει στα κρίματα» (πέθανε το παιδί γιατί είχε κάποια αμαρτία). Το αβάπτιστο παιδί δεν το θάβανε στο νεκροταφείο -εκτός αν προτού πεθάνει προλαβαίνανε να το βαφτίσουνε- αλλά το τοποθετούσαν συνήθως σε κάποιο μέρος του σπιτιού (συνήθως στην αυλή)⁸⁹. Υπήρχε το έθιμο αν μια οικογένεια έχανε τα μωρά της να τα δίνουν μόλις γεννιόταν κάτουρο γαϊδουριού για να γίνουν καλά, επειδή πίστευαν ότι είχαν σκουλούτσια (σκουλήκια)⁹⁰.

Το μωρό βαπτίζονταν πολύ σύντομα. Το αργότερο μέχρι να σαραντίσει η λεχώνα. Η βάπτιση γινόταν στην εκκλησία και ο νονός/α⁹¹ -κουμπάρος, συγγενής ή φίλος της οικογένειας- έδινε συνήθως όποιο όνομα ήθελε αυτός. Πολλές φορές δίνονταν το όνομα του παππού ή της γιαγιάς ιδίως αν τύχαινε να μην ζούν οι παππούδες. Μετά το μυστήριο ήταν έθιμο ο τατάς -όχι ο γονιός- να μοιράζει χρήματα⁹².

Αξιοσημείωτο ήταν η διαφοροποίηση που υπήρχε στη διατροφή -διήγηση Μαρίας Ιωακειμίδου- των αγοριών σε σχέση με τα κορίτσια. Συνήθως τα κορίτσια τα τάζαν λιγότερο γάλα, ενώ τ' αγόρια περισσότερο γιατί ήταν «σερνικά» κι έπρεπε να διαμορφώσουν γερά κόκαλα.

⁸⁴ Στη Δίλα δεν το τάζαν την πρώτη μέρα για να μη γίνει νευρικό όταν μεγαλώσει. Στο Μιστί έδεσαν τα μάτια του μωρού για 40 μέρες, για τον ίδιο λόγο. (Αφήγηση Κυριάκου Γουσουτίδη)

⁸⁵ Πολίτης Ν. Γ., *Λαογραφία*, 1917, σελ. 337-8

⁸⁶ Κουκουλές Φ., όπ., σελ. 109-110: Για 40 μέρες το παιδί και η μητέρα βρίσκονται υπό την επήρεια δαιμόνων. Μετά την παρέλευση -των 40 ημερών- επέρχετο η κάθαρση.

⁸⁷ Κωστάκη Π. Θ., όπ., σελ. 159-160

⁸⁸ Προφορική διήγηση της Μακρίνας Τοπούζογλου: «Αν του φσαχ κινδύνευε να πομίσ κρουν του σ'αέρα, βουτάντου σου λερό τσε λέουσκι γράμματα του Χεού για να τουβάλουμ στη στράδατ» (Άμα το παιδί κινδύνευε να πεθαίνει το χτυπούσαν στον αέρα, το βουτούσαν στο νερό λέγοντας εκκλησιαστικά γράμματα για να «μπεί» στο δρόμο του Θεού)

⁸⁹ Προφορική διήγηση Αγγελικής Ιωακειμίδου

⁹⁰ Προφορική διήγηση Ευάγγελου Γαϊτανίδη. Βλ. Πετρόπουλος Δ - Ανδρεάδης Ερ., *Η Θρησκευτική ζωή στην περιφέρεια Ασκεράι - Γκέλβερι*, Αθήνα 1971

⁹¹ νονός ή τατάς βλ. Κουκουλές Φ., όπ., σελ. 130

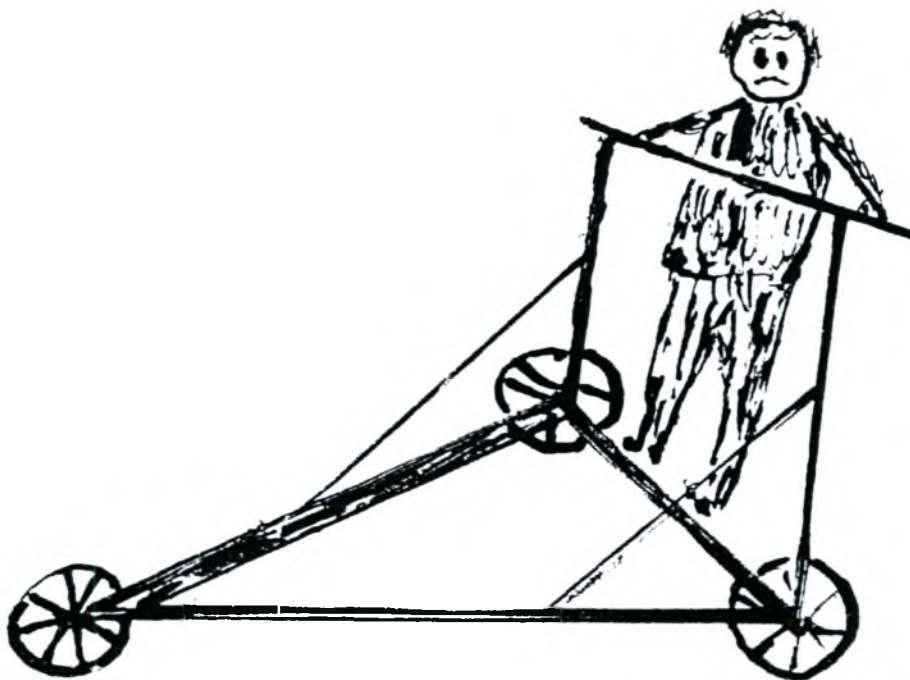
⁹² Προφορική διήγηση Ηλία Χατζηφωτίου

Σύμφωνα με την ίδια όταν θέλανε να σταματήσουν το βύζαγμα από το παιδί «χέκισκαμ λίου πεπέρ» (βάζαμε λίγο πιπέρι) στο στόμα του παιδιού όταν πήγαινε να θηλάσει.

Τα παιδιά δέχονταν όλες τις περιποιήσεις και φροντίδες που χρειάζεται ένα μωρό, είτε στο σπίτι, είτε στα χωράφια την περίοδο του θέρους⁹³. Οι Μιστιώτες, όταν εργάζονταν στα χωράφια έκαναν με κουβέρτες πρόχειρα μια σκιά και κρεμούσαν την κούνια με το μωρό, για να το προστατέψουν από το κάψιμο του ήλιου.

Αμα τα παιδιά έπιαναν ψείρες (φτείρια) οι γυναίκες με τα νύχια τους τα ξεψείριζαν κρατώντας τα στα γόνατά τους. «Όταν είχαν φτείρια, λουζιένται, πλυνιένται, τι άλλο να ποίκουν! Με τα νύχια τους τσάκωναν τα φτείρια⁹⁴. (Όταν είχαν ψείρες, λούζονταν, πλύνονταν, τι άλλο να κάνουν! Με τα νύχια τους έσπαζαν τις ψείρες).

Για να περπατήσει το παιδί δέχονταν και τη βοήθεια -όχι σ'όλες τις περιοχές της Καππαδοκίας- ενός μικρού τρίτροχου αμαξιού το «τρία τρόια αμάξ»⁹⁵ ενώ ταυτόχρονα το παρότρυναν με τραγούδι να περπατήσει. Τα ταχταρίσματα σ'οποιαδήποτε προσπάθεια του παιδιού ήταν αναγκαία.

Τρία τρόια αμάξ (Εικόνα παρμένη από Κωστάκη Π.Θ., όπ., σελ. 168)

⁹³ Την ίδια αντιμετώπιση φέρανε και στην Ελλάδα. Η μητέρα μου -Μαρία Ιωακειμίδου- μου είπε ότι τον θείο μου όταν πήγαιναν στο χωράφι τον έβαζε η ίδια σ'ένα σκιερό μέρος

⁹⁴ Βλ. Κωστάκη Π.Θ., ό.π, σελ. 354

⁹⁵ Κωστάκης Π.Θ., όπ., σελ. 168

Ιδίως αν το παιδί αργούσε να περπατήσει (κουτυλούσε) δηλ. σκόνταφτε στο περπάτημά του, τον δένανε με μια κόκκινη κλωστή στο μεγάλο δάχτυλο, την οποία αφήνανε για λίγες μέρες πάνω του, πιστεύοντας ότι έτσι θα περπατήσει⁹⁶.

Θεωρούσαν σημαντικό βήμα για την πνευματική του υγεία να περπατήσει γρήγορα, γι' αυτό προέβαιναν στις παραπάνω ενέργειες.

Σχετικά με το μεγάλωμα του παιδιού είχαν πολλά έθιμα. Για παράδειγμα όταν το παιδί χρόνιζε , μοίραζαν στη γειτονιά κόλυβα, όταν του έπεφτε το πρώτο δόντι το πετούσαν ψηλά ή προς τα πίσω ή ακόμα και το λιώνανε χτυπώντας το με μια πέτρα⁹⁷.

Οικογένεια Καπαδόκων
(Αρχείο Κ. Μαντζίρη)

Νεαροί Καπαδόκες
(Αρχείο Κ. Μαντζίρη)

⁹⁶ Αφήγηση Ευγενίας Τσογκαρλόγλου

⁹⁷ Διήγηση προφορική Ιορδάνη Γαϊτανίδη: Άμέ σκυλιού, έλα λαγού, πάε στου ντιόμα. (Πήγαινε στο σκυλί, έλα λαγέ, πήγαινε στο δωμάτιο)

Το παιδί στην Καππαδοκία το ταχτάριζαν συνήθως με τούρκικα στιχάκια. Συχνά όμως τα νανουρίσματα λέγονταν στα Ελληνικά ή και στις δυο γλώσσες. Μόλις το παιδί αποκοιμιόταν, η γιαγιά ή η μητέρα πάντα έκανε το σημείο του σταυρού από πάνω του. Ενδεικτικό είναι ένα νανούρισμα από την Ανακού⁹⁸ με στιχάκια και από τις δυο γλώσσες:

Του Χαγιαδιού μου τ' άσλαμα
 Τ' Αχτσερενιού μ' το φτέδι
 Νενί νενίμ ουγιούρμουλα (άραγε κοιμάται το μωρό μου;)
 Γιαβρίμ, κουτσούκ περιούρμουλα (άραγε μεγαλώνει το μικρό μου;)
 Νανί, νανί μικρό μ' νανί
 Νανί το χαϊδεμένο
 Νενί ντεϊπ ουγιούτ τουγούμ (που το κοιμίζα με νανούρισμα)
 Ελμά βερίπ αβρούτ τουγούμ (που το παρηγορούσα μ' ένα μήλο)
 Κοιμάται οπού να το χαρώ
 Και να το διω μεγάλο
 Και να το διω της παντρείας
 Κι ακόμα πιο μεγάλο

Πολλές φορές όταν τα παιδιά δεν κάθονταν φρόνιμα τα φοβέριζαν⁹⁹. Σύμφωνα με την αφήγηση της Θοδώρας Καραφυλλίδου τον πρώτο λόγο για την ανατροφή του παιδιού στο σπίτι το είχε ο πεθερός. Το παιδί βέβαια ήταν όλης της οικογένειας και το είχαν «όπα-όπα», όπως χαρακτηριστικά εκφράστηκε. Όλοι νοιάζονταν για το μεγάλωμά του. Τον πρώτο λόγο όμως τον είχε ο παππούς. Σύμφωνα με την αφήγηση της παραπάνω κυρίας, αν ο πεθερός επέβαλε μια τιμωρία στο εγγόνι του, δεν μπορούσε κανείς ν' αντιδράσει. Η μάνα-νύφη έσκυβε το «τσουφάλ» (το κεφάλι της) αδιαμαρτύρητα. Το ίδιο και ο πατέρας. Ήταν αρχή τον πρώτο λόγο για την ανατροφή του παιδιού να τον έχει ο πεθερός.

«Η μητέρα αν ήθελε να το μαλώσει και ο πεθερός δεν άφηνε, δεν μπορούσε αυτή να το μαλώσει. Ο λόγος του πεθερού ήταν νόμος που έπρεπε να τον σεβαστούν όλοι μέσα στην οικογένεια..... δεν μπορούσε να πει, η μητέρα, δώστε με να πάρω κάτι άλλο για το παιδί. Όλες οι αποφάσεις ήταν του πεθερού», (λέει χαρακτηριστικά η Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου).

Στα παιδιά δεν επέβαλλαν σωματικές τιμωρίες. Η Θοδώρα Χατζηθεοδοσίου λέει «Τα χτυπούσαν άμα δεν πειθαρχούσαν, τι να κάνουν να τ' αφήσουν να κάνουν ό,τι θέλουν;»

⁹⁸ Κ.Μ.Σ., *Τραγούδια της Καππαδοκίας*, σελ. 61

⁹⁹ Του ιδίου με 19. Φράσεις που λέγανε: «να σι πιασ' τζεντερμές» (θα σε πιάσει ο χωροφύλακας), «κατς ορτά» (κάθισε φρόνιμα) γιατί να σι ντούκουμ σου γυφτίους» (γιατί θα σε δώσουμε στους γύφτους) και άλλα πολλά

Η Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου λέει «Βέβαια τα μαλώνανε, αλλά όχι άσχημα. Αν ήταν σκληρός κανένας (παππούς ή πατέρας) μπορούσε να το χτυπήσει κιάλας, αλλά δεν μπορούσε η μάνα να πει κάτι».

Προσπαθούσαν με τα λόγια να τα δώσουν να καταλάβουν τι πρέπει να κάνουν και με τις φοβέρες, όπως είπαμε παραπάνω.

Όταν ένα παιδί έκλαιγε πολύ, αυτό ήταν κακό σημάδι. Γι αυτό με κάθε τρόπο προσπαθούσαν να το σταματήσουν, γιατί μπορούσε να πάθει κακό το αντρόγυνο. Το χτυπούσαν ελαφρά στο στόμα για να σταματήσει να κλαίει¹⁰⁰.

Τα παιδιά έτρωγαν -Θοδώρα Καραφυλλίδου- μαζί με την υπόλοιπη οικογένεια εκτός από την μητέρα τους, εφόσον στο τραπέζι ήταν και ο παππούς/ πεθερός.

Οι Καππαδόκες πίστευαν στο μάτιασμα. Όταν ήθελαν να ξεματιάσουν ένα βασκαμένο παιδί έκαναν το εξής¹⁰¹: Βρέχανε μέσα σε λάδι τρεις φορές ένα κομμάτι πανί, λέγοντας ψιθυριστά τρεις φορές «μάτι, μάτι, μάτι». Το λαδωμένο πανί το έκαιγαν στο θυμιατό και κατόπιν θυμιάτιζαν το βασκαμένο παιδί κι αυτό ξεματιάζονταν¹⁰². Επίσης για το ξεμάτιασμα των παιδιών χρησιμοποιούσαν το Θυμιατήρι. Το γέμιζαν με θυμίαμα, το άναβαν και θυμιάτιζαν το ματιασμένο παιδί¹⁰³.

Πίστευαν ότι ο Άι Κλήμης ήταν ο προστάτης των παιδιών. Στο Γκέλβερι¹⁰⁴ «στη βάση του λαξεμένου σε μονόλιθο παρεκκλησιού του -του Άι Κλήμη- στο Γκέλβερι ήταν μια τρύπα, η τρύπα του βήχα, öksörök ντελιγι¹⁰⁵. Περνούσαν μέσα από την τρύπα τα άρρωστα παιδιά, για να θεραπευθούν». Αλλά για τη θεραπεία του βήχα των παιδιών προστάτης ήταν και η Αγία - Μαρίνα.

Τα παιδιά στις διάφορες μεγάλες γιορτές π.χ. Θεοφάνια, Χριστούγεννα, Πάσχα, γύριζαν πρωί πρωί στα σπίτια κι έλεγαν τα κάλαντα. Οι οικοδεσπότες πρόσφεραν στα παιδιά διάφορα δώρα κυρίως φαγώσιμα π.χ. αυγά, ξηρούς καρπούς κ.α.

Στα τραγούδια της Καππαδοκίας που είναι μια συλλογή από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών στη σελίδα 37 γράφει: «Τα παιδιά παρέες παρέες γύριζαν στα σπίτια την παραμονή των Φώτων, το βράδυ μετά τον Εσπερινό. Όταν τους άνοιγαν, σέκονταν στην πόρτα και λέγανε το τραγούδι. Τα καλούσαν μέσα στο σπίτι, όπου είχαν στρωμένο τραπέζι με φασόλια ξερά

¹⁰⁰ Αφήγηση Αγγελικής Ιωακειμίδου

¹⁰¹ Αφήγηση Αγγελικής Ιωακειμίδου

¹⁰² Βλ. επίσης **Πετρόπουλος Δ, Ανδρεάδη Ερμ**, ό.π, σελ. 97

¹⁰³ ό.π, σελ. 98: Μέσα στο θυμιατήρι, έβαζαν λουλούδια του Επιταφίου, λουλούδια από τη γιορτή των Βαίων, απομεινάρια από κεριά της Μεγάλης Πέμπτης, γαλάζιο πανί βουτηγμένο σε λάδι, τα άναβαν όλα μαζί με κάρβουνο και θυμιάτιζαν τον άρρωστο άνθρωπο ή ζώο

¹⁰⁴ ό.π, σελ. 139

¹⁰⁵ Στα τούρκικα delik = τρύπα. oksörök = βήχας

σούπα, φακές, κουκιά, σούπα με πετιμέζι κτλ. Η νοικοκυρά για να μπουν τα παιδιά έλεγε:

Φσάχα, ορσιέτε, απέσω. Φότε για βρουλάριμ, φάτε κουζουλάριμ. Γιατ' δεν εφάετε; Δεν παγαντέτμι;»

Τα παιδιά λείσκαν (έλεγαν) το παρακάτω τραγούδι¹⁰⁶:

Φώτα και καλημέρα

Κι εγώ ήρτα σήμερα

Έλα ταχύ

Φά' 'να χουλιάρ φαί

Πρόζα: -Ελάτε, για βρουλάριμ, περάτε,

φάτε φαϊ, καλά, χορτάστε

-Θειά, εφάγαμι, ας σας Βλοή ο Θεός,

ακόμα έχομε κι άλλα σπίτια να πάμε

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι το παιδί μεγάλωνε μέσα σε μια πατριαρχική οικογένεια.

Απολάμβανε όμως τουλάχιστον στοργή. Μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε στοιχεία συναισθηματικών δεσμών. Ο δεσμός αυτός εκδηλωνόταν με το ενδιαφέρον των γονιών αλλά και όλης της οικογένειας για τις αναπτυξιακές φάσεις του παιδιού όπως απογαλακτισμός, περπάτημα κλπ., καθώς και με τη συμμετοχή τους στα παιχνίδια των. Ο ισχυρός αυτός συναισθηματικός δεσμός αντανakλάται στα ταχταρίσματα και τα νανουρίσματα.

Η κακομεταχείριση των παιδιών δεν ήταν γενικευμένο φαινόμενο. Πιστεύω ότι υπήρχε και το αίσθημα της παιδικής ηλικίας. Η παιδική ηλικία διαρκούσε, σύμφωνα με τις αφηγήσεις, μέχρι τα επτά χρόνια περίπου. Στη συνέχεια το παιδί εντασσόταν στην κοινότητα των μεγάλων και άρχιζε η μαθητεία του, εξακολουθώντας βέβαια το παιδί να υπάρχει.

Το παιδί στην Καππαδοκία αποτελούσε βασικό στοιχείο στον καταμερισμό της εργασίας και οικονομικό "εργαλείο" της οικογένειας. Συνέπεια αυτής της συμπεριφοράς ήταν η ελλιπή φοίτηση των παιδιών -συνήθως πήγαιναν σχολείο τ'αγόρια- σε σχολεία. Η διαπαιδαγώγηση είναι ευθύνη κυρίως του παππού που έχει την υψηλή εποπτεία και σε δεύτερο λόγο της γυναίκας (γιαγιάς, μητέρας).

¹⁰⁶ Κ.Μ.Σ., ό.π, σελ. 37

Ο διαχωρισμός των φύλων άρχιζε από τη μικρή ηλικία και τα πρότυπα συμπεριφοράς, οι εργασίες καθώς και τα παιχνίδια τους ήταν διαφορετικά για τα αγόρια και τα κορίτσια.

Το προσφυγόπουλο στην Ελλάδα μεγαλώνει σχεδόν με τον ίδιο τρόπο όπως στην πατρίδα. Μαθαίνουν για την καππαδοκική τους καταγωγή μέσα από τις διηγήσεις των παππούδων και των γιαγιάδων τους για τις χαμένες πατρίδες. Μαθαίνουν ότι οι γονείς τους ζούσαν καλύτερα στην Καππαδοκία απ' ότi στην Ελλάδα. Έτσι διαμορφώνουν κι αυτά την προσφυγική τους συνείδηση και την μεταλαμπαδεύουν στην τρίτη γενιά.

Το Ελληνικό σχολικό πρόγραμμα επιζητά μόνο την ενσωμάτωση των προσφύγων στην ελληνική πραγματικότητα, χωρίς να περιλαμβάνει στα σχολικά βιβλία της ιστορίας τη Μικρασιατική καταστροφή και να λαμβάνει υπόψη τις γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές των Καππαδοκών. Με λίγα λόγια δεν αναπροσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα που έφερε ο ξεριζωμός του ελληνισμού.

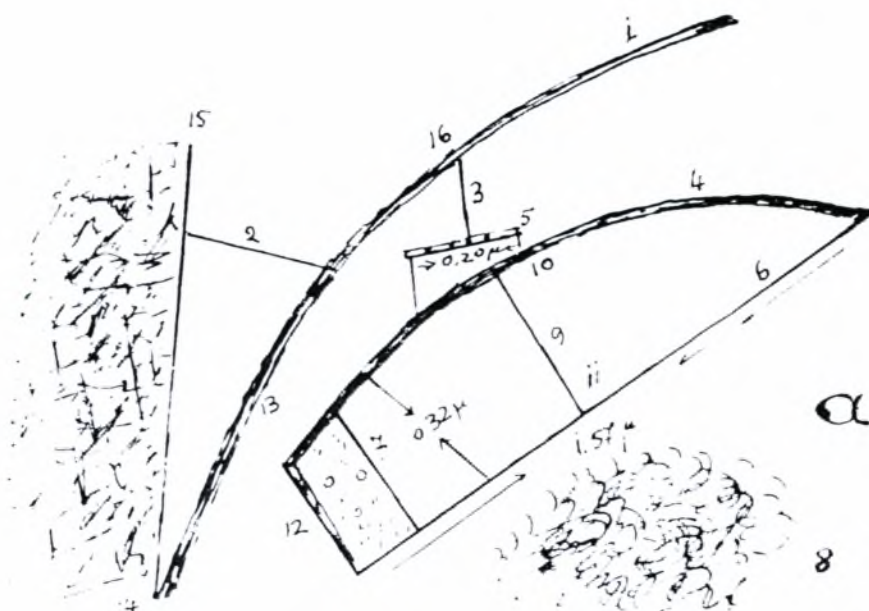
Μόνο προς το τέλος της δεκαετίας του '80 αλλάζουν δειλά τα σχολικά προγράμματα, ιδίως τα βιβλία της ιστορίας, τα οποία αναφέρονται στην Μικρασιατική καταστροφή, στην προσφορά του ελληνισμού της Μ. Ασίας και της ενδοχώρας της. Είναι χρέος της ελληνικής εκπαίδευσης να διατηρήσει την ιστορική μνήμη της μικρασιατικής πατρίδας στην προσφυγική γενιά, αλλά και σ' όλα τα ελληνόπουλα.

Η συμμετοχή των παιδιών στην οικογενειακή οικονομία

Όλοι οι πληροφορητές συμφωνούν ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία συμμετείχαν ενεργά στην οικονομία του σπιτιού. Αυτό φαίνεται εξάλλου από την άτακτη φοίτηση στα σχολεία, όπου υπήρχαν. Οι μαθητές δεν πήγαιναν πολλές φορές για μάθημα προκειμένου να συμβάλλουν στις αγροτικές εργασίες της οικογένειας. Ίσως αυτή η πρώιμη ενασχόλησή των με τις εργασίες να οφείλεται στη φτώχεια που κυριαρχούσε σ' όλη την επικράτεια της Καπαδοκίας.

Τα κορίτσια ασχολούνταν κυρίως με το κέντημα, το πλέξιμο, τον αργαλειό, το ξάσιμο των μαλλιών, το ζύμωμα, την καθαριότητα του σπιτιού (σκούπισμα, πλύσιμο, μαγείρεμα κ.α.). Πολλές φορές όμως ασχολούνταν και με δουλειές έξω από το σπίτι. Συνήθως πήγαιναν στο χωράφι για βοηθητικές αγροτικές εργασίες. Η Θοδώρα Χατζευφραιμίδου αφηγείται: «Περνούσε όλη την ημέρα με τις δουλειές του σπιτιού, είχαν αργαλειό να υφαίνουν, είχαν κατσίκια που πέρναν το μαλλί και γνέθαν, είχαν ένα πράγμα σκαμμένο στη γη το οποίο λέγαμε "τουντούρι" εκεί μέσα το καίγανε και φτιάχναν ψωμί».

Τ' αγόρια ασχολούνταν με εργασίες εκτός του σπιτιού. Δούλευαν σε αλευρόμυλους, στα χωράφια, κοντά σε τεχνίτες, στη φύλαξη των ζώων. Πολλές φορές ακολουθούσαν τους πατεράδες τους που ξενιτεύονταν για να ενισχύσουν το οικογενειακό τους εισόδημα. Ο Βαγγέλης Γαϊτανίδης θυμάται χαρακτηριστικά ότι πήγαινε με τον πατέρα του στην «τεξάρα»¹⁰⁷, για την κατασκευή των κετσέδων¹⁰⁸.

Η τεξάρα βλ. Σημείωση 94

¹⁰⁷ «τεξάρα»: εργαλείο για το φτιάξιμο των κετσέδων. Βλ. Κωστάκη Π.Θ., ό.π, σελ. 445-446

¹⁰⁸ κετσές: μάλλινη κάπα φτιαγμένη από ξασμένο μαλλί πάνω σε βρεγμένο καναβάτσο

ΤΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Παρότι τα παιδιά από μικρή ηλικία ασχολούνταν με εργασίες του σπιτιού ή εξωτερικές (εργασία στο χωράφι, με τα ζωντανά, συνόδευαν -τ'αγόρια- τους πατεράδες τους για δουλειά σε άλλες πόλεις ή χωριά - είχαν χρόνο και για παιχνίδι.

Αυτά διαφοροποιούνται σ'όλη την επικράτεια της Καππαδοκίας αλλά παρουσιάζουν και πολλές ομοιότητες. Στη συνέχεια θ' αναφερθούν τα κυριότερα παιχνίδια που παίζονταν στο Μιστί της Καππαδοκίας. Σημαντική διαπίστωση είναι ότι σχεδόν όλα τα παιχνίδια παίζονταν από τα αγόρια και τα κορίτσια.

Τα παιχνίδια¹⁰⁹ μπορούμε να τα κατατάξουμε σε τρείς κατηγορίες

- Ατομικά παιχνίδια
- Ομαδικά παιχνίδια
- Εποχικά παιχνίδια

1. ΑΤΟΜΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Ένα ατομικό παιχνίδι που παίζονταν στο Μιστί αλλά και στην Ανακού ήταν τα **μελίτσια**. Ένα έντομο παρόμοιο με τη μέλισσα πιάνονταν από το παιδί μέσα στη φωλιά του. Για να το ξετρυπώσει απ' αυτή χρησιμοποιούσε το τσιβί (μικρό κομμάτι λεπτής βέργας) με το οποίο ανάγκαζε το έντομο να μετακινηθεί προς τα έξω. Όταν τόπιανε τόφερνε κοντά στο αυτί του και ακούοντας το βουρλάισμα (βόμβο) του εντόμου ευχαριστιόταν.

Στα ατομικά παιχνίδια μπορούμε να συμπεριλάβουμε την κατασκευή **κούκλας**. Η κατασκευή της γίνονταν με κουρέλια και μάλιστα με μεγάλη επιμέλεια. Κατόπιν μιμούνταν τη συμπεριφορά των μητέρων: τις νανούριζαν, τις τάζαν, τις μάλωναν, τις κοίμιζαν κ.λ.π.

1. ΟΜΑΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

2α. Τα κότσιλα:

Ήταν ένα από τα πιο αγαπημένα παιχνίδια πολλών περιοχών της Καππαδοκίας και ιδιαίτερα του Τσαρικλί (χωριό της Καππαδοκίας). Κότσιλα παίζαν σχεδόν όλοι: μικροί, μεγάλοι και παντρεμένοι.

¹⁰⁹ Περισσότερες πληροφορίες για τα παιχνίδια στην Καππαδοκία βλ. **Κωστάκη Π.Θ.**, ό.π, σελ. 182-200

Τα έπαιρναν από τις κλειδώσεις των ποδιών των κατσικιών ή των προβάτων και των βοδιών. Το κότσιλο που παίρνανε από το βόδι τόλεγαν τούμακα, ενώ το κριαρίσιο γιάνακα. Τα έβαφαν με διάφορα χρώματα. Τα έφτιαχναν μόνοι τους ή τα αγόραζαν από το μαγαζί. Πολλές φορές πήγαιναν στο Ανταβαλί και αγόραζαν πολύχρωμα κότσιλα.

Πώς παίζοταν τώρα τα κότσιλα: Κάτω στο χώμα έκαναν ένα μεγάλο κύκλο και τοποθετούσαν μέσα του τόσα κότσιλα όσοι ήταν και οι παίχτες. Λίγο πιο πέρα από τον κύκλο τραβούσαν μια γραμμή και σκόπευαν με τη γιάνακα ή με την τούμακα. Όποιος χτυπούσε μ' επιτυχία και έβγαζε έξω από τον κύκλο το κότσιλο ήταν ο νικητής. Για να ξεκινήσει το παιχνίδι γίνονταν ένα λάχνισμα: Όποιος έριχνε το κότσιλο μέσα στη γούρνα που λέγοταν σακ, έπαιζε πρώτος.

2β. Τα Τσάχαλα

Αυτά γίνονταν από χώμα το οποίο άφηναν να ξεραθεί. Παίζονταν περισσότερο από τα **κορίτσια**, κυρίως στο χώρο δουλειάς (στη βοσκή ή στο χωράφι). Ξεκινούσαν πρώτα μ'ένα λάχνισμα, για το ποιά θ'αρχίσει πρώτη. Όλες οι παίκτριες έπαιρναν στη χούφτα τους τα τσάχαλα και τα πετούσαν - στρέφοντας ταυτόχρονα την παλάμη προς τα κάτω- προς τα πάνω. Αυτή που έπιανε τα περισσότερα τσάχαλα καθώς έπεφταν ξεκίναγε πρώτη. Στη συνέχεια άφηνε κάτω στο χώμα τέσσερα τσάχαλα. Πέταγε ψηλά το ένα που κράταγε στη χούφτα της, προσπαθώντας ταυτόχρονα με το ίδιο χέρι να παίρνει ένα τσάχαλο από αυτά που ήταν κάτω. Συνέχιζε μέχρι να τα πάρει όλα. Αν σ'αυτή την προσπάθεια τις έπεφτε ένα κάτω, έχανε και έπαιζε η επόμενη.

Αν κατάφερνε να τα πάρει ένα-ένα, συνέχιζε παίρνοντας τώρα δύο-δύο, κατόπιν τρία-τρία και στο τέλος όλα μαζί. Η νικήτρια συνέχιζε να παίζει εκ νέου το παιχνίδι κρατώντας όμως δύο τσάχαλα στο χέρι, πετούσε το ένα από το δεξί χέρι, ύστερα το άλλο από το αριστερό χέρι -μετρώντας μέχρι το πενήντα- φωνάζοντας συνέχεια χότσα-τσίτα.

Αυτό το δεύτερο παιχνίδι ήταν το λεγόμενο ζούτουρ-μούτουρ¹¹⁰.

2γ. Τα τζινία

Ήταν κι αυτό παιχνίδι των κοριτσιών. Παίζονταν με μια ομάδα από πέντε - έξι κορίτσια. Το καθένα απ' αυτά τοποθετούσε σε μια γραμμή που καθόριζαν ένα τσίνι ¹¹¹(μια χάντρα). Σε μικρή απόσταση από μια γραμμή που είχαν δημιουργήσει από τσινία (χάντρες) άνοιγαν μια μικρή λακούβα. Το καθένα κορίτσι προσπαθούσε να ρίξει το δικό της τσίνι, χτυπώντας το με το μεσαίο

¹¹⁰ Προφορική διήγηση της Σοφίας Χατζηθεοδοσίου

¹¹¹ Στα τούρκικα Gini σημαίνει χάντρα

δάχτυλο, μέσα στη λακούβα. Αν το κατάφερνε έπαιρνε ένα ακόμη τσινί (χάντρα) ως κέρδος.

2δ. Η Τσιλικά

Ήταν κι αυτό ομαδικό παιχνίδι και παίζονταν συνήθως από τα κορίτσια. Χαράσαν μια γραμμή και στέκονταν απέναντι απ' αυτή σε κάποια απόσταση περίπου 10 μέτρων. Πάνω από μια πέτρα τοποθετούσαν ένα μικρό κομμάτι ξύλου. Το ξύλο αυτό το χτυπούσαν με μια ράβδο ξύλινη, ώστε να πεταχτεί σε κάποια απόσταση ανάλογα με τη δύναμη αλλά και την τέχνη που χρησιμοποιούσαν για να το χτυπήσουν. Στο σημείο που έπεφτε το ξύλο τοποθετούσαν πάλι από κάτω την πέτρα και ξαναχτυπούσαν με τη ράβδο μέχρι να φτάσουν στη χαραγμένη γραμμή. Οι παίκτες της κάθε ομάδας εναλλάσσονταν στα χτυπήματα. Νικήτρια έβγαινε η ομάδα που πρώτη έφτανε στη γραμμή. Το παιχνίδι αυτό παίζονταν και ατομικά. Κάθε παίκτης η ομάδα είχε τη δική της τσιλικά (ράβδο, πέτρα και ξυλάκι). Το παιχνίδι αυτό παίζονταν και στην Ελλάδα από τους νεότερους και τα παιδιά των προσφύγων.

3. ΕΠΟΧΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

3α. Το Τζουρούτ:

Στο πανηγύρι του Άι - Βασιλείου κάθε χρόνο γινόταν πανηγύρι στο Μιστί, αλλά και σ' άλλες περιοχές της Καπαδοκίας. Στα πανηγύρια συγκεντρώνονταν πολύς κόσμος. Σ' αυτά τα πανηγύρια -σ' άλλες περιοχές ήταν πανηγύρι προς τιμήν άλλου αγίου- γινόντουσαν εκτός των άλλων εκδηλώσεων και τα τζουρούτια. Ήταν παιχνίδι ευχάριστο μα συνάμα και πολύ επικίνδυνο. Γι αυτό μετά το 1914 σταδιακά άρχισε και παραμερίζεται. Ήταν έθιμο παρμένο από τους Τούρκους, κάτι ανάλογο με τα «Μπαϊράμια τους».

Πώς παίζονταν: Καβαλλάρηδες κρατούσαν κοντάρια, τρέχαν, τα πετούσαν ψηλά στον αέρα και κατόπιν προσπαθούσαν να τα πιάσουν. Συνήθως υπήρχαν δυο ομάδες από δέκα περίπου καβαλλάρηδες για κάθε ομάδα οι οποίες έστεκαν αντιμέτωπες και σε μεγάλη απόσταση. Ένας καβαλλάρης κρατώντας ακόντιο -το τζουρούτ- έβγαινε από κάθε ομάδα και έτρεχαν μέχρι να φτάσουν κοντά ο ένας τον άλλο. Φτάνοντας σ' αυτή την απόσταση πετούσαν τα ακόντια και γύριζαν πίσω-μπρος μέχρι να φτάσουν πίσω στην αφετηρία. Ταυτόχρονα όμως είχαν φύγει άλλοι δυο αντίπαλοι καβαλλάρηδες από την αφετηρία -ένας από κάθε ομάδα- κυνηγώντας τους πρώτους πετώντας τους ακόντια. Αυτό συνεχίζονταν μέχρι να τρέξουν όλοι οι

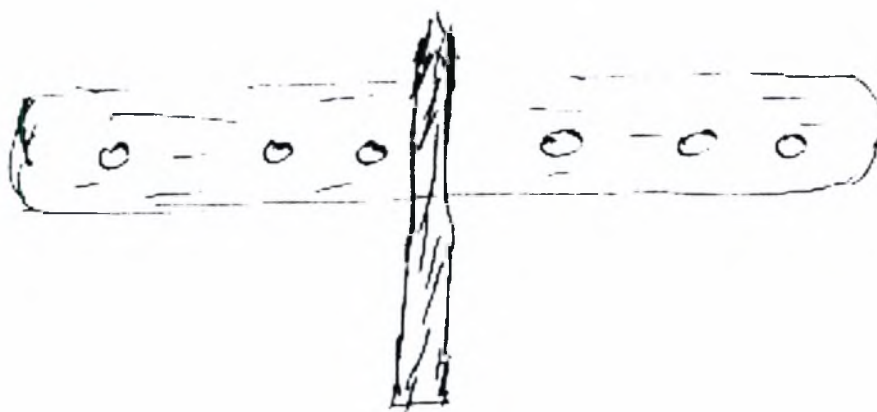
καβαλλάρηδες και από τις δυο ομάδες. Νικούσε η ομάδα από την οποία οι καβαλλάρηδες έφταναν πρώτοι στην αφετηρία¹¹².

3β. Παιχνίδι στο χιόνι

Ένα άλλο εποχικό παιχνίδι διηγήθηκε ο Αλέξανδρος Φερτεκλίδης από το **Νέβ Σεχέρ (Νεάπολη)**. Το παιχνίδι αυτό παίζονταν από αγόρια και κορίτσια την περίοδο του χειμώνα με χιόνι. Το πως ονομάζονταν το παιχνίδι αυτό δε θυμήθηκε: «Όταν στην κωμόπολή μας χιόνιζε μαζευόμασταν δυο-τρία παιδιά και ανοίγαμε λακκούβες σε διάφορα μέρη. Μετά τις σκεπάζαμε με χιόνι προσεχτικά για να μη τραβάει την προσοχή. Κατόπιν προσπαθούσαμε να ξεγελάσουμε κάποιο παιδί να περάσει πάνω απ' τη λακκούβα, χωρίς βέβαια να το γνωρίζει. Πατώντας πάνω της έπεφτε μέσα και ξεσπούσαμε σε γέλια και πειράγματα».

3γ. Το τζαρτζούτ

Το παιχνίδι αυτό παίζονταν μόνο τις Απόκριες. Παίρνανε ένα χοντρό καδρόνι και το στερέψναν καλά στη γή λιαίνοντάς το στο πάνω άκρο του για να στερεώσουν πάνω σ'αυτό ένα άλλο πλατύτερο καδρόνι με τρύπες. Για να περιστρέφεται το τρυπητό καδρόνι το αλοιφαν με λίπος ή λάδι.

Το τζαρτζούτ

Τα παιδιά ανέβαιναν στις δύο άκρες του –συνήθως ένα ή δύο παιδιά- ενώ κάποιο παιδί το κινούσε βάζοντας δύναμη ώστε να περιστρέφεται. Ήταν ένα διασκεδαστικό και ενδιαφέρον παιδικό παιχνίδι. Το τζαρτζούτ το κατασκεύαζαν τα ίδια τα παιδιά. Έλεγαν «να μπίκουμ τζαρτζούτ, να ντου κλουχαρίσουμ» δηλ. να κατασκευάσουμε το παιχνίδι, να το περιστρέψουμε.

¹¹² Προφορική διήγηση του Ιωάννη Χατζηευφραιμίδη

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Η εκπαίδευση στην Καππαδοκία οργανώθηκε και αναπτύχθηκε κυρίως στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η μόρφωση των Καππαδοκών και γενικά των περισσότερων Μικρασιατών ήταν περιορισμένη. «Αυτοί που γνώριζαν ελληνικά δείχνονταν με το δάχτυλο κι αυτοί που γνώριζαν ανάγνωση εκκλησιαστικών βιβλίων κι εκκλησιαστική μουσική ήταν μόλις ένας στους εκατό»¹¹³.

Δεν μπορεί επομένως να γίνει ιδιαίτερος λόγος για τους προηγούμενους αιώνες, γιατί αυτή ήταν μια απομακρυσμένη και ξεχασμένη από τα Ευρωπαϊκά επιτεύγματα περιοχή της Μ. Ασίας. Η παιδεία αναπτύχθηκε κυρίως σε μεγάλες πόλεις της, ενώ τα χωριά ήταν συνήθως πιο καθυστερημένα.

Είχαν έστω και αργά κατανοήσει ότι μόνο με την ανάπτυξη της παιδείας θα μπορούσαν να βγούν από την απομόνωση. Βέβαια οι κοινότητες της Καππαδοκίας σ' όλη την περίοδο του 19^{ου} και των αρχών του 20ου αιώνα «δεν φαίνεται να έχουν τις κοινωνικο-οικονομικές δυνατότητες που θα οδηγούσαν σε οργανωμένες μορφές κοινοτικής διοίκησης και κοινοτικά μοντέλα, τέτοια που θα μπορούσαν να στηρίξουν ένα λίγο ως πολύ σημαντικό εκπαιδευτικό σύστημα»¹¹⁴.

Στην ανάπτυξη -ίδρυση, λειτουργία, προγράμματα κ.λ.π.- συνετέλεσε καθοριστικά το **Πατριαρχείο** με την Κεντρική Εκπαιδευτική επιτροπή που είχε συστήσει. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο είχαν οι κατά τόπους μητροπολίτες. Ο μητροπολίτης της κάθε επαρχίας ανάλογα με το κύρος του, την προσωπικότητά του και το ενδιαφέρον του ευνοούσε ή ζημίωνε την υπόθεση της παιδείας στην περιφέρειά του¹¹⁵. Σημαντικός ήταν ο ρόλος των μητροπολιτών Καισαρείας Παΐσιου (1832-1871), Ευσταθίου Κλεοβούλου (1871-1876) και Ιωάννη Αναστασιάδη (1878-1903).

Σπουδαίο ρόλο στην υπόθεση της παιδείας τόσο των ελληνόφωνων όσο και των τουρκόφωνων Καππαδοκών διαδραμάτισε και ο **Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως**¹¹⁶, ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως το Υπουργείο Παιδείας του Αλύτρωτου Ελληνισμού.

¹¹³ Σολδάτος Χρ., , ό.π, σελ. 27

¹¹⁴ Χαρακόπουλος Μάξιμος. *Ρωμιοί της Καππαδοκίας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ. 72

¹¹⁵ Βλέπε Σολδάτο Χρ., ό.π, τόμος Β', Αθήνα 1990, σελ. 157

¹¹⁶ Ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/πόλεως ιδρύεται το στην Κων/πολη. Κύριος στόχος είναι «η διάδοσις των γραμμάτων εν γένει εις τους εν τω Οθωμανικώ κράτει ορθοδόξους λαούς..... η καλλιέργεια των γραμμάτων και η διάδοσις αυτών κατά την Ανατολήν, μάλιστα της κατωτέρας παιδείσεως ή τις εστί ομολογουμένως η στερεά και ακράδαντος βάσις της επιστημονικής πυραμίδος εκάστου έθνους». (Σταύρου Τ., *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*. Το Υπουργείο Παιδείας του Αλυτρώτου Ελληνισμού, Αθήνα 1967, σελ. 65)

Καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση των Καππαδοκών έπαιξαν επίσης και οι **μετανάστες Καππαδόκες** που ζούσαν σε άλλες περιοχές της Μ. Ασίας και κυρίως στην Κων/πολη. Συνήθως αυτοί ασχολούνταν με το εμπόριο από το οποίο πλούτιζαν. Επιστρέφοντας στις πατρίδες τους έχτιζαν σχολεία, προσλαμβάνοντας ταυτόχρονα ικανούς δασκάλους και πλουτίζοντάς τα με βιβλία. «Πράττουν παν το δυνατόν για την διοχέτευσης της Ελληνικής παιδείας στους Τουρκόφωνους πληθυσμούς της Καππαδοκίας»¹¹⁷.

Επίσης πρέπει να υπογραμμιστεί και η συμβολή της «**Ανατολής**». Η «Ανατολή» ήταν ένας μεγάλος σύλλογος Μικρασιατών που ζούσαν στην Αθήνα. Ο σύλλογος της «Ανατολής» έπαιξε σημαντικό ρόλο στην υπόθεση της παιδείας γενικά στην Μικρά Ασία και ειδικότερα στην Καππαδοκία. Δημιούργησε πολλά σχολεία, ενώ με υποτροφίες της σπούδασαν πολλοί δάσκαλοι, που στην συνέχεια δίδαξαν την ελληνική γλώσσα σ' όλη την επικράτεια της Καππαδοκίας.

Στην υπόθεση της παιδείας σημαντική ήταν η συνεισφορά **λογίων** οι οποίοι συνέβαλαν στην πνευματική αναγέννηση της Καππαδοκίας, είτε διδάσκοντας είτε συγγράφοντας και εκδίδοντας βιβλία. Ενδεικτικά αναφέρονται ο μεγάλος λόγιος και δάσκαλος Αγαθάγγελος και ο Φ. Αριστόβουλος¹¹⁸.

Παλαιότερα δε μπορούμε να μιλάμε «ούτε για αριθμό μαθητών, για θρανία ή εποπτικά μέσα διδ/λίας»¹¹⁹. Τα σχολεία ήταν σε πρωτόγονη θα μπορούσαμε να πούμε κατάσταση. Δεν υπήρχαν πόρτες και παράθυρα, τζάμια, παντζούρια και οι μαθητές κάθονταν πάνω σε προβιές¹²⁰. Όπως χαρακτηριστικά αφηγήθηκε η Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου στο χωριό της, το Μιστί, δεν είχανε σχολείο. «Είχαμε ένα σπίτι και έρχονταν κανένας δάσκαλος από κάπου και κάθονταν λίγο εκεί».

Τα γράμματα που μάθαιναν ήταν «κολυβογράμματα»¹²¹. Συλλαβισμός μερικών λέξεων, λίγες αριθμητικές πράξεις ακεραίων αριθμών, διδασκαλία γραφής, όλα αυτά συνήθως από ημιμαθείς κυρίως κληρικούς.

Τα χρησιμοποιούμενα βιβλία ήταν τα εκκλησιαστικά -πολλές φορές δεν καταλαβαίνανε και τα λόγια- και γενικά οι γνώσεις που αποκόμιζαν ήταν

¹¹⁷ **Καραθανάσης Ε.Α.**, ό.π, σελ. 140. Βλέπε επίσης και **Κουρουπού Ματούλα**. *Βιβλιογραφία εντύπων των Μικρασιατικών ιδρυμάτων*, Δ.Κ.Μ.Σ. 3, 1982, σελ. 175-178. Ενδεικτικά σημειώνουμε τη Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα «Ναζιανζός» και του «Αγίου Παντελεήμονος» των Γκελβεριτών κ.α.

¹¹⁸ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη δράση των Αγαθάγγελου και Αριστόβουλου βλ. **Χαρακόπουλο Μ.**, ό.π, σελ. 77-78

¹¹⁹ **Κωστάκης Π.Θ.**, ό.π, σελ. 171-174

¹²⁰ **Καρατζά Σ.Ε.**, ό.π, σελ. 220

¹²¹ Τέσσερα ήταν τα μαθήματα που διδάσκονταν: Το αλφαβητάριο, το προσευχητάριο (συνήθως η Οκτώηχος ή το Συναξάρι), η αριθμητική και τα τουρκικά. (**Χαρακόπουλος Μάξιμος**, ό.π, σελ. 75)

ελάχιστες. Τα ελάχιστα βιβλία που υπήρχαν ήταν γραμμένα στην καθαρεύουσα ή στα τούρκικα.

Τα πατριαρχικά προγράμματα ήταν κατάλληλα μόνο για τους ελληνόφωνους μαθητές, ενώ δεν ανταποκρίνονταν για τους τουρκόφωνους. Στα τελευταία χρόνια -πριν τη μικρασιατική καταστροφή- καταβλήθηκε προσπάθεια για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας με αλφαβητάρια που ήταν γραμμένα τόσο στην ελληνική γλώσσα όσο και στην Καραμανλίδικη¹²², αλλά και αυτή δεν απέδωσε τα αναμενόμενα με τις προσδοκίες των διημιουργών τους.

Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο έχοντας κρεμασμένη στον ώμο τους τη σάκα τους -ντου σάκου ή ντοβρά- και την πλάκα τους. Ο πίνακας και οι κιμωλίες εμφανίστηκαν, μόλις στον 20ο αιώνα και μάλιστα σε σχολεία των μεγάλων πόλεων¹²³.

Το 1800 ιδρύεται στο Γκέλβερι -κωμόπολη της Καππαδοκίας- το πρώτο σχολείο, το οποίο ήταν μόνο γι' αγόρια¹²⁴. Στη Σινασό της Καππαδοκίας ιδρύεται το 1821 το πρώτο οργανωμένο σχολείο. Δημιουργήθηκε με τη συνδρομή του εθνικού ευεργέτη Ι. Βαρβάκη σε συνεργασία με τη συντεχνία των Χαβιαράδων Σινανιτών της Κων/πολης. Η φοίτηση των παιδιών ήταν υποχρεωτική και σε όποιον γονιό δεν επέτρεπε το παιδί του να παρακολουθήσει όλες τις σπουδές επιβάλλονταν πρόστιμο.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα ξεκινά μια πιο συστηματική προσπάθεια για την ίδρυση σχολείων με πρωτοβουλίες των μητροπολιτών κυρίως της Καισαρείας και στη συνέχεια του Ικονίου. «Στην περιοχή της Καισαρείας λειτουργούσαν συνολικά 58 σχολές: 3 αλληλοδιδασκτικές, 25 μη πλήρεις αστικές, 9 πλήρεις αστικές, τριτάξια ή τετράξια «ελληνικά», 7 παρθεναγωγεία, 2 γραμματοδιδασκαλεία και 2 ιερατικές σχολές. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στους 43 συνολικά οικισμούς που υπάγονται στη Μητρόπολη Ικονίου. Λειτουργούσαν συνολικά 54 σχολές: 2 νηπιαγωγεία, 25 αλληλοδιδασκτικά, 8 πλήρεις αστικές, 9 πλήρη ελληνικά και 10 τετρατάξια ή εξατάξια «παρθεναγωγεία». Σταθμό, τέλος, στα εκπαιδευτικά ζητήματα της Καππαδοκίας απετέλεσε η ίδρυση το 1882 του γυμνασίου αρρένων στο Ζιντζίντερε»¹²⁵.

¹²² Καραμανλίδες ήταν οι τουρκόφωνοι έλληνες της Καραμανίας. Η Καραμανία ήταν μια περιοχή της νοτιοανατολικής Μικρασίας και πήρε την ονομασία αυτή από τον Καραμάν μπέη ο οποίος το 1243 ίδρυσε στην περιοχή αυτή ένα μπειλίκι(κρατίδιο) σελτζουκικό με πρωτεύουσα το Ικόνιο. Καραμανλίδικα ήταν η γραφή της τουρκικής γλώσσας με ελληνικά γράμματα (χαρακτήρες). Η γραφή αυτή βοήθησε αρκετά τους τουρκόφωνους της Καππαδοκίας. Μέσα απ' αυτήν αφυπνίστηκαν οι έλληνες Καππαδόκες και στέριωσε η εθνική τους ταυτότητα.

¹²³ Κωστάκης Π.Θ., ό.π, σελ. 173

¹²⁴ Παντελεημονίδης Ι., *Τα Κελλίβαρα*, Εβδομ. Επιθεώρηση Νεολόγου, τεύχος 26, σελ. 406-408

¹²⁵ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', Εκδοτική Αθηνών, σελ. 433

Στο βιβλίο της Καρατζά¹²⁶ αναφέρεται ότι η «πρώτη προσπάθεια για την αναδιοργάνωση των σχολείων γίνεται στα τέλη του 1856¹²⁷. Την πρωτοβουλία έχουν οι μετανάστες της Πόλης» και παραθέτει το παρακάτω πραχτικό που υπογράφηκε για το χτίσιμο του σχολείου στο Γκέλβερι -το Δεκέμβρη του ίδιου χρόνου- το οποίο «αποτελεί ένα ντοκουμέντο για την ιστορία της παιδείας στην Καππαδοκία»¹²⁸.

ΑΠΟΦΑΣΗ ΓΙΑ ΑΝΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Κύριε ημών Ιησού Χριστέ, ελέησον και βοήθησον ημάς, τους αμαρτωλούς δούλους σου.

Εμείς οι πατριώτες του χωριού Κέλβερι, που βρισκόμαστε στην πόλη, εδώ φανερώνουμε ότι, επειδή είμαστε στερημένοι ενός όπως πρέπει σχολείου στην πατρίδα μας, όλοι μας με μια φλογερή και ταπεινή ομοφωνία αποφασίσαμε με τις ενέργειες της Συνόδου¹²⁹ μας να κάνουμε κι εμείς ένα αξιόλογο σχολείο. Ακόμη, βασιζόμενοι κι εμείς στην εντολή του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού, την αναφερόμενη στο Ιερό Ευαγγέλιο: «όπου είναι δυο ή τρεις συγκεντρωμένοι στ' όνομα μου κι εγώ είμαι εκεί ανάμεσά τους», ελπίζοντας πως θα μας ενισχύσει στις προσπάθειες που θα καταβάλουμε χάριν του ιερού αυτού σκοπού, αιτούμενοι την εξουδετέρωση των επιθέσεων που θα επιχειρήσει να σηκώσει ο διάβολος που είναι πολέμιος κάθε καλού κι ελπίζοντας πως κάθε ώρα και κάθε χρόνο θα ευδοκήσει να μας αναδείξει άξιους των κυρίων εντολών του (τον παρακαλούμε) να μας αξιώσει να φέρουμε σε αίσιο πέρας τα ευεργετικά αυτά έργα μας, να δούμε τους καρπούς που θα προέλθουν από το σχολειό μας αυτό και να τους γευθούμε.

1856 Δεκεμβρίου 16

Οι υπογραφές των συμπατριωτών που φρόντισαν και βρέθηκαν σ' αυτή τη Σύνοδο.

Πεν χατζι γεοργι

μεραγ ογλου

χατζι τιμιτογλου

χατζι γιορτάν¹³⁰

¹²⁶ Καρατζά Σ.Ε., ό.π, σελ. 221-222

¹²⁷ Ο Σουλτάνος Αβδούλ Μετζίτ ο Α' (1839-1861) το 1856 στις 18 Φλεβάρη υπογράφει το Χάτι Χουμαγιούν - αυτοκρατορικό διάταγμα- με το οποίο παρείχε ισοπολιτεία μουσουλμάνων και χριστιανών. Ο σουλτάνος προσέφερε εγγυήσεις στην άσκηση των βασικών δικαιωμάτων όλων των υπηκόων του, ανεξαρτήτως θρησκείματος, σε μια προσπάθεια αφομοιωτικής πολιτικής των μειονοτήτων κάτω από την πίεση των Άγγλων και Γόλλων. Επίσης και το Χατί Σερίφ του Γκιουλχανέ (1839) επέτρεπε μεταξύ των άλλων ελευθεριών και την επισκευή σχολείων.

¹²⁸ Καρατζά Σ.Ε., ό.π, σελ. 221-222

¹²⁹ δηλ. της Δημογεροντίας

¹³⁰ Ακολουθούν άλλες τριάντα υπογραφές γραμμένες με τον ίδιο τρόπο. Μόνο ένας υπογράφει πιο ορθογραφημένα: Αναστάσιος Ιωσήφ γαηνταντζης

Οι δάσκαλοι -όπως είπαμε- ήταν ημιμαθείς και γενικά η συγκρότησή τους ήταν τις πιο πολλές φορές απελπιστική. Βέβαια η ζωή και το έργο των δασκάλων ήταν εξαιρετικά δύσκολα. Ιδιαίτερα οι δάσκαλοι που έρχονταν από άλλες περιοχές -π.χ. Πόλη- είχαν προβλήματα προσαρμογής. Οι Καππαδόκες είχαν -όπως είναι φυσικό- διαφορετικό χαρακτήρα, άλλα ήθη και έθιμα, διαφορετική γλώσσα και γενικά νοοτροπίες που δυσκόλευαν ένα νιόφερτο.

Πολλές φορές συναντούσαν ακόμη και εχθρότητα από τους Καππαδόκες αγράμματους γονιούς που δεν τους ενδιέφερε και τόσο η μόρφωση. Επίσης αντιμετώπιζαν και ένα πρόσθετο πρόβλημα αφού είχαν να διδάξουν στις περισσότερες περιοχές σε μαθητές που μιλούσαν τουρκικά.

Η αμοιβή τους ήταν πενιχρή και ανάλογα με την ικανότητά τους, συνήθως 10 ως 25 γρόσια για μια χρονιά¹³¹. Πολλές φορές τα δίδακτρα καταβάλλονταν από τους γονείς και ήταν σε είδος. Για τη συντήρηση του δασκάλου χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα: «Κάθε μέρα εκ περιτροπής κι αποβραδής, ο δάσκαλος όριζε σειρά φαγητού στα παιδιά: Σάββα, αύριο το ψωμί μ' εσύ να το φέρεις. Ο Σάββας κι όλο το σπιτικό του περήφανοι για την τιμή, που τους γένηκε, αλλά και για να υποχρεώσουνε το δάσκαλο να μάθει πιο πολλά και καλά γράμματα στο παιγί, φιλοτιμούνταν να παρασκευάσουν τ' γεματκινόν το ψωμί τα ' δ'ασκάλ', το γέμα του δηλαδή, από τα καλύτερα που είχαν ή που προμηθεύονταν, καχαρό ψωμί, από σταράλευρο δηλαδή, γιατί οι ίδιοι μπορούσαν να τρων σικαλίσιο μαύρο, φασουλάδα πρώτης τάξης καλομαγειρεμένη στη χόβολη του τουνδούρ, αυγά ξοβωτά μάτια, ή βραστά ή σουγγάτος¹³², γιαγούρτι, οξίγαλα όπως το λέγανε, καμιά φορά και μέλι και τα τοιαύτα»¹³³.

Πρίν την ανταλλαγή των πληθυσμών έχουμε στην Καππαδοκία την παρουσία ικανών φωτισμένων δασκάλων από την Πόλη, την Αθήνα και τη Σμύρνη.

Ο Χαρακόπουλος -σελ. 75- γράφει για τον «Καχραμάν Δάσκαλο» από το Ακ νταγ Μαντέν, «που στις σχολικές εκδρομές δεν διστάζει (πάντα βέβαια με τις κατάλληλες προφυλάξεις) να μαθαίνει στους μαθητές του πατριωτικά τραγούδια, προκειμένου να επιτύχει την εθνική τους αφύπνιση». Ο Ευάγγελος Γαϊτανίδης θυμάται ότι ο Πρόυμος ήταν μεγάλος (ικανός) δάσκαλος (μέγα ντάσκαλης) όπως τούλεγε ο πατέρας του.

Η προσπάθεια για τη στελέχωση με ικανούς δασκάλους ξεκινά μετά την ανεξαρτησία του Ελληνικού κράτους, λίγο μετά το 1830. Στην Καππαδοκία

¹³¹ Κωστάκης Π.Θ., ό.π, σελ. 177

¹³² σουγγάτος σημαίνει ομελέτα

¹³³ Μαυροχαλυβίδης Γ., *Η Αξό της Καππαδοκίας*, τόμος Α'. Αθήνα 1990, σελ. 166

στέλνονταν δάσκαλοι που είχαν αποφοιτήσει από σημαντικές σχολές, όπως η Ευαγγελική σχολή της Σμύρνης, η Μεγάλη του Γένους Σχολή κ.α.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η μητροπολιτική Ελλάδα δεν έδειξε από την αρχή ενδιαφέρον και βοήθησε ασήμαντα την υπόθεση της Παιδείας στην Καππαδοκία, διότι επικέντρωνε το ενδιαφέρον της στα παράλια της Μικράς Ασίας, όπου υπήρχαν αστικά κέντρα με ελληνικό πληθυσμό. Μόνο προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα αρχές του 20ου το ελληνικό κράτος εκδηλώνει άμεσο ενδιαφέρον για την ελληνική παιδεία του τουρκόφωνου Ελληνισμού της Καππαδοκίας. Αυτή η αλλαγή οφείλεται στην πολιτική της Μεγάλης Ιδέας, σε μια προσπάθεια των τότε κυβερνήσεων της Ελλάδας να αφυπνίσουν εθνικά και τους Έλληνες της Καππαδοκίας. Όμως «παρά τη συστηματική προσπάθεια του ελληνικού κράτους και του Πατριαρχείου στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20ου αιώνα για ίδρυση σχολείων και τα αποτελέσματα που παρατηρήθηκαν, το “πρόβλημα” της τουρκοφωνίας έδειχνε δυσεπίλυτο. Εξάλλου, η προσπάθεια εκμάθησης ελληνικών ακόμη και μέσα στα σχολεία παρουσιάζεται συχνά ως κάτι το εξαιρετικά δύσκολο»¹³⁴.

Η βασική εκπαιδευτική μέθοδος ήταν ..... το ξύλο και η αλληλοδιδασκαλία¹³⁵. Ο γιάσκαλης ή ντάσκαλης είχε απεριόριστη εξουσία πάνω στο μαθητή. Η ποινή ήταν βασικό παιδαγωγικό μέτρο για την επιβολή της τάξης και της πειθαρχίας. Ο Ιωάννης Εκίζογλου μου διηγήθηκε για μουντζούρωμα του προσώπου του μαθητή, για ορθοστασία, για ξύλο στα χέρια και στα πισινά, αλλά και για τιμωρίες που επιβάλλονταν από μεγαλύτερους μαθητές με την παρότρυνση του δασκάλου.

Όσον αφορά για διακοπές και σχολικές γιορτές ήταν τοπική ρύθμιση των σχολείων. Στις γιορτές γίνονταν απαγγελίες ποιημάτων, ομιλίες κ.α, ιδίως στα τελευταία χρόνια πριν τη μικρασιατική καταστροφή.

Στην περίοδο της Μικρασιατικής εκστρατείας η βελτίωση που παρατηρείται κατά την τελευταία περίοδο αναστέλλεται. Δε μπορεί να γίνει λόγος όχι μόνο για εύρυθμη λειτουργία, αλλά για λειτουργία των σχολείων. Γύρω στα 1914 «ουσιαστικά σταματά κάθε προσπάθεια στον τομέα της εκπ/σης¹³⁶».

Για τους μαθητές¹³⁷ που μας ενδιαφέρει, η φοίτηση στο σχολείο γίνεται σε μικρή ηλικία, γύρω στα 6-7 χρόνια¹³⁸. Στα σχολεία της Καππαδοκίας συνήθως

¹³⁴ **Μαραντζίδης Ν.**, *Γιασασίν Μιλλέτ. Ζήτω το έθνος*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, σελ. 42

¹³⁵ Αλληλοδιδασκαλική είναι η μέθοδος που αναθέτει στα μεγαλύτερα και ικανότερα παιδιά μεγαλύτερων τάξεων να διδάσκουν σε μικρότερα. Βλ. **Χαρίτος Χ.**, *Θέματα Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*, Βόλος 1998, σελ. 61-85 και **Σακκής Α. Δ.**, *Θέματα ιστορίας της ελληνικής παιδείας*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις II, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος 1999, σελ. 19-29

¹³⁶ **Καρατζά Σ.Ε.**, ό.π, σελ. 227-228

¹³⁷ Φοιτούν κυρίως αγόρια και λίγα κορίτσια συνήθως πλούσιων οικογενειών. (Διήγηση Σοφίας Χατζηθεοδοσίου)

απαγορεύεται να μιλούν τούρκικα. Λίγοι ήταν οι μαθητές που συνέχιζαν σπουδές στην Κων/πολη ή σε άλλες μεγάλες τουρκικές πόλεις¹³⁹.

Συνήθως στο σχολείο πήγαιναν τ'αγόρια, πηαίνισκαν (πήγαιναν) σχολείο, μας λέει η Θοδώρα Καραφυλλίδου. Τα κορίτσια συνήθως δεν πήγαιναν, γιατί υπήρχε «Τουρκού φόβος». Η Θοδώρα Χατζευφραιμίδου είναι κάθετη στην αποψη της: «Όχι δεν πηγαίναν τα κορίτσια σχολείο. Όλα τα κορίτσια μετέπειτα που ήρθαμε εδώ πέρα (Ελλάδα) και μεγαλώσαμε δεν ήξερε κανένα γράμματα» λέει χαρακτηριστικά. Ο Ιορδάνης Χατζευφραιμίδης λέει «Τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο, γιατί δεν το είχαν σε καλό. Τα κορίτσια έπρεπε να κάτσουν στο νοικοκυριό τους... Όταν πήγαινε κανένα κορίτσι στο σχολείο το κυνηγούσαμε εμείς τα παιδιά με τις πέτρες .... δεν το είχαν σε καλό, μόνον οι άντρες έπρεπε να πηγαίνουν.»

Η Σοφία Χατζηθεοδοσίου λέει χαρακτηριστικά ότι τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο για οικονομικούς λόγους. Μόνο τα πλουσιοκόριτσα -αν θέλαν να μάθουν γράμματα- μπορούσαν να πάνε. Θυμάται ότι η μητέρα της πήγαινε σχολείο γιατί ήταν από πλούσια οικογένεια. Τα κορίτσια από φτωχές οικογένειες δεν πήγαιναν σχολείο. «Μόνο τέσσερα κορίτσια -από το Μιστί- πήγαιναν σχολείο.

Ο Κυριάκος Γουσουτίδης συμφωνεί και αυτός με τους παραπάνω «όχι τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο. Δε θυμάμαι κανένα κορίτσι στο σχολείο του χωριού μας. Κι εγώ ο ίδιος -έφυγε από την Καπαδοκία σε ηλικία 11 χρονών- δεν πήγαινα σχολείο. Είμασαν οι περισσότεροι αγράμματοι».

Συμπερασματικά βλέπουμε ότι η προσπάθεια που πραγματοποιήθηκε κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα αρχές του 20^{ου} για την επικράτηση της Ελληνικής Παιδείας στην Καπαδοκία, μάλλον πέτυχε αφού ενισχύθηκε η εθνική συνείδηση, κάτι που έγινε ορατό σε μεγάλο βαθμό κατά την μικρασιατική εκστρατεία.

¹³⁸ Ο Κυριάκος Γουσουτίδης αναφέρει ότι τα παιδιά πηγαίναν σχολείο 7 χρονών

¹³⁹ Η Παρασκευούλα θυμάται ότι ο θείος της, που ήταν γόνος πλούσιας οικογενείας, σπούδασε γιατρός στην Άγκυρα.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ

Η κοινωνία της Καππαδοκίας και ειδικότερα των χριστιανικών χωριών της διακρίνεται για το συντηρητικό και πατριαρχικό της πνεύμα.

Η ζωή της γυναίκας ήταν σε δυσχερέστερη θέση συγκριτικά με αυτή του άντρα. Συνήθως η γυναίκα ήταν κλεισμένη στο σπίτι, ασχολούμενη με τις διάφορες σπιτικές ασχολίες, τις αγροτικές και με την ανατροφή των παιδιών.

Αυτή είχε τη γενικότερη φροντίδα κι έγνοια για την ετοιμασία του καθημερινού φαγητού, το ψήσιμο του ψωμιού και γενικά όλων των εργασιών και ετοιμασιών που χρειάζεται μια φαμίλια.

Η γυναίκα ύφαινε όλα τα υφάσματα, έπλενε τα ρούχα. Ο άντρας ήταν, κατά παράδοση ο αδιαφιλονίκητος αρχηγός της οικογένειας και η θέλησή του ήταν νόμος. Ήταν λοιπόν υποταγμένη στον άντρα της αλλά, κυρίως, στον πεθερό και την πεθερά και γενικά σ'όλο το αρσενικό σόι του συζύγου.

Μητέρα και παιδιά

Στην Καππαδοκία η οικογένεια ήταν πολυμελής και πολλές φορές ένα ολόκληρο σόι ήταν μια μεγάλη οικογένεια. Για παράδειγμα¹⁴⁰ η οικογένεια του Τσοπούρ Κυριάκου από το Τσαρικό, αριθμούσε 25 άτομα που ζούσαν όλα μαζί. Ο πατέρας ήταν ο «πάτερ φαμίλιας». Σ' αυτόν υπάκουαν όλοι, αυτός είχε τη διοίκηση του σπιτιού και η νύφη του έδειχνε απεριόριστο σεβασμό. «Όταν μια κοπέλα παντρεύονταν, από σεβασμό, δε μιλούσε γι' αρκετό καιρό στα πεθερικά, αλλά και στον ίδιο τον άντρα της», σύμφωνα με την αφήγηση της μητέρας μου (Μαρία Ιωακειμίδου).

Επίσης η Θοδώρα Καραφυλλίδου λέει χαρακτηριστικά «Αν ερόταν ο πεχερός σπύτ η νύφ έπρεπε νάταν ορτά (όρθια), όση ώρα θα καχόταν αυτός. Συνήθως έπλεκε. Έδειχνε μέγα σέβας. Μιλιά δεν υπήρχε για τη νύφη. Το πρόσωπό της τόκρυβε με το μαντίλ. Ούτε η μύτ δε φαίνονταν.»

Όπως είπαμε και παραπάνω¹⁴¹ η γυναίκα δεν πήγαινε ούτε σχολείο. Η στάση όμως αυτή στα τέλη του 19^{ου} αρχές του 20ου αιώνα άρχισε ν' αλλάζει. Στην περίοδο αυτή τα κορίτσια φοιτούσαν στο δημοτικό¹⁴².

«Η μάνα μου πήγε στο σχολείο. Στο σχολείο πήγαν τέσσερα κορίτσια: Η μάνα μου, η κουνιάδα της, μια αδελφή της μάνας μου και μια ξαδέρφη της. Την μάνα μου ήθελε να την σπουδάσει ο πατέρας της, να τη στείλει σε άλλο χωριό, η μάνα μου δε δέχτηκε να πάει» αφηγήθηκε η Σοφία Χατζηθεοδοσίου.

Στην Καππαδοκία το φαινόμενο της μετανάστευσης ήταν συχνό και αυτό είχε συνέπειες στη ζωή της γυναίκας. Όταν ο άντρας έλειπε η γυναίκα ζούσε ακόμα πιο περιορισμένα από τις άλλες. Σπάνια έβγαινε έξω από το σπίτι¹⁴³, ενώ ντυνόταν περίπου σαν χήρα. Χαρακτηριστικό είναι ένα τραγούδι που συνοδεύονταν από ένα γυναικείο μελαγχολικό χορό σε ένδειξη θλίψης μοναξιάς και εγκατάλειψης από την πλευρά της γυναίκας¹⁴⁴.

Αφέντη μου, έφυγες, πάνε δεκατρία χρόνια πια.

Όλα εκείνα τα δέντρα που φύτεψες έδωσαν καρπούς.

Οι αφεντάδες που έφυγαν μαζί σου γύρισαν.

Έλα γρήγορα, αφέντη μου, δε σου φτάνει πια;

Η σκληρή μοναξιά δε σε διώχνει;

Στης Πόλης το δρόμο τα πουλιά αράδα-αράδα.

Απ' το ταίρι της χώρισε μια πέρδικα και κελαηδάει.

¹⁴⁰ Βλ. **Πετρόπουλος** Δημ., **Ανδρεάδης** Ερμ., ό.π,σελ. 127

¹⁴¹ Βλ. σελ. 47

¹⁴² Φοίτηση κοριτσιών στο δημοτικό αναφέρεται κυρίως στο Γκέλβερι και στο Ακσεράι, όπου οι πιο έξυπνες έπαιρναν και δίπλωμα δασκάλας, δουλεύοντας ως εκπαιδευτικοί σε σχολεία του Γκέλβερι. (**Καρατζά** Σ.Ε, ό.π, σελ. 204)

¹⁴³ Αφήγηση Παρασκευούλας Γουσουτίδου

¹⁴⁴ Το τραγούδι είναι παρμένο από το βιβλίο της **Καρατζά** Σ.Ε, ό.π, σελ. 291

Από το ταίρι να χωρίσεις είναι πιο κακό κι απ' το θάνατο.

Έλα γρήγορα αφέντη μου...

Βράδυ γίνεται κι εγώ το καντήλι μου ανάβω.

Στην πόρτα σου μπροστά παραπονεμένη κάθομαι.

Ταχυδρόμος ήρθε, λένε, σηκώνομαι, πετιέμαι.

Γράμμα δεν έχει, λένε, στεναχωρημένη κάθομαι.

Έλα γρήγορα αφέντη μου...

Η απουσία αυτή των αντρών έδινε την ευκαρία στις γυναίκες ν' αναπτύσσουν αρκετές πρωτοβουλίες σε πολλούς τομείς της ζωής. Στην ουσία -όπως φαίνεται και από τις διηγήσεις των πληροφορητών- η γυναίκα είχε την οικονομία και τη διοίκηση του σπιτιού στα χέρια της.

Η γυναίκα προσέφερε στην οικιακή οικονομία σε μεγάλο βαθμό¹⁴⁵. Δούλευε στα χωράφια μαζί με τους άνδρες ή ακόμη και μόνη της όταν οι τελευταίοι ξενιτεύονταν. Διαφορές όσον αφορά την εργασία μεταξύ ανδρών και γυναικών δεν υπήρχαν ουσιαστικές.

Οι γυναίκες όργωναν -πιάνοντας το αλέτρι- θέριζαν, αλώνιζαν, κουβαλούσαν δεμάτια, ύφαιναν στον αργαλειό, κάνοντας πραγματικά μια σκληρή ζωή. Αυτή η ταλαιπωρία των γυναικών δεν ήταν βέβαια καθολικό φαινόμενο στην Καπαδοκία. Συνέβαινε όμως σε αρκετές περιοχές της, ιδίως στα φτωχά χωριά.

Για παράδειγμα¹⁴⁶ «η σκληρή ζωή της γυναίκας στο Τσαρικλί έκανε τους Τσαρικλιώτες να μην προτιμούν γυναίκες από τα άλλα χωριά της Καπαδοκίας, γιατί ήταν δύσκολο “οι γυναίκες αυτές να προσαρμοσθούν στις συνθήκες ζωής που επικρατούσαν στα Τσαρικλί, για τη γυναίκα”. Οι νύφες δούλευαν στα χωράφια και η πεθερά έμενε στο σπίτι. Αν δεν υπήρχε πεθερά στο σπίτι έμενε η μεγαλύτερη νύφη, η οποία είχε και τη διοίκηση του σπιτιού».

Παρά τις κάποιες πρωτοβουλίες και ελευθερίες που είχαν οι γυναίκες, ο σεβασμός κυρίως στον πεθερό και την πεθερά, αλλά και σ' όλους τους μεγαλύτερους ήταν υπερβολικός. Δεν μπορούσε η νύφη¹⁴⁷ να τολμήσει να κοιτάξει κατάματα τον πεθερό ή να του μιλήσει. Έτρωγε τελευταία, αφού πρώτα τέλειωναν όλοι το φαγητό. Η Θοδώρα Καραφυλλίδου λέει χαρακτηριστικά: «Η νύφη έτρωγε χώρια. Το στόμα της δεν έπρεπε να φανεί. Κι εγώ έτρωγα ως νύφη ακόμη και στην Ελλάδα για δύο χρόνια μόνη μου. Η μαντίλα όσο ήταν ο πεθερός δεν έβγαινε από το κεφάλι της νύφης. Έτρωγε όλη η οικογένεια μαζί, μικροί-μεγάλοι, πλην της νύφης. Υπήρχε σεβασμός.

¹⁴⁵ Βλ. παιδί σελ.

¹⁴⁶ Βλ. **Καραλίδη** Ι.Κ., ό.π, σελ. 80

¹⁴⁷ Διήγηση Καραφυλλίδου

Μπροστά στον πεθερό δεν μπορούσε να μιλήσει. Θυμάμαι όταν ο άντρας μου πήγε στον πόλεμο έστειλε γράμμα στον πεθερό μου. Δεν τόλμησα να ρωτήσω αν υπάρχει το δικό μου όνομα στο γράμμα». Η Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου διηγήθηκε: «Όταν στρώναν το τραπέζι έπρεπε να καθίσει να φάει ο πεθερός, η πεθερά και ο άντρας της και να σηκωθούν αυτά τα άτομα και μετά να καθίσει η νύφη να φάει. Κοντά στον πεθερό όχι και ποτέ το στόμα της δεν το είχε ανοιχτό. Η νύφη πάντοτε το είχε κλειστό με φερετζέ. Ο πεθερός δεν έπρεπε να δει το στόμα της νύφης. Όταν θέλαν να κοιμηθούν το βράδυ έπρεπε να σβήνουν το φως δηλ. τη λάμπα και μετά να πέσει να κοιμηθεί η νύφη, για να μην δει ο πεθερός να ξαπλώνει δίπλα στον άντρα της». Στο Τσαρικό για παράδειγμα¹⁴⁸ στο στρωμένο τραπέζι κάθονταν ο πεθερός και οι άνδρες της οικογένειας. Αφού έτρωγαν αυτοί κατόπιν κάθονταν να φάνε τα αγόρια και τα κορίτσια και τελευταίες έτρωγαν η πεθερά με τις νύφες. Έλεγαν χαρακτηριστικά:

Να φαν' άνδρες να βγούν

Να φαν τα παιδιά να βγούν

Να φαν' νύφες, πεθερά.

Δεν επιτρέπονταν να κάθεται στο τραπέζι με τους άντρες. Ακόμα και για τις αγροτικές εργασίες η διάκριση απέναντι στις γυναίκες ήταν εμφανής. Για παράδειγμα¹⁴⁹ όταν πήγαινε το αντρόγυνο για δουλειές εκτός σπιτιού, συχνό ήταν το φαινόμενο ο άντρας να πηγαίνει καβάλα στο γαίδαρο και η γυναίκα ν' ακολουθεί με τα πόδια. Αυτή η συνήθεια μεταφέρθηκε και στην Ελλάδα από τους Καππαδόκες. Σύμφωνα με την παραπάνω αφηγήτρια όταν πήγαινε στο χωράφι με τον πατέρα της -στο χωριό Μαυρόλοφος Αλμυρού- μπροστά καβάλα στο γαϊδουράκι πήγαινε ο πατέρας της και από πίσω ακολουθούσαν η μητριά της και αυτή.

Η διαφοροποίηση και ο περιορισμός της γυναίκας ήταν εμφανής και στις διάφορες εκδηλώσεις. Στις διασκεδάσεις που γίνονταν μετά τα Χριστούγεννα ως του Αγίου Βασιλείου -στην περιοχή Ακσεράι-Γκέλβερι- «χόρευαν χωριστά οι άνδρες και χωριστά οι γυναίκες, πάνω στα δωμάτια, τις επίπεδες στέγες των σπιτιών, ή στις μικρές πλατείες, αν ο καιρός ήταν καλός»¹⁵⁰.

Η γυναίκα της Καππαδοκίας παρότι δέχονταν -όπως φάνηκε- μεγάλη καταπίεση από τους άντρες και την πεθερά με την πάροδο του χρόνου υιοθετούσε και αναπαρήγαγε τα ίδια στερεότυπα συμπεριφοράς γενόμενη και αυτή πεθερά.

¹⁴⁸ ό.π, σελ. 34

¹⁴⁹ Διήγηση Μαρίας Ιωακειμίδου

¹⁵⁰ Διήγηση Μαρίας Ιωακειμίδου

Μία γυναίκα από την Καρσιμανία της Καππαδοκίας

(Ιωάνες. Πολιτιστική Εστία Μικρασιατών Νέας Ιωνίας Μαγνησίας, ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ – ΠΡΟΠΥΡΓΙΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ – ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ, Βόλος 1996, σελ. 25)

Η γυναίκα της Καππαδοκίας ήταν βαθιά θρησκευόμενη, συμμετέχοντας ενεργά σ' όλες τις θρησκευτικές εκδηλώσεις λατρείας. Κρατούσαν με αυστηρότητα τη νηστεία κάθε Τετάρτη και Παρασκευή. Δεν έτρωγαν γάλα, τυρί, βούτυρο, αβγά, κρέας, ψάρια. Επίσης νήστευαν τις σαρακοστές, πριν από τα Χριστούγεννα και το Πάσχα.

Στις αργίες και στις γιορτές δεν έκαναν καμμία εργασία όπως για παράδειγμα απέφευγαν το κέντημα, το γνέσιμο, το ράψιμο κ.α., γιατί φοβόταν μην αρρωστήσουν ή γεννήσουν παιδιά παρασημειωμένα¹⁵¹.

Υπάρχουν και σχετικές διηγήσεις που μιλάνε για άμεσες τιμωρίες¹⁵² εκείνων που δεν κράτησαν τη γιορτή: «Κάποτε, των Τριών Ιεραρχών, λέγει παλιά κάτοικος του Τσελτέκ, μια νέα έγνεθε. Η μάνα της τη μάλωσε, γιατί τέτοια

¹⁵¹ Βλ. **Πετρόπουλος Δ, Ανδρεάδη** Ερμ., ό.π. σελ. 100 και 143. Στη γιορτή του Αγίου Συμεών οι έγκυες απέφευγαν να πιάσουν δουλειά, γιατί φοβόταν μη γεννηθεί το παιδί με σημάδια

¹⁵² ό.π. σελ. 100-101

γιορτάσιμη μέρα δούλευε. -Τρεις άγιοι, κόρη μου, γιορτάζουν σήμερα και συ δουλεύεις;- Και τέσσερις να γιορτάζουν, απαντά η κόρη, εγώ θα δουλέψω. Δεν πρόλαβε να τελειώσει η κουβέντα και η αγελάδα πήδηξε από τον τοίχο της αυλής για να βγεί έξω και τσακίστηκε».

Συχνές ήταν και οι ομαδικές προσευχές των γυναικών κυρίως κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Σαρακοστής. Πολλές γυναίκες μαζί πήγαιναν σε παρεκκλήσια και προσεύχονταν¹⁵³.

Πολλές φορές έκαναν στους αγίους διάφορα τάματα για να έχουν εύκολο τοκετό, οι άτεκνες για ν' αποκτήσουν παιδί, για να θεραπευτούν από κάποια αρρώστια κ.α.

Όταν οι Χατζήδες¹⁵⁴ φέρναν ιδίως τη «ζώνη της Παναγίας» από τους Αγίους Τόπους, γυναίκες που δυσκολεύονταν στη γέννα, τη ζώνονταν, για να λευτερωθούν.

Τα κορίτσια, τη νύχτα της παραμονής της Πρωτοχρονιάς, έβαζαν κάτω από το προσκέφαλό τους χαρτιά με τα ονόματα νεαρών της περιοχής. Το ξημέρωμα κάποιος πήγαινε στο σπίτι και έπαιρνε ένα χαρτί. Το γραμμένο στο χαρτί όνομα του νεαρού, πίστευαν ότι θα ήταν και αυτός που θα παντρεύονταν.

Επίσης σχετικά με τη μέρα της Πρωτοχρονιάς, πίστευαν οι έγκυες γυναίκες, ότι αν πρωτοέμπαινε στο σπίτι τους αγόρι, θα γεννούσαν κι αυτές αγόρι.

Υπήρχε όμως σχετική ελευθερία να αγαπήσουν και να παντρευτούν αυτόν που ήθελαν. Πριν να παντρευτούν είχαν την ευχέρεια να βγούν το βράδυ, να πάνε σε κάποιο γλέντι στην πλατεία του χωριού ή σε άλλο χώρο. Η Γαρυφαλλίδου διηγήθηκε ότι σ' αυτούς τους χορούς γίνονταν και η γνωριμία του ζευγαριού, αναφέροντας και το έθιμο του φιλήματος-δαγκώματος.

«Μόνη της έβρισκε το γαμπρό. Πηγαίνισκαν στο χορό. Είχαμε μεγάλο χορό πολύς κόσμος καταβαίνισκι στη μέγα πλατεία, ερόταν και τα κορίτσια και τα παιδιά (εννοεί αγόρια). Εκεί χόρευαν ακούγοντας χορούς και σε κάποια στιγμή κουκούλωνεν το παιδί το κορίτσι που ήθελε και το σημάδευε. Σβήνισκαν το φως και σημάδευαν το κορίτσι. Τσακ τσακ φιλούντο».

Η παραπάνω αφηγήτρια λέει επίσης χαρακτηριστικά: «Η μάνα μου αγαπούσε έναν άλλο. Η γιαγιά μου ήθελε να τη δώσουν σ'ένα πλούσιο που η μάνα μου δεν ήθελε. Την έδωσε η γιαγιά μου κατάρρα, άμα πάρει αυτόν που ήθελε, ψωμί να μην έχει να φαν. Τελικά πήρε αυτόν που ήθελε με γάμο, αλλά περνούσε πολύ φτωχά. Έλεγε πως εγώ φταίω που κακοπερνάω -είχε πεθάνει ο άντρας της- γιατί δεν άκουσα τον πατέρα μου». Ο παππούς της σχετικά μ' αυτό

¹⁵³ ό.π, σελ. 108. Συνήθως μια από τις γυναίκες γονάτιζε στο κέντρο του παρεκκλησιού και διηγόταν την ιστορία και τα πάθη του Χριστού, ενώ οι άλλες στέκονταν όρθιες τριγύρω, δακρυσμένες από αυτές τις διηγήσεις.

¹⁵⁴ Χατζής και Χατζάνα λέγονταν αντίστοιχα ο άντρας και η γυναίκα που πήγαιναν στους Αγίους Τόπους για να προσκυνήσουν. Γι αυτό πολλά επώνυμα αλλά και ονόματα είχαν ως πρώτο συνθετικό τη λέξη Χατζής: Χατζηευφραιμίδης, Χατζηγούλας, Χατζηνίκος, Χατζημαρία κ.α.

είπε: «Πλινίσκου τα χέριαμ και πετάουστου επάν σου (δηλ. δεν έχω καμμία ευθύνη από δω και πέρα). Εφόσον δε μ' άκουσες να παρς του πλούσιου να περνάς καλά, ό,τι θες καν».

Πολλές φορές όμως η επιλογή του γαμπρού γίνονταν από του πατέρα του κοριτσιού. Τα κορίτσια έλεγαν σύμφωνα με την παραπάνω αφηγήτρια «εγώ δεν κρέβισκα (ήθελα) να τον πάρου, αλλά πατέραμ μάναμ με τον ζόρ έδωσαν. Ντε ντου κρεβ καργιαμ (δεν τον θέλει η καρδιά μου). Ντεν του αγαπάου. Αλλά υπάκουν εκείνα (δηλ. τα κορίτσια), στους μεάλους».

Επίσης οι εκούσιες αρπαγές πιστοποιούν το γεγονός της σχετικής ελευθερίας στις κοπέλες. Ο Κλήμης Γαϊτανίδης διηγήθηκε στον εγγονό του Νικόλαο Καϊάφα, ο οποίος μου διηγήθηκε το περιστατικό, πώς έκλεψε τη γιαγιά του Κυριακούλα στην πατρίδα. «Την έκλεψε με τρείς φίλους καβάλα σ' άλογα, έξω από την αυλή του σπιτιού της ένα απόγευμα του 1917. Την έκρυβε για διάστημα 10 ημερών, που ήταν το ελάχιστο για να καταχυρωθεί γυναίκα του. Τη δωδεκάτη μέρα παρουσιάστηκε και έγινε ο γάμος χωρίς αντιδράσεις. Σ' όλο αυτό το διάστημα και οι δύο οικογένειες έψαχναν να τους βρούνε. Η οικογένεια Γαϊτανίδη δεν την ήθελε για νύφη, επειδή ήταν από φτωχή οικογένεια. Η οικογένεια Γηραιδη -της νύφης- για λόγους αξιοπρέπειας. Έπρεπε πρώτα να συμφωνήσουν τα συμπεθέρια».

Η επίπτωση που είχε η ενέργεια του Κλήμη Γαϊτανίδη, ήταν να πάρει, το μικρότερο μερίδιο κληρονομιάς. Η συμπεριφορά των πεθερικών απέναντι στη νύφη, ήταν όμως φυσιολογική. Το γεγονός της εκτίμησης προς τη νύφη τους ήταν δικαιολογημένο: Ο Κλήμης, επειδή θεωρούσε τον εαυτό του «ριγμένο» από την κληρονομιά που του δόθηκε έκλεψε μια σακούλα λίρες από τις οικονομίες της οικογένειας και την έδωσε στη γυναίκα του. Αυτή όμως το απεκάλυψε στον πεθερό της. Ο Κλήμης τότε τη «φάισε» (χτύπησε): Ντόκις τα παράγια οπίς; (έδωσες τα χρήματα πίσω;)....

Συμπερασματικά για τη θέση της γυναίκας στην Καπαδοκία μπορώ να εικάσω ότι τα στοιχεία που συνέλεξα έχουν μάλλον εξωραϊστεί ως ένα βαθμό από τη μνήμη των αφηγητών. Διαφαίνεται όμως ότι ήταν ολοκληρωτικά εξαρτημένες και υποταγμένες στην αντρική κυριαρχία.

Η θέση της γυναίκας ήταν κατώτερη απ' αυτή του άντρα, γεγονός που δικαιολογείται ιδεολογικά από τη φυσική υπεροχή του άντρα και τη φυσική κατωτερότητα της γυναίκας.

Για την κοινωνική της θέση μπορούμε να συμπεράνουμε ότι όλος ο γυναικείος πληθυσμός -για τις περιοχές της Καπαδοκίας που αναφέραμε- δούλευε σκληρά στο σπίτι, στα χωράφια σε πάσης φύσεως δουλειές.

Η γυναίκα αντιμετωπίζεται ως πιστή εργατική μονάδα της οικογενειακής οικονομίας, γι'αυτό και δίνεται προίκα στον πατέρα της για να δεχτεί το γάμο.

Ζούσε στα στενά πλαίσια του χωριού. Όταν βγαίναν από τα σπίτια τους συνήθως επισκέπτονταν συγγενείς ή γειτόνισσες.

Η οργάνωση της οικογένειας στηρίζεται σε αξιώματα από τα οποία το πιο θεμελιακό είναι η υπεροχή του άντρα σε σχέση με τη γυναίκα. Κοινωνικά ο άντρας ήταν ανώτερος από τη γυναίκα και αυτές το θεωρούσαν δεδομένο και αμετάβλητο. Η γυναίκα έπρεπε να σέβεται τον άντρα γι αυτό αυτοί έπρεπε να παίρνουν τις αποφάσεις. Όφειλε να είναι μετρημένη, πιστή, συνετή και εχέμυθη.

Η γυναίκα νομίζω ότι ήταν συνδεδεμένη με τη ρυπαρότητα. Οι μαγικές, θρησκευτικές και σεξουαλικές απαγορεύσεις που την περιέβαλαν, όταν ήταν λεχώνια ή ακόμη αδιάθετη, την αποδεικνύουν.

Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για το γάμο, απορρέοντας ίσως από την ιδεολογία για τη "φύσει" ηθική υπεροχή του άντρα. Μόνο παντρεμένη μπορούσε να ικανοποιεί τις σαρκικές της επιθυμίες. Κύρια αποστολή της ήταν να δώσει στην οικογένεια αρσενικούς απογόνους.

Η ατεκνία -συνήθως υπεύθυνη ήταν η γυναίκα- δεν ήταν αμάρτημα ή αρρώστια. Παρά ταύτα όμως το αντρόγυνο που δεν έκανε παιδιά βίωνε περιθωριακά την κοινωνική πραγματικότητα του χωριού. Κυρίως ήταν δυσβάστακτη για τη γυναίκα, χωρίς όμως ν' αποκλείεται από τις βασικές κοινωνικές εκδηλώσεις. Πρακτικά προσπαθούσαν να θεραπεύσουν τη στείρα γυναίκα.

Η γυναίκα στην Καππαδοκία νομίζω ότι ένιωθε ψυχική καταπίεση προερχόμενη από τη στάση του αντρικού πληθυσμού αλλά και της πεθεράς!! Ο άντρας επιβάλλει με μια μόνο ματιά τη σιωπή στη γυναίκα. Όπως γράφει και η Μαρί - Ελίζαμπετ Αντμάν στη σελίδα 19 του βιβλίου της, Βία και Πονηριά, "πρόκειται για μορφές βίας, πιο λεπτές, για γλυκιές τυραννίες -όπως θα 'λεγε ο Montesquieu- αλλά που δεν είναι λιγότερο εξευτελιστικές επειδή δεν εμπεριέχουν κτηνωδία".

Νομίζω ότι τα λόγια του Παπαδιαμάντη ταιριάζουν για τη θέση της γυναίκας στην Καππαδοκία:

"Όταν ήτο παιδίσκη, υπηρέτει τούς γονείς της.

Όταν υπανδρεύθη, έγινε σκλάβια του συζύγου της....

Όταν απέκτησε τέκνα, έγινε δούλα των τέκνων της....."

Η εγκατάσταση των Καππαδοκών στην Ελλάδα δεν επηρέασε τη δομή της οικογένειας. Η αντιμετώπιση των κοινών δυσκολιών που είχαν να αντιμετωπίσουν ενίσχυσε τους δεσμούς της ευρύτερης οικογένειας δηλ. το σόι (αδέρφια, ξαδέρφια, λοιποί συγγενείς). Ο μεγαλύτερος άντρας της οικογένειας είναι αυτός που παίρνει τις αποφάσεις, κάνει το κουμάντο. Ο ρόλος της γυναίκας είναι ο ίδιος: οικιακές εργασίες, εργασία στο χωράφι, μεγάλωμα των παιδιών, τυφλή υπακοή στην ανδρική εξουσία.

Με την πάροδο των χρόνων και την ανάμειξη προσφύγων και ντόπιων μέσα από γάμους η δομή της προσφυγικής οικογένειας μεταβλήθηκε σύμφωνα με τις αλλαγές που συντελέστηκαν στην πυρηνική οικογένεια.

ΑΤΕΚΝΙΑ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ

Οι Καππαδόκες είχαν πολλά λατρευτικά έθιμα και δοξασίες που συνδέονταν με το πρόβλημα της ατεκνίας. Ήταν πολύ βαρύ ένα αντρόγυνο να μην τεκνοποιεί. Η στάση όμως της κοινωνίας απέναντι στο άτεκνο ζευγάρι και κυρίως στην άτεκνη γυναίκα δεν ήταν μειωτική. Η Καραφυλλίδου λέει σχετικά: «Την ατεκνία δεν τη θεωρούσαν κολλητική αρρώστεια». Στην Ανακού όμως - Κωστάκης, ό.π, σελ. 104- «οι άλλες γυναίκες πάνω στο θυμό τους, έβριζαν τις στείρες άκαρπο δέντρί και μουλάρι, γιατί, όπως έλεγαν, και το μουλάρι δε γεννά». Παρ' ότι η θέση της άτεκνης γυναίκας δεν ήταν περιθωριακή στις κοινωνικές εκδηλώσεις της οικογένειας¹⁵⁵, έκαναν ότιδήποτε «περνούσε από το χέρι τους» να τεκνοποιήσουν. Η Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου αφηγείται: «Αν δεν έκανε παιδιά την παραμελούσαν λιγάκι. Βέβαια την είχαν στο σπίτι αλλά δεν την δίνανε σημασία, την είχαν κατώτερη..... έτσι η άτεκνη νύφη ήταν κατώτερη από τις άλλες νυφάδες. Δεν είχε λόγο για τίποτα μέσα στο σπίτι. Ήταν μόνο για βοηθητικές δουλειές, γιατί πίστευαν ότι μπορούσε να φέρει κακό σ' όλες τις δουλειές της οικογένειας».

Η Θοδώρα Καραφυλλίδου αφηγείται: «Είχαν παράπονο. Χεγός (Θεός) δεν έδωσε παιδί. Είχαν στεναχώρια μεγάλη (λύισκαν του κόμπου μι τ' άντρατ) δηλ. τραβούσαν τη στεναχώρια με τον άντρα της.

Στη γιορτή του Αγίου Μόμα -2 Σεπτεμβρίου- οι άτεκνες γυναίκες, πήγαιναν να προσκυνήσουν και πρόσφεραν διάφορα τάματα. Αν τύχαινε καμμία γυναίκα να τεκνοποιήσει κατόπιν συνήθως δίνονταν στο παιδί το όνομα του Αγίου.

Αλλά και που Άγιο Ανάργυρο -1 Νοεμβρίου- προσεύχονταν και παρακαλούσαν οι γυναίκες -ιδίως από το Γκέλβερι¹⁵⁶- να τους δώσει παιδιά.

Οι Χατζήδες όταν πήγαιναν στους Άγιους Τόπους έφερναν χουρμάδες - Συνήθως τους έκοβαν από τη χουρμαδιά του μοναστηριού του Άϊ Σόββα- και τους έδιναν στους άτεκνους. Αν μια γυναίκα ήταν άτεκνη νήστευε για σαράντα μέρες και στο τέλος της νηστείας έτρωγε έναν θαυματουργό χουρμά, για ν' αποκτήσει παιδί.

¹⁵⁵ Διηγήσεις όλων των πληροφορητών

¹⁵⁶ Βλ. Πετρόπουλος Δ., Ανδρεάδης Ερμ., ό.π, σελ. 121, Βλ. Επίσης σελ. 53

ΝΤΥΣΙΜΟ

Το ντύσιμο των κατοίκων της Καππαδοκίας ήταν πλούσιο, ποικίλο και διέφερε από περιοχή σε περιοχή. Οι Καππαδόκες έδειχναν ιδιαίτερη φροντίδα για τη φορεσιά τους. Τους άρεσε η ποικιλία και ο στολισμός της.

Οι φορεσιές των ήταν συνήθως φτιαγμένες από τσόχα, μετάξι, βαμβάκι και μαλλί. Φτιάχνονταν στον αργαλειό ή στο χέρι (χειροποίητες). Διάφορα στολίδια, κεντήματα, χρυσαφικά, νομίσματα και άλλα την πλούτιζαν. Τις καθημερινές το ντύσιμο τους ήταν απλό, αλλά τις εορταστικές μέρες και αργίες ήταν πλούσιο.

Το **αντρικό** ντύσιμο¹⁵⁷ ήταν πιο απλοϊκό από το γυναικείο. Έλειπε η ποικιλία και η πολυχρωμία που χαρακτήριζε το γυναικείο ντύσιμο.

Κατάσαρκα οι άντρες φορούσαν το βρακί (**βρατσί**) και πάνω απ'αυτό το **σαλβάρ**. Το σαλβάρι ήταν ένα φαρδύ παντελόνι καμωμένο από χοντρό ύφασμα ριγυτό ή μονόχρωμο, για να τους προφυλάσει από τους κρύους χειμώνες. Τους καλοκαιρινούς μήνες το σαλβάρι φτιάχνονταν από ελαφρύ ύφασμα.

Για να στηριχτεί το σαλβάρι στη μέση, δένονταν με ένα μαύρο ή κόκκινο ύφασμα που το έλεγαν **ζωνάρ** (ζώνη). Οι νεαροί αρέσκονταν στα πολύχρωμα ζωνάρια καμωμένα από χρωματιστές κλωστές όσοι ταξίδευαν σ' άλλες πόλεις φορούσαν το **σιλαχλίχ**¹⁵⁸ δηλ. ζώνη δερμάτινη διπλή για να βολεύουν οι ταξιδιώτες διάφορα μικροπράγματα χρήσιμα για το ταξίδι όπως π.χ. μαχαίρι, χτένα κ.λ.π.

Στο πάνω μέρος του σώματος οι άντρες φορούσαν ένα γιλέκο -συνήθως μαύρου χρώματος- το οποίο στολίζονταν με χρυσαφιά κεντίδια. Το γιλεκάκι (**ισλίτσ**) ήταν πράγματι το πιο ωραίο κομμάτι του αντρικού ντυσίματος.

Πάνω από το ισλίτσ (γιλέκο) φοριόταν το σακάκι (**σάλτα**). Διέφερε όπως θα πούμε και παρακάτω από τη γυναικεία σάλτα. Η αντρική σάλτα ήταν κοντή και απλή, με μακριά μανίκια, χωρίς κεντίδια. Πάνω από το σακάκι φορούσαν το **ανταρί** ένα είδος εξωτερικού πουκαμίσου. Όταν έκανε κρύο φορούσαν την κάπα την ονομαζόμενη «**Μπιργατλού κάπα**». Ήταν χοντρή και μάλλινη, όπως η σάλτα, φτιαγμένη από μαλλιά προβάτων τα οποία υφαίνονταν στον αργαλειό. Κατόπιν ψήνανε το ύφασμα σε ζεστό νερό, το έτριβαν με σαπούνι για να γίνει χνουδερό. Φοριότανε όπως είπαμε το χειμώνα για να προφυλλάσσονται από το πολύ κρύο και έφτανε μέχρι το γόνατο.

¹⁵⁷ α) Η περιγραφή της αντρικής και γυναικείας φορεσιάς αναφέρεται στο Μιστί, απ' όπου και οι πληροφορητές β) Η αντρική φορεσιά περιλάμβανε: φέσι, γιλέκο, ζωνάρι μέχρι και 12 πήχες, σαλβάρι από τομάρι βοδινό, τσουράπια και γουνδούρες. (**Μαραβελάκη Μ- Βακαλόπουλου Α.**, *Αι προσφυγικά εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσ/νίκης*, Θεσ/νίκη 1955, σελ. 158

Σε επίσημες μέρες όπως γιορτές, γάμους, αρραβώνες, το ντύσιμο των αντρών συμπληρωνόταν από τα **γκιζτανούχια**. Αυτά ήταν κεντητά υφάσματα γεμάτα νομίσματα στο στήθος και το **γκιλντίν**¹⁵⁹ ένα είδος αλυσίδας στο στήθος με διάφορα νομίσματα, ασημένια και χρυσά.

Αυτή ήταν η «βασική» ενδυμασία των αντρών στο Μιστί της Καππαδοκίας, αλλά υπήρχαν και άλλες φορεσιές¹⁶⁰.

Το **γυναικείο** ντύσιμο ήταν ασύγκριτα ομορφότερο και πλουσιότερο από το αντρικό. Οι γυναίκες αρέσκονταν να φοράνε ενδύματα με έντονα, φωτεινά και πολύχρωμα χρώματα σ' αντίθεση με τη μονοχρωμία του αντρικού ντυσίματος.

Γυναικεία ενδυμασία Καππαδοκίας
(Λεύκωμα Λυκείου Ελληνίδων Βόλου)

Γυναίκες της Καππαδοκίας με χαρακτηριστική
φορεσιά. (Αρχείο Πρόδρομου Χριστοφορίδη)

Ειδικά για το Μιστί «αν έφερνες εκατό γυναίκες κοντά τη μια στην άλλη, όλες το ίδιο ρούχο φορούσαν, σαν τους στρατιώτες, δε μπορούσαν να

¹⁵⁸ Βλέπε **Κωστάκη Π. Θ.** όπ, σελ. 143

¹⁵⁹ Βλέπε **Καραλίδη Ι.Κ.** ό.π, σελ. 50

¹⁶⁰ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε **Καραλίδη Ι.Κ.** ό.π, σελ. 51

φορέσουν διαφορετικά, γιατί τις κοροΐδευαν. Και χωρίς ζουνάρι δεν έβλεπες στο χωριό ούτε άντρα ούτε γυναίκα που είχε περάσει τα δώδεκα χρόνια της»¹⁶¹.

Το πιο επίσημο φόρεμα και γιορτινό της Μιστιλιώτικης γυναίκας ήταν το **τσοχά**¹⁶² ή **τσογά**. Ήταν το φόρεμα του γάμου, το νυφικό τους φόρεμα. Συνήθως ο αρραβωνιαστικός και μελλοντικός γαμπρός το χάριζε στη νύφη αν του το επέτρεπαν τα οικονομικά του. Είχε πολλές ομοιότητες με το σεϊταφί - όπως θα δούμε παρακάτω αλλά ήταν γιορτινό και επίσημο ρούχο. Συνήθως το αγόραζαν από τη Νίγδη ή από κάπου αλλού και πολλές φορές ήταν έτοιμο. Ήταν ένδυμα ριχτό που έφτανε μέχρι τον αστράγαλο, άλλοτε με κεντήματα στα πλάγια, στα μανίκια και άλλοτε με ρίγες μονόχρωμες. Κεντήματα υπήρχαν και στο στήθος αλλά και στον ποδόγυρο. Δεν είχε κουμπιά¹⁶³ και ήταν ανοιχτό μπροστά.

Για να μην ανοίγει το συγκρατούσαν με μια ποδιά, την **ντιζλίκα**. Αυτή έδινε ιδιαίτερη χάρη και ομορφιά πέρα από την πρακτικότητα που είχε. Τις ντιζλίκες τις φορούσαν πάνω από το τσογά και είχαν διάφορες ονομασίες «ανάλογα με το είδος του υφάσματος, η τσογαϊόνας ντιζλίκα κεντητή με διάφορα σχήματα, η φαντή ντιζλίκα, υφαντή στον αργαλειό, η Νταμάσχου, η σατενένια και η χατζιά»¹⁶⁴. Πράγματι -όπως μου ανέφερε η Θοδώρα Καραφυλλίδου- ήταν ένα από τα πιο ωραία κομμάτια του γυναικείου ντυσίματος, γεμάτο με κεντίδια καλύπτοντας το φόρεμα με χάρη μέχρι κάτω.

Άλλο γυναικείο ένδυμα ήταν τα **σειταριά**¹⁶⁵, που όπως είπαμε είχαν πολλές ομοιότητες με τις τσόγες. Ήταν ένδυμα που φοριόταν καθημερινά ή ακόμη και σε γιορτινές μέρες. Συνήθως τα αγοράζανε, ήταν ριγωτά κλείνανε μπροστά στο στήθος σταυρωτά, ήταν μεσάτα και φτάνανε μέχρι τον αστράγαλο. Για να φαίνονται από μέσα τα κεντητά γκιουξουλούτσια ή ισλίτσια άφηναν ένα πλαίσιο τετράγωνο. Είχε διάφορα χρώματα, ήταν μεσάτο και σκιστό στα πλάγια. Το ένδυμα αυτό το φορούσαν και σε γιορτινές μέρες όπως γάμους και συνήθως το δανείζονταν αν δεν είχαν.

Τα **εντεριέ** δεν ήταν τόσο επίσημα. Φοριόταν τις καθημερινές -συνήθως το χειμώνα- και ήταν καμωμένο από χοντρό ύφασμα. Το ύφασμα το υφαίνουν οι γυναίκες στον αργαλειό και κατόπιν το στέλνανε στη Νίγδη για βάψιμο. Όταν το ύφασμα ήταν άσπρο ο βαφέας σταμπάριζε ρίγες με διάφορα χρώματα. Το

¹⁶¹ Σχόλιο για τις Μιστιιώτισες από **Κωστάκη Π.Θ.**, ό.π, σελ. 144

¹⁶² Λεγόταν και τζουμπέ σύμφωνα με τον Χριστόπουλο (**Χριστόπουλος**, *Μικρασιατικά Χρονικά* 3, 1948, σελ. 293)

¹⁶³ Όπως γνωρίζω από διηγήσεις παλαιότερων που σήμερα δε ζούνε σχεδόν όλα τα γυναικεία φορέματα δεν είχαν κουμπιά.

¹⁶⁴ **Καραλίδη Ι.Κ.**, ό.π, σελ. 54

¹⁶⁵ Λέγονταν και εντερί ή σιστερί σύμφωνα με τον **Κωστάκη Π.Θ.**, ό.π, σελ. 145

εντερί αυτό με τις σταμπαρισμένες ρίγες, το έλεγαν Γαράγασλου εντερί¹⁶⁶. Σύμφωνα με τον Καραλίδη -σελ 53- «υπήρχαν και τα απλά εντεριέ που τα φτιάχνανε οι ίδιες οι γυναίκες κάνοντας τα σχέδια με ύφανση. Τέτοια υπήρχαν τριών ειδών: **α)** μπιλικά ντα εντεριέ με κόκκινο και μπλέ χρωματισμό, **β)** τσιφτελουϊά εντεριέ με μπλέ και άσπρο και **γ)** απλά εντεριέ με κόκκινο και άσπρο».

Φορεσιές από την Καππαδοκία
(Αρχείο Κ. Μαντζίρη)

Γυναικεία ευμασία Καππαδοκίας
(Λεύκωμα Λυκείου Ελληνίδων Βόλου)

Ένα άλλο γυναικείο γιορτινό φόρεμα ήταν το **γομάσ**. Ήταν και αυτό ένα από τα ομορφότερα φορέματα καμωμένο από ύφασμα μεταξιού με κάθετες μικρές ρίγες, που έφτανε μέχρι τον αστράγαλο.

Το **μπαμπουκλού** φοριόταν πάνω από το μετ και κάτω από το εντερί. Ήταν κοντό ένδυμα, ένα είδος κοντής μεσάτης ρόμπας, χωρίς μανίκια και με δύο τσέπες στα πλάγια. Ανάμεσα στη φόρδα και στο ύφασμα είχε βαμβάκι -για να κρατάει ζέστη το χειμώνα- γι' αυτό εξάλλου το έλεγαν μπαμπουκλού. Μετά το μπαμπουκλού φοριόταν το εντερί.

¹⁶⁶ Βλέπε Καραλίδη Ι.Κ., ό.π. σελ. 53

Κατάσαρκα ψηλά φορούσαν το **μετ**¹⁶⁷, δηλ. το πουκάμισο. Είχε μακριά μανίκια και έφτανε μέχρι τον αστράγαλο. Ήταν καμωμένο από απλό μονόχρωμο συνήθως ύφασμα. Πάνω από το μετ φορούσαν το εντερί.

Εσωτερικά οι γυναίκες φορούσαν τα **Πατσάϊα**. Ήταν οι βράκες που έφταναν μέχρι τον αστράγαλο, υφασμένες στον αργαλειό, φαρδιές και βαμβακερές. Το κάτω μέρος ήταν κεντητό και πρόσθετο. Λύγονταν πατσάϊα γιατί ήταν κεντητά στην άκρη. Το χειμώνα φορούσαν βρατσία με πατσάϊα, ενώ το καλοκαίρι το βρατσί ήταν χωρίς πατσάϊα και έφτανε μέχρι το μηρό¹⁶⁸.

Τα ισλίτσια (ουσλούτσια) ήταν πουκάμισα ανδρικά και γυναικεία, όμορφα, πολύχρωμα, κεντητά που έφταναν μέχρι τη μέση.

Ένα άλλο εξάρτημα απαραίτητο στο γυναικείο ντύσιμο ήταν το **ζωνάρ** δηλ. ζώνη. Ήταν μακρύ μέχρι και ενάμιση μέτρο και πλάτος 10 εκατοστών. Το έδεναν στη μέση και πολλές φορές κρεμούσαν φούντες πολύχρωμες δεξιά και αριστερά από τη μέση.

Τσιτλάχια και τσαπράτσα έλεγαν τις σούστες και τις κόπιτσες αντίστοιχα.

Οι γυναίκες στο Μιστί δεν είχαν πολλά στολίδια. Φορούσαν το γκιλντίν στο στήθος ένα είδος αλυσίδας με διάφορα νομίσματα, ασημένια και χρυσά. Πολλές φορές κρεμούσαν στο λαιμό το γκερντανούχ δηλ. ψεύτικα ή αληθινά φλουριά περασμένα σε μια κλωστή.

Επίσης φορούσαν λαχτυία ή νταχτυλία δηλ. δαχτυλίδια και τα βλεχέρια δηλ. ασημένια βραχιόλια.

Το πρόσωπό τους το ακάλυπτο, αλλά όταν βρίσκονταν κοντά σε άνδρες, από σεβασμό, σκέπαζαν το πρόσωπό τους με το λεγόμενο άλ δηλ. λεπτό μαντίλι.

Τα μαλλιά τους ήταν συνήθως χτενισμένα σε πλεξούδες (πλεξίς).

Οι γυναίκες έπλεκαν και τις κάλτσες τα λεγόμενα μπεόρτσα που ήταν συνήθως μάλλινα και πολύχρωμα. Και έφταναν μέχρι τον αστράγαλο. Στα πόδια φορούσαν παπούτσια ή τσαρούχια και τα μαλίτσια δηλ. οι παντούφλες.

Το γυναικείο ντύσιμο -στο Μιστί- όπως φάνηκε και από τις περιγραφές ήταν πλούσιο και όμορφο. Συνοδεύονταν βέβαια από ένα πλήθος μικρότερων κομματιών που έδινε στο ντύσιμο ποικιλία και χάρη.

¹⁶⁷ Από το αρχαίο ελληνικό ιμάτιο

¹⁶⁸ Ο Καραλίδης αναφέρει επιπλέον το κεμέρ, το γκιλντίν, τα γιασμάϊα, τα μπεέρτσια, τα σαπούχια, τα ντολάχια και τη σάλτα. (Καραλίδης Ι.Κ. ό.π, σελ. 54-55)

ΕΓΓΑΜΟΣ ΒΙΟΣ:

Νοοτροπίες, συμπεριφορές – Έθθη και έθιμα

Ο ΓΑΜΟΣ

Ο γάμος για τους Καππαδόκες αντιπροσώπευε έναν στάθμο, ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα. Τα έθιμα τελούνταν -γι' αυτό το λόγο- με ξεχωριστή λαμπρότητα, δίνοντας την ευκαιρία να γλεντούν συχνά για μια βδομάδα.

Ο γάμος μεταξύ δυο νέων γίνονταν σχεδόν αποκλειστικά από την ίδια «φάρα» (σόι). Σπάνια η νύφη νάταν από άλλη περιφέρεια. Μάλιστα σπάνια η νύφη προέρχονταν από άλλα ελληνικά χωριά της Καππαδοκίας π.χ οι Τσαρικλιώτες δε φέρναν νύφη από τη Νίγη, το Μιστί κ.λπ. Ποτέ δεν παντρεύονταν τουρκάλα.

-Το δάγκωμα - φίλημα:

Το φίλημα - δάγκωμα ενός νέου προς μια νέα ήταν το πρώτο βήμα για την επισημοποίηση του αρραβώνα. Στο πανηγύρι του χωριού, πάνω στο χορό, ο νέος -συννευνημένος με τη νέα- αγκάλιαζε την καλή του, την έκλεινε στην κάπα του και τη φιλούσε τόσο δυνατά που πολλές φορές έβγαζε αίμα, αφήνοντας και το ανάλογο σημάδι στα δαγκωματιά. Το σημάδι αυτό ήταν η αφετηρία για τα αρραβωνιάσματα. Ο πατέρας του κοριτσιού το δεχόταν, χωρίς να αισθάνεται ατιμασμένος¹⁶⁹.

-Το προξενιό:

Αυτό το έθιμο σπάνιζε. Κύριο αίτιο ήταν η «προίκα» που έδινε ο γαμπρός στον μελλοντικό πεθερό του, καθώς επίσης η εργατικότητα, η τιμιότητα, η καταγωγή του γαμπρού και της νύφης.

Πολλές φορές όταν τύχαινε να ερωτευθούν δυο νέοι την ίδια κοπέλα υπήρχε το έθιμο του μαλώματος. Ο πιο δυνατός έπαιρνε και την κοπέλα¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Συνηθισμένη έκφραση του γονιού ήταν η φράση «αν δεν φιληθεί, πως να παντρευτεί. Συνήθως αυτό το έθιμο γινόταν στους γάμους ή του Αϊ Βασιλείου. Μετά το γάμο οι νέοι σβήναν μια μόνο φορά το φώς και φιλούσαν τη νέα που αγαπούσε. (Καραλίδης Ι Κ., ό.π, Αθήνα 1985, σελ 63)

¹⁷⁰ Όπως αφηγείται ο Ιωάννης Εκίζογλου στο γάμο του Ιωάννη Καραλή το '22 έγινε χαμός. Τσακώθηκαν δυο μαχαλάδες, με ξύλα και τελικά η νύφη αρπάχτηκε από το «δυνατό» μαχαλά παρ' ότι ο Ιωάννης Καραλής πρόσφερε στον πεθερό 40 λίρες (ποσό μεγάλο)

-Η αρπαγή. Συχνά όταν τόθελε η νύφη και ο γαμπρός και δε συμφωνούσαν τα πεθερικά -κυρίως οι γονείς της νύφης- ο γαμπρός άρπαζε τη νύφη αποδεικνύοντας, αυτό που μου έλεγε και η γιαγιά μου «Αγαπιόμασταν και παντρευόμασταν¹⁷¹».

-Το «Γιολούχ (μαντήλι) και το «σούτγατ» (προίκα)

Για να ζητήσει σε γάμο ο νέος την κοπέλα που αγαπούσε έπρεπε να δώσει προίκα (σούτγατ). Έτσι ξεχρέωνε ότι μέχρι τώρα οι γονείς της νύφης ξόδεψαν για το μεγάλωμά της. Βέβαια οι συγγενείς του γαμπρού -ιδιαίτερα αν δεν υπήρχαν άλλοι ενδιαφερόμενοι γαμπροί (μιστεροί)- προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μειώσουν τις οικονομικές απαιτήσεις του πεθερού (πατέρας της νύφης). Τελικά το ποσό -λίρες- που συμφωνούνταν μετά από διαπραγματεύσεις τοποθετούνταν μέσα σ' ένα μαντήλι (γιολούχ) και δίνονταν στον πεθερό. Ήταν προσβολή όμως ν' ανοίξει το γιολούχ και να μετρήσει τις λίρες μπροστά στους προξενητές.

Τα νέα έφταναν στο σπίτι του γαμπρού με τη συνηθισμένη τους φράση «φως στα μάτια σ'».

Από την στιγμή αυτή άρχισαν οι ανταλλαγές επισκέψεων από τα σόγια και οι προετοιμασίες για το γλέντι των αρραβώνων.

Η νύφη δεν έπρεπε να εμφανιστεί μπροστά στα σόγια παρά μόνο μετά το φαγητό. Φιλούσε τα χέρια συγγενών του γαμπρού, τους «προσκυνούσε» κι αυτοί της δίνανε δώρα. Σύντομα ο αρραβώνας μαθεύονταν στο χωριό. «Ντώκει ντου γιολούχ» ο τάδε στην τάδε δηλ. της έδωσε το μαντήλι του αρραβώνα. Το ζευγάρι είχε κάποια ελευθερία συναντήσεων οι οποίες σταματούσαν από την στιγμή των αρραβώνων μέχρι το γάμο.

Ήταν έθιμο μετά το «γιολούχ» η μέλλουσα νύφη να δέχεται «μπαχτσίσ» (τα πρώτα της δώρα) από τους συγγενείς του γαμπρού. Συνηθισμένα δώρα ήταν το νταχτυλίτ (δαχτυλίδι) και το ασημιάνας βλεχέρι (ασημένιο βραχιόλι) ή τα σκουλαρίκ (σκουλαρίκια). Στις διάφορες γιορτές συνήθως η μέλλουσα πεθερά πήγαινε στη νυφιά της «μποχτσά» συνήθως από φρούτα κι άλλη φαγώσιμα. Το ίδιο έπρεπε να κάνει και η νύφη στα πεθερικά. Όταν επισκέπτοταν το σπίτι του μέλλοντα άντρα της έπρεπε να δείχνει μεγάλο σεβασμό στα πεθερικά της. Φιλούσε υποχρεωτικά το χέρι των πεθερικών οι οποίοι της έδιναν ως δώρο κάποιο χρηματικό ποσό («μπαχτσίσ»). Το ίδιο έπρεπε να κάνει και ο γαμπρός (σεμαϊσμένος) προς τα πεθερικά του αλλά και το υπόλοιπο σόι της νύφης δηλ. να πάει δώρα όπως βράκα στον πεθερό, φιστάνι στην πεθερά κ.λ.π.

¹⁷¹ Ο Γαραλού Βασίλης αρραβωνιάστηκε την Φωτεινή από το Τσαρικλι. Την Φωτεινή όμως την ήθελαν νύφη στον Ρωμανί Ανέστι και έτσι την κλέψανε και παρά τη θέλησή της την πάντρεψαν με τον Ανέστι. Βλ. Επίσης σελ. 54 αφήγηση Νικόλαου Καϊάφα.

Ο γάμος κρατούσε μια βδομάδα. Μια βδομάδα γλεντιών. Συνήθως το κέφι υπήρχε στο σπίτι του γαμπρού. Η συντέξα (κουμπάρα) είχε το γενικό πρόσταγμα και την επίβλεψη της όλης προετοιμασίας μένοντας στο σπίτι του γαμπρού. Αντίθετα στο σπίτι της νύφης η ατμόσφαιρα ήταν βαριά. Γλέντια γινόντουσαν και στο σπίτι της νύφης αλλά τα τραγούδια ήταν λυπητερά και παραπονιάρικα, ίσως όπως μούχε διηγηθεί ο παππούς μου (Απόστολος Καραλίδης) γιατί το «φσαχ» (κορίτσι) έφευγε από το σπίτι «μια για πάντα».

Γάμος στην Καππαδοκία
(Αρχείο Πολιτιστικού συλλόγου ΚΑΠΠΑΔΟΚΩΝ Νομού Μαγνησίας)

-Το κάλεσμα. Όσο πλησίαζε η Κυριακή που θα γίνονταν και ο γάμος μια φροντίδα και των δυο οικογενειών ήταν το κάλεσμα. Αυτό γίνονταν με το στάλσιμο νεαρών ατόμων οι οποίοι πήγαιναν στα σπίτια που ήθελαν. Στα χέρια τους είχαν μπουκάλια με τσίπουρο και κέρναγαν τους νοικοκυραίους λέγοντάς τους «καλούμ σας σου γάμους» δηλ. σας καλούμε στους γάμους. Έτσι γίνονταν το κάλεσμα.

-Η μέρα του γάμου

Ο γαμπρός καθώς ντύνονταν με το γαμπριάτικο κοστούμι παρουσία συγγενών και φίλων (ο νονός έντυνε το γαμπρό) τραγουδούσε «το τραγούδι του γαμπρού. Παραθέτω ένα τέτοιο τραγούδι που το τραγούδησε ο Μανώλης Καραλίδης και καταγράφηκε¹⁷²:

¹⁷² Καραλίδη Ι. Κ, ό.π, σελ. 71, 72

Φορουμένη σου γαμπρὲ
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε
 ντιπλῶν —ντιπλῶν τσί ντοῦ ζωνάρ
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε
 εἶν' τσί ντοῦ παποῦ τ' ντὸ ὄνομα
 εἶν' τσί σοῦ Αἱ—Σοφιά τσί σοῦ πόλη γραμμένη
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε.
 Εὐ' τσί ντοῦ παποῦ τ' ντὸ ὄνομα
 εἶν' τσί σοῦ Αἱ—Σοφιά τσί σοῦ πόλη γραμμένη
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε.
 Φορῶν τσί ντοῦ σκακάκιτ'
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε.
 Φορῶν τσί ντὰ παπούτσια τ'
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε.
 Φορῶν τσί ντοῦ φεσάκι τ'
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε.
 Φώναξέ τ' τσί ντοῦ μαμά τ'
 Φώναξέ τ' τσί ντοῦ μπαμπά τ'
 ὁ γιος τους γίνεται γαμπρός
 ἄς εἶν' βλογημένε τσί πολυχρονεμένε.

Η νύφη φορούσε «νυφικό φόρεμα» με διάφορους χρωματισμούς και κεντήματα. Φορούσε πάντα στο κεφάλι της ένα κόκκινο μαντίλι που το έβγαζε μετά το τέλος του γάμου και αφού έφευγαν όλοι οι καλεσμένοι.

Ο γαμπρός και η νύφη πήγαιναν στην εκκλησία με τους βλάμηδες, τα όργανα, τους καλεσμένους, χορεύοντας μέσα στους δρόμους μέχρι να φτάσουν στο χώρο της στέψης.

Ένα **έθιμο** ήταν το κλείσιμο της πόρτας. Όταν οι βλάμηδες του γαμπρού πήγαιναν να «πάρουν» τη νύφη αυτή μαζί με τις καρδιακές της φίλες κλείδωναν την πόρτα και δεν την άνοιγαν όσο κι αν χτυπούσαν αυτοί. Αυτή άνοιγε μόνο όταν το χρηματικό ποσό που έταζαν οι βλάμηδες ικανοποιούσε τη νύφη με τις φίλες της. Αποτέλεσμα ήταν συχνά ο γαμός να καθυστερεί και να μη γίνεται την προγραμματισμένη ώρα. Επίσης υπήρχε και το **έθιμο** της «κλεμένης κότας». Το σόι του γαμπρού έκλεβε μια κότα από το κοτέτσι της νύφης για να γλεντήσουν μετά το τέλος του γάμου.

-Μετά το γάμο

Όταν το ζευγάρι μετά τη στέψη πήγαινε στο σπίτι, για να κορυφωθεί το τελευταίο γλέντι του γάμου, η νύφη έπρεπε να δείξει την υποταγή της στο πεθερό. Μ' αυτόν εξάλλου θα 'μενε και αυτός θα 'χε το κουμάντο (σύμφωνα με

τις αφηγήσεις των πληροφορητών μου) του σπιτιού. Η νύφη έπρεπε να προσκυνήσει πρώτα και ύστερα να φιλήσει τον πεθερό του τρεις φορές σε ένδειξη υποταγής και εκτίμησης¹⁷³.

Η νύφη ήταν στενοχωρημένη και έπρεπε να κλαίει αφ' ενός γιατί άφηνε την πατρική της στέγη αφετέρου γιατί έπρεπε να υπακούει τυφλά στον πεθερό.

Στην αγκαλιά της -προτού ακόμη να μπει στο νέο σπίτι της- βάζανε ένα μικρό αγόρι -όχι κορίτσι- για να μπορέσει κι αυτή να τεκνοποιήσει αρσενικό.

Έθιμο ήταν και το χτύπημα της πόρτας. Αυτή η ενέργεια -αν τελικά άνοιγε η πόρτα- συμβόλιζε αξιοσύνη της νύφης. Προτού τέλος μπει σπάζανε για γούρι μια στάμνα.

Ύστερα αρχινούσε το γλέντι. Χόρευαν με κουτάλια τον «γαρτσιλαμά» και άλλους χορούς¹⁷⁴

-Το έθιμο της παρθενίας¹⁷⁵

Το ζευγάρι το βράδυ της Δευτέρας κοιμόταν και περνούσε την πρώτη νύχτα του γάμου σ' ένα κρεβάτι με κάτασπρο σεντόνι. Η συντέξα (κουμπάρα) το πρωί έπρεπε να πάρει το σεντόνι να το δείξει πρώτα στην πεθερά της νύφης και μετά -αν ήταν «λερωμένο» σε συγγενείς και φίλους. Ήταν το αποδεικτικό της αγνότητας και της ηθικής της νύφης. Αν όμως τύχαινε το σεντόνι να μην «λερωχεί» (λερωθεί) από το αίμα του σπασμένου παρθενικού υμένα σπάνια ο γαμπρός έδιωχνε την νύφη. Συνήθως το «κουκούλωναν» δηλ. το κρατούσαν μυστικό, λερώνοντας το σεντόνι με άλλους τρόπους.

Η Θεοδώρα Χατζηευφραιμίδου αφηγείται: « Αν ακούγανε ότι δεν είναι παρθένα γινόταν ένα σούσουρο μέσα στο χωριό και οι γονείς προσβάλλοταν και γίνονταν πολλά, αλλά σπάνια ακούγοταν τέτοια πράγματα. Αν τύχαινε κανένα να γίνει μπορούσαν να το κουκουλώσουν κρυφά να μην ακουστεί έξω... Οι άλλες κοπέλλες δεν την κάνανε παρέα, όταν τη βλέπαν στο δρόμο έστριβαν το κεφάλι αλλού. Σε χορούς, σε γλέντια απέφευγαν να καθήσουν κοντά της ή να της μιλήσουν γιατί φοβόταν μη "βάλουν κι αυτές στο στόμα τους" οι χωριανοί. Ήταν δύσκολο να παντρευτεί ντόπιο».

¹⁷³ **Καραλίδης** Ι. Κ., σελ. 74. Έθιμο επίσης ήταν η νύφη να φιλάει τρεις φορές τα οπίσθια του πεθερού της

¹⁷⁴ **Καραλίδης** Ι. Κ.: ο χορός με τα κουτάλια λέγονταν «κιοτσέτσ»

¹⁷⁵ Διηγήση της Θεοδώρας Χατζηευφραιμίδου

ΝΟΟΤΡΟΠΙΕΣ – ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ για την πρόκληση βροχής

Η Καππαδοκική γη όπως είπαμε και στην εισαγωγή είναι μια άγονη περιοχή με μακρές περιόδους ξηρασίας. Γι αυτό το λόγο οι Καππαδόκες είχαν πολλά έθιμα για να προκαλέσουν βροχή.

Συνήθως προσεύχονταν στον Προφήτη Ηλία¹⁷⁶. Για τους Καππαδόκες ήταν ο Άγιος που φέρνει τη βροχή. Σχημάτιζαν μια πομπή κρατώντας το εικόνισμά του και ανέβαιναν σ' ένα μικρό γειτονικό ύψωμα για να κάνουν λιτανεία. Πίστευαν ότι ο προφήτης Ηλίας με το άρμα του διασχίζοντας τον ουρανό προκαλεί τις βροντές και τις αστραπές που φέρνουν τη βροχή, που τόσο θα ωφελούσε τη γεωργία.

Οι Τσαρικλιώτες τελούσαν λιτανεία για να βρέξει την οποία ονόμαζαν «Σόλιντζικ». Ντύνανε ένα ορφανό κορίτσι με παλιά ρούχα και της βάζανε στον ώμο ένα ξύλο. Κατόπιν με τη συνοδεία ηλικιωμένων γυναικών γυρίζανε στους μαχαλάδες παρακαλώντας το θεό, να ρίξει βροχή. Οι Τσαρικλιώτες φίλευαν το ορφανό κορίτσι και το ράντιζαν με νερό. Τα λόγια της λιτανείας ήταν¹⁷⁷:

Σελιντζίκ' σελέ, σελέ (η κούνια να πάει και να 'ρθει)
 Σελινέν γιαμούρ γκελελί (σαν χείμαρος η βροχή να 'ρθει)
 Τσιφτελέρ γιαμούρ ιστέρ (οι γεωργοί θέλουν βροχή)
 Τεκνελέρ χαμούρ ιστέρ (οι σκάφες θέλουν ζυμάρ)
 Τζουτζουκλάρ εκμέκ αστέρ (τα παιδιά θέλουν ψωμί)
 Εκινλέρ γιαμούρ ιστέρ (τα σπαρτά θέλουν βροχή)
 Βέρ Αλαχίμ βέρ (βρέξε θεέ μου, βρέξε)
 Βέρ Αλλάχ, σελιντζίκ σελέ, σελέ (βρέξε θεέ)
 σελινέν γιαμούρ γκελέ,
 γκιοβντέ μπουλούτ γιόκ ουρχάν (ενώ στον ουρανό σύννεφα δεν υπήρχαν)
 Κωσταντινούμ σέλ αλντί (τον Κωνσταντίνο τον πήρε ο χείμαρρος)

Οι Μιστιώτες αλλά και οι Τσαρικλιώτες ήταν δεισιδαίμονες και προληπτικοί πιστεύοντας ότι η ανομβρία ήταν προϊόν κάποιου μιάσματος, μιας ασεβούς πράξης προς το Θεό¹⁷⁸. Παραθέτω ένα ανατριχιαστικό γεγονός που συνέβη στο Τσαρικλί¹⁷⁹ «Επειδή κάποια χρονιά παρατεινόταν η ανομβρία πίστεψαν πως αυτό οφειλόταν στο ότι μια γυναίκα του Τσαρικλί, η Τσατάλ Ελισσάβετ, είχε κοιμηθεί μ' έναν Τούρκο βοσκό και έτσι με την πράξη της αυτή βεβήλωσε τα θεία και η θεία δικαιοσύνη έπεφτε τώρα σαν εκδίκηση. Τη γυναίκα αυτή, που εν τω μεταξύ πρόσφατα είχε πεθάνει, μετά από παράκληση της Μαγδάλας Δέσποινας, την έβγαλαν από τον τάφο, δεν είχε ακόμη λιώσει, την έδεσαν και

¹⁷⁶ Βλ. Πολίτης Ν.Γ., *Λαογραφικά σύμμεικτα 2*, σελ. 146

¹⁷⁷ Καραλίδης Ι. Κ., ό.π, σελ. 120-121

¹⁷⁸ Στάνη βρεχός (στάθηκε η βροχή) έλεγαν και προσπαθούσαν να λυχούν ντα βρατσά τ' (να λυθούν τα βρακιά), γιατί πίστευαν ότι η βροχή είναι «χεγού χορί» δηλ. το κάτουρο του Θεού.

¹⁷⁹ Καραλίδης Ι.Κ, ό.π., σελ. 122-123

την έσυραν στους δρόμους του χωριού, παρακαλώντας το Θεό να δώσει συγχώρεση και να έρθει η βροχή».

Στο Τσελτέτς όταν επικρατούσε ανομβρία για πολύ καιρό οι γυναίκες δεν τάζαν τα μωρά με γάλα για να κλαίνε, ούτε οι άντρες τάζαν τα ζώα για να μουγκρίζουν. Φορώντας οι γυναίκες μαύρα μαντίλια έκλαιγαν και παρακαλούσαν το Θεό να βρέξει. Απαραίτητη ήταν και η παρουσία εικόνων της εκκλησίας.

Σ' αυτή την περιοχή ντύνανε μια παρθένα με μια γούνα μακριά. Στο κεφάλι της βάζανε ένα κόσκινο με λουλούδια γύρω-γύρω. Φτιάχνανε και κάτι «φτερά» από πανί και τα στηρίζανε στους ώμους της. Το κορίτσι καθώς «φτερούγιζε» ανοίγοντας και κουνώντας τα χέρια της, ο κόσμος της έριχνε με κουβάδες νερό στο κεφάλι ενώ ταυτόχρονα τραγουδούσε στα Τούρκικα:

γιαγμούρ γιαγάρ, γέρ γιάς ολούρ
 σαραπ ιτσέν σαρχός ολούρ
 δηλ. ρίχνει βροχή και βρέχεται η γή
 μεθάει αυτός που πίνει κρασί
 Ο κόσμος προσθέτοντας τραγουδούσε:
 Βέρ Αλλαχίμ βέρ (δώσε θεέ μου δώσε)
 βέρ γιαγμούρ βέρ (δώσε βροχή δώσε)¹⁸⁰

Ένα άλλο έθιμο που συναντάται και σε πολλά μέρη της Ελλάδας για την πρόκληση βροχής που περιέχει πολλά μαγικά στοιχεία είναι αυτό που περιγράφει ο κ. Δ. Πετρόπουλος, καθηγητής Λαογραφίας:

«Στολίζουν συνήθως μια νέα με πρασινάδες και λουλούδια, γυρίζουν στις γειτονιές του χωριού, τραγουδούν το επόμενο τραγούδι ή παραλλαγές του και χορεύουν, ενώ από τα σπίτια ραντίζουν με νερό τη στολισμένη νέα».

Περπερούνα περπατεί,
 για βροχή παρακαλεί:
 Κύριε, βρέξε μια βροχή
 μια βροχή καματερή
 Μπάρες (λίμνες) μπάρες τα νερά,
 λίμνες, λίμνες τα κρασιά
 κάθε κούτσουρο καλάθι,
 κάθε στάχυ και ταχάρι,
 για να σκαζ' ο αλευράς
 γιατί δεν πωλεί ακριβά
 και να χαίρετ' ο φτωχός
 μ' όλη του τη φαμελιά.

¹⁸⁰ Διήγηση Θεodώρας Καραφυλλίδου

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Στάσεις, Νοοτροπίες – Ήθη και έθιμα

Στη μακρινή Καππαδοκία που ήταν η θεματοφύλακας του Ελληνισμού και των ιερών μας παραδοσέων, είχαν μιαν ιδιαιτερότητα τα ήθη και τα έθιμα, έναν καθαρό ελληνικό ορθόδοξο χρώμα. Κυρίαρχο κοινωνικό στοιχείο στη ζωή των Καππαδοκών ήταν η θρησκεία, απ' την οποία αντλούσαν παρηγοριά και ελπίδα. Είχαν συσπειρωθεί στο Χριστιανισμό και εναπόθεταν τη σωτηρία τους στη θεία επέμβαση την οποία επικαλούνταν με προσευχές και διάφορες θρησκευτικές λειτουργίες.

Χρυστού Πάσκα (Χριστούγεννα)

Τα Χριστούγεννα ήταν μια από τις μεγαλύτερες γιορτές των Καππαδοκών. Προηγούνταν νηστεία σαράντα ημερών. Την παραμονή των Χριστουγέννων «φύλακαν ντου Χριστού». Ξαγρυπνούσαν όλη τη νύχτα γύρω από τη φωτιά περιμένοντας να γεννηθεί ο Χριστός. Οι ηλικιωμένοι λέγανε παραμύθια και τα μικρά παιδιά άκουγαν τρώγοντας φρούτα και ξηρούς καρπούς.

Οι ηλικιωμένες γυναίκες φιλούσαν την Παναγιά που ήταν λοχούσα ξενυχτώντας κι αυτές. Μαζεύονταν σε μικρές ομάδες σε διάφορα σπίτια κουβεντιάζοντας ή λέγοντας παραμύθια μέχρι να γεννήσει η Παναγιά. Όταν «ντωκ ντου νταχτά» δηλ. όταν χτυπούσε η καμπάνα πηγαίναν όλες στην εκκλησιά. Από τα χαράματα ξεκινούσε η λειτουργία γι' αυτό τα κορίτσια από την παραμονή ακόμη καλλωπίζονταν βάφοντας τα χέρια τους.

Τα παλληκάρια την παραμονή έπαιζαν καρύια (καρύδια). Μαζεύονταν σε κάποιο σπίτι και παίζανε μέχρι να κτυπήσει η καμπάνα. Αν ο νικητής τύχαινε να 'ταν αρραβωνιασμένος ανήμερα πήγαινε μπαχτσίσ στην αρραβωνιαστικιά και την πεθερά του καρύδια.

Μετά το μεσημεριανό γεύμα, το απόγεμα γινόταν επισκέψεις σε συγγενικά τους σπίτια, ενώ γινόταν και χορός στις γειτονιές των χωριών. Στο χορό τα παλληκάρια συνήθισαν το έθιμο του δαγκώματος, το οποίο περιγράψαμε στα έθιμα του γάμου.

Ήταν έθιμο να τρώνε βοδινό κρέας. Την παραμονή των Χριστουγέννων σε κεντρικά σημεία των χωριών σφάζανε γέρικα βόδια τα οποία σκόπιμα κρατούσαν ή και αγόραζαν από άλλα μέρη. Οι ευπορότεροι σφάζανε ένα ολόκληρο βόδι. Οι λιγότερο εύποροι αγόραζαν συναιτερικά ένα βόδι - συνήθως τρεις, τέσσερις οικογένειες- και το μοιράζανε με κλήρωση. Αφού λοιπόν σφάζανε το βόδι το κομματιάζανε σε ίσα μερίδια. Καλούσαν κατόπιν ένα μικρό παιδί και του ζητούσαν να γυρίσει το πρόσωπό του σε άλλο σημείο ή να κλείσει τα μάτια του (Κάμπου ντα μάτιας). Ο κάθε συνεταίρος διάλεγε να

πάρει κάτι χαρακτηριστικό στα χέρια του¹⁸¹. Στη συνέχεια ο μικρός γύριζε ή άνοιγε τα μάτια του, έπαιρνε από αυτόν που είχε συγκεντρώσει τα μικρά αντικείμενα και τα έριχνε πάνω στα μερίδια του βοδινού κρέατος. Το κάθε κομμάτι κατακυρώνονταν σ' αυτόν που ανήκε το μικροαντικείμενο, χωρίς να 'χει το δικαίωμα ένστασης ή παραπόνων.

Τα Χριστουγεννιάτικο φαγητό ήταν με βοδινό κρέας. Ένα μέρος από αυτό το βάζανε μέσα σε πήλινα δοχεία (τσουτσιά) και το πάστωναν ρίχνοντάς το αλάτι, για να έχουν κρέας όλη τη διάρκεια του χειμώνα.

Τα δέρματα τα χρησιμοποιούσαν για να φτιάχνουν τσαρούχια ή τα εμπορεύονταν. Τις κοιλιές των βοδιών τις βράζανε συνήθως με πλιγούρι και τρώγανε ζεστή σούπα το πρωινό των Χριστουγέννων.

Ανήμερα μετά τη θεία λειτουργία χαιρετιόνταν λέγοντας Χριστός γεννάται. Ήταν έθιμο οι μικρότεροι να φιλούν το χέρι των ηλικιωμένων, Χειροφίλημα κάνανε και οι νύφες στα πεθερικά σ' ένδειξη σεβασμού.

Αι Βασιλιού (Πρωτοχρονιά)

Ήταν ίσως η μεγαλύτερη γιορτή στην Καπαδοκία, ιδίως στο Μιστί και το Τσαρικλί (αποικία του Μιστί), όπου υπήρχε μεγάλη εκκλησία του Αγίου.

Έθιμο ήταν το βράδυ της παραμονής οι άντρες να παίζουν στο καφενείο ή σε κάποιο σπίτι το τυχερό παιχνίδι με τα καρύδια (καρύδια), όπως και την Παραμονή των Χριστουγέννων. Ο νικήτης αν ήταν πολύ τυχερός γέμιζε και ένα τσουβάλι με καρύδια. Οι αρραβωνιασμένοι νικητές -όπως είπαμε και παραπάνω- πηγαίνανε καρύδια μπαχτσίσ στην πεθερά.

Το πρωί της Πρωτοχρονιάς πηγαίνανε στην εκκλησιά για να παρακολουθήσουν τη θεία λειτουργία. Έρχονταν και άλλοι Χριστιανοί από τα γύρω χωριά για τη λειτουργία.

Μετά απ' αυτήν -μετά το μεσημέρι- γίνονταν μεγάλος χορός σε κεντρικό σημείο. Χορεύανε άνδρες και γυναίκες ξεχωριστά. Ήταν σαν ένα είδος πανηγυριού όπου πουλιούνταν και διάφορα εμπορεύματα ακόμη κι από τούρκους πραγματευτάδες. Ήταν μια καλή ευκαιρία τα πεθερικά να κάνουν μπαχτσίσ στη νύφη τους. Συνήθως τα δώρα ήταν φρούτα (χαρούπια, τζίτζιφα, ξεραμένα φρούτα κ.α.) που πουλιόνταν στο χώρο του γλεντιού.

Στο χορό γινόταν και το «δάγκωμα της νύφης» όπως περιγράφηκε παραπάνω. Πολλές φορές γίνονταν και το επικίνδυνο παιχνίδι, το «τζουρούτ», το οποίο περιγράφηκε στα παιχνίδια.

Τα αγόρια ξημερώνοντας πρωτοχρονιά γύριζαν σε παρέες (Χαρβάνες) στα σπίτια και έλεγαν τα κάλαντα. Ένα παιδί από τον Χαρβανά κρατούσε ένα

¹⁸¹ Συνήθως έπαιρναν μια πέτρα, ένα ξυλάκι, ένα φρύγανο ή οτιδήποτε μικροαντικείμενο

κουδούνι (χτηνού κωγιών= κουδούνι της αγελάδας), ενώ οι υπόλοιποι κρατούσαν ένα τσουκάλι, ένα κοφίνι, άλλος σταμνί, σακούλι και λέγανε τα κάλαντα γυρίζοντας με τη σειρά τα σπίτια για να πάρουν τα δώρα τους που ήταν συνήθως φαγώσιμα¹⁸².

Αυτός που κρατούσε το κουδούνι το κρεμούσε μ' ένα σχοινί από την κάπνη (άνοιγμα σκέπης) και όλοι μαζί κουνώντας ρυθμικά το σχοινί με το κουδούνι λέγαν τα κάλαντα.

Το τραγούδι που λέγαν τα παιδιά στα δυο χωριά που προαναφέρθηκαν ήταν¹⁸³:

Αϊρίν - Αϊρίν τα κάλαντα
 Αϊρίν - Αϊρίν τα φώτα
 Άγιε Βασίλη μου, καλό ζευγάρι λάμνει
 καλόν κι ευλογημένον.
 Άκουτα κυρά μου, κόψε λίγο κεράκι
 ν' ανάψει το φανάρι.
 Κόσκινα κουρλόπα
 Βαρέλια κρασόπα
 να φάμε τζί να πιούμε
 χρόνια αυτές τις μέρες
 είν' και το ινί μ_ασήμι κανουμένο
 είν' και το ζευγοπαλάτ'
 κουνιά μαγλατάρια

Ο παππούς μου -Απόστολος Καραλίδης, από το Μαυρόλοφο Αλμυρού όταν ζούσε- μου διηγήθηκε μια ιστορία για το έθιμο της βασιλόπιτας της Πρωτοχρονιάς. «Κόποτε ο Άγιος Βασίλης βρέθηκε σε δύσκολη θέση από τον Ιουλιανό. Ο Άγιος με τον Ιουλιανό ήταν φίλοι στα παιδικά τους χρόνια. Όταν ο Ιουλιανός έγινε αυτοκράτορας κάλεσε τον Άγιο Βασίλη και του έκανε πλούσιο τραπέζι. Αργότερα καλεί τον Ιουλιανό και ο Άγιος. Επειδή όμως νήστευε του έκανε τραπέζι μόνο με χόρτα. Ο Ιουλιανός το θεώρησε μεγάλη προσβολή. Συγκεντρώνει μετά από λίγο καιρό στρατό και έρχεται εναντίον του Αγίου για να τον εκδικηθεί. Ο Άγιος συγκεντρώνει χρήματα από τους πιστούς για να τους σώσει από την οργή του Ιουλιανού και να σωθεί κι αυτός. Ο Ιουλιανός όμως σκοτώνεται. Τι να κάνει τα χρήματα τώρα ο Άγιος; Πώς να τα μοιράσει, αφού δεν ήξερε από ποιούς και πόσα είχε πάρει από αυτούς; Σκέφτεται, σκέφτεται και βρίσκει τη λύση. Ζητά να του φτιάξουν πολλές πίτες και μέσα στη ζύμη τους έβαζε κι από ένα χρηματικό ποσό. Έπειτα το μοίρασε στο λαό και ο καθένας ανάλογα με την τύχη του πήρε ό,τι του 'τυχε».

¹⁸² πλιγούρι, ξερά φρούτα, βούτυρο, αυγά, κρασί κ.α.

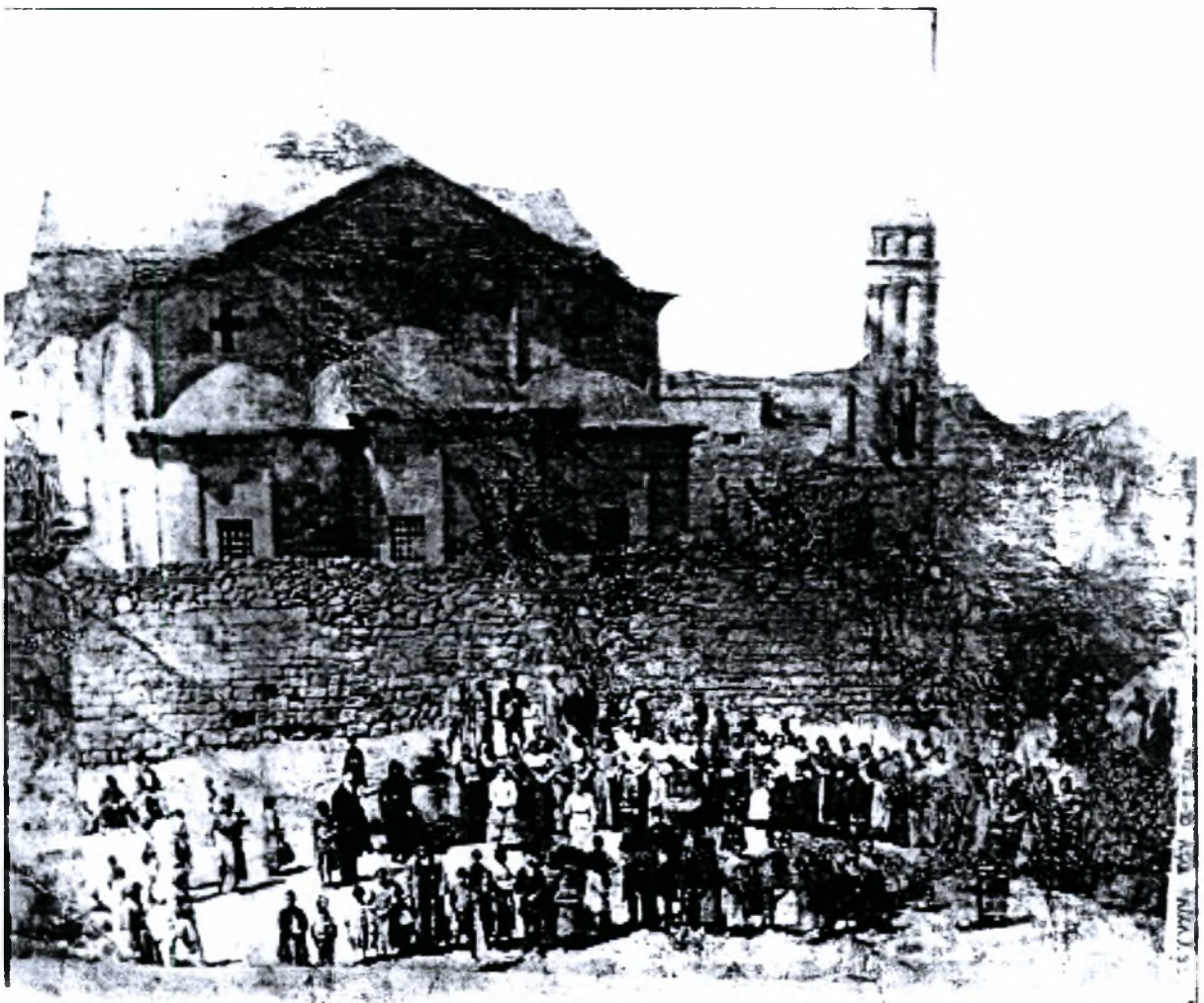
¹⁸³ Καραλίδης Ι. Κ., ό.π, σελ. 115

Έτσι δημιουργήθηκε το έθιμο να βάζουμε κι εμείς στην πρωτοχρονιάτικη πίτα κάποιο νόμισμα.

Άγιοι των σογιών

Στην Καππαδοκία σε μερικά -ελληνικά- χωριά υπήρχε το έθιμο κάθε σόι να γιορτάζει το δικό της άγιο. Στην περιοχή της Μαγνησίας όπου ζούνε πολλοί Μιστιώτες και Τσαρικλιώτες είχαν μέχρι πρότινος το έθιμο αυτό το οποίο μετέφεραν από την πατρίδα τους. Σήμερα βέβαια ξεχάστηκε και μόνο λίγοι ηλικιωμένοι τηρούν αυτό το έθιμο.

Στην πατρίδα κάθε οικογένεια είχε το δικό της άγιο τον οποίο τιμούσε στη μνήμη του. Το έθιμο αυτό δημιουργήθηκε -ίσως- στο Μιστί σε ενθύμηση των σογιών που μεταφέρθηκαν από διάφορους συνοικισμούς και έφτιαξαν το νέο χωριό, το Μιστί. Φαίνεται ότι στο συνοικισμό τους είχαν και τιμούσαν το δικό τους άγιο, για τον οποίο πίστευαν ότι θα 'χαν καρποφορία των χωραφιών τους ή ακόμη ότι το σπιτικό τους θα 'χε προκοπή.

Όλοι στο χωριό γνωρίζανε ποιόν άγιο τιμά κάθε σόι. Τη μέρα της γιορτής του αγίου το σόι δεν καταπιάνονταν με καμμιά εργασία είτε στα χωράφια είτε στο σπίτι.

Ανήμερα της γιορτής του οι συγγενείς που ανήκαν στο ίδιο σόι μαζεύονταν και όλοι μαζί σε πομπή κρατώντας την εικόνα του αγίου πηγαίνουν στην εκκλησία. Εκεί κάνουν λειτουργία στη μνήμη του με την κατάλληλη προετοιμασία: κρασί, ψωμιά, κεριά, κουλούρα και πιάτα με ταψιά τα πηγαίνουν στην εκκλησία. Μετά τη λειτουργία μοίραζαν κόλλυβα έξω στην αυλή της εκκλησίας.

Το μεσημέρι όλοι οι συγγενείς τρώγαν μαζί, έχοντας καλεσμένο και τον παπά για παράκληση. Το φαγητό ήταν εκλεκτό: κόκορας, κότα, τυριά, αυγά κ.λ.π. Οι γυναίκες τρώγανε μετά τους άνδρες.

Για μια βδομάδα η εικόνα με τα κεριά έμεναν στην εκκλησία και μετά έπαιρναν την εικόνα την οποία μετέφεραν σπίτι τους.

Τα Φώτα (Θεοφάνεια)

Η γιορτή των Φώτων ήταν στενά συνδεδεμένη με έθιμα και νεκρικές τελετές. Πίστευαν πως τις μέρες από τα Χριστούγεννα μέχρι τα Φώτα (δωδεκάημερο), οι ψυχές των πεθαμένων ζούσαν στον επάνω κόσμο. Οι ψυχές των νεκρών -τα ντωεκάρια- μετά από δώδεκα μέρες παραμονής στον επάνω κόσμο ξαναγύριζαν στον κάτω κόσμο.

Για να μην τους βρει κανένα κακό άναβαν καντήλια ή κεριά σε διάφορα σκοτεινά μέρη του σπιτιού. Αν στη διάρκεια αυτή των δώδεκα ημερών τύχαινε να γίνει κάτι κακό π.χ. δυστύχημα, το απέδιδαν στα δωδεκάρια και όχι σε κάποια σύμπτωση ή απροσεξία.

Η μητέρα μου μου διηγήθηκε ότι «κάποιος από το Μιστί βγήκε τη νύχτα πριν τα Φώτα. Την άλλη μέρα είχε μείνει παράλυτος. Συναντήθηκε με πεθαμένο στο δρόμο εκείνο το βράδυ».

Την παραμονή των Φώτων λοιπόν γίνονταν ετοιμασίες φαγητών¹⁸⁴ σ' όλα τα σπίτια για να ταΐστούν οι ψυχές των πεθαμένων, πριν γυρίσουν στον κάτω κόσμο. Τα φαγητά αφού τα βάζανε σε πιάτα με κουτάλια και πηρούνια τα τοποθετούσαν κοντά στα εικονίσματα κάτω στο πάτωμα για να φάνε οι νεκροί. «Ανάτις» λέγονταν αυτή η μέρα.

Είχαν ακόμη έθιμο την παραμονή των Φώτων να πλένονται και να καθαρίζονται για να μην τους χτυπήσει ο Σιβώτης (διάβολος). Όταν ήμουνα μικρός η μητέρα μου -θυμάμαι- με φοβέριζε με τον Σιβώτη να κάνω μπάνιο και

¹⁸⁴ Συνήθως τα φαγητά που ετοίμαζαν στο Μιστί ήταν φακές, φασόλια, πιλάφια, κόλλυβα κ.α.

να καθαριστώ. Ήταν το φόβητρο των παιδιών και περίμεναν το ράντισμα με τ' αγιασμένο νερό των Φώτων από τον παπά για να τον διώξει από το σπίτι.

Τα κορίτσια -την παραμονή- δεν κοιμόντουσαν, γιατί πιστεύανε ότι ο ουρανός θ' άνοιγε την ώρα που θα βαπτίζονταν ο Χριστός και ο Θεός θα ικανοποιούσε κάθε πόθο τους.

Ανήμερα πολύ πρωί πήγαιναν στην εκκλησία, για να πάρουν αγιασμό και να ραντίσουν μ' αυτό τα σπίτια τους. Όλα τα μέλη της οικογένειας έπιναν λίγο αγιασμό και για να φωτιστούν έβρεχαν μ' αυτό το μέτωπο και το κεφάλι τους. Ράντιζαν επίσης με λίγο αγιασμό τα χωράφια τους ή τ' αμπέλια τους για να 'χουν καλή σοδειά.

Αγιασμό επίσης φύλαγαν για να δώσουν στους ετοιμοθάνατους και για να θεραπεύουν ασθένειες.

Μετά τη λειτουργία γινόταν περιφορά των εικόνων. Για να κρατήσει κάποιος μια εικόνα έπρεπε να συμμετάσχει σε δημοπρασία. Τις εικόνες μετά την περιφορά τις κρέμαγαν έξω από την εκκλησία και όλοι με τη σειρά προσκύναγαν. Τον σταυρό τον έρριχναν -στο Μιστί- σ' ένα πηγάδι, αφού ποτάμι δεν υπήρχε. Με τ' αναμμένα κεριά από τη λαμπάδα του παπά, φώτιζαν τους σταύλους και τα ζώα τους.

Ο παπάς τη μέρα αυτή με δυο μικρά παιδιά που κρατούσαν ένα χάλκινο δοχείο (χελκέ ή παχράτσι) με τ' αγιασμένο νερό γύριζε τα σπίτια. Κρατούσε το σταυρό στο ένα χέρι και με τ' άλλο μια δέσμη με βασιλικό βουτηγμένο στο αγίασμα και ράντιζε ανθρώπους και σπίτια.

Την ημέρα των Φώτων όλο το σόι μαζεύονταν και έτρωγε σ'ένα σπίτι, συνήθως στο σπίτι εκείνου που είχε κάποιον πρόσφατα πεθαμένο. Επίσης την ημέρα αυτή φώτιζαν και τη νύφη. Για να τη φωτίσουν οι γονείς της πήγαιναν στο σπίτι της και άναβαν τρία κεριά (μάλλον συμβολισμός της Αγίας Τριάδας). Η νιόπαντρη ήταν έθιμο να φιλά τα χέρια των δικών της.

Θεωρούσαν αυτές τις μέρες ευλογημένες και αφιερωμένες στη διασκέδαση, το φαγητό και το πιετό. Μετά τη γιορτή των Φώτων άρχιζαν τις δουλειές τους που είχαν σταματήσει όλο το δωδεκάημερο.

Απόκριες - Καθαρή Δευτέρα

Οι Καππαδόκες -κυρίως για τους Μιστιώτες και τους Τσαρικλιώτες που κατοικούν στο Βόλο- για την αποκρία είχαν δυο Κυριακές. Την Κυριακή του κρέατος (Κιριάτ Τσερετσι)¹⁸⁵ που τρώγανε κρέατα και την Κυριακή του τυριού (Τυριού Τσερετσι) που τρώγανε τυριά, αυγά κ.α.

---

¹⁸⁵ Τσερετσι= Κυριακή

Οι απόκριες περνούσαν με τραπέζια, χορούς, τραγούδια, καρναβάλια. Τα παιδιά «νίσκαν» καρναβάλια (γίνονταν καρναβάλια). Οι μεγάλοι σπάνια μασκαρεύονταν φορώντας παλιά ρούχα.

Η καθαρή Δευτέρα ήταν ημέρα καθαριότητας. Οι γυναίκες είχαν «γενική» καθαριότητα του σπιτιού. Το έθιμο αυτό μεταφέρθηκε και στην Ελλάδα και τηρείται ακόμη και σήμερα. Έπρεπε να 'ναι όλα καθαρά -κουζινικά σκεύη, σπίτια- γιατί ακολουθούσε η Μεγάλη Σαρακοστή.

Τα παιδιά είχαν έθιμο να σχηματίζουν στους τοίχους των σπιτιών τους με τα δάχτυλά τους διάφορα σχέδια με αλεύρι. Στο μιστιλιώτικο σπίτι, υπήρχε το Τουντούρ -όπως είπαμε- που έκανε τους τοίχους του σπιτιού κατάμαυρους. Γίνονταν λοιπόν καλοί μαυροπίνακες για ν' αυτοσχεδιάζουν τα μικρά παιδιά. Συνήθως τους άρεσε να κάνουν σκίτσα καμήλας¹⁸⁶.

Τα φαγητά που τρώγανε ήταν νηστίσιμα. Η νηστεία ήταν υποχρεωτική για όλους, μικρούς και μεγάλους. Αν στο σπίτι υπήρχε αρραβωνιασμένη, μαζεύονταν τα συμπεθέρια και τρώγαν όλοι μαζί. Συνήθως αυτή με μέρα βρίσκονταν όλη η οικογένεια με τα παντρεμένα παιδιά τους και τρώγισκαν (έτρωγαν), χορεύισκαν (χόρευαν), γλεντούσαν.

Μετά το φαγητό οι νέοι/ες πήγαιναν στην πλατεία του χωριού για να χορέψουν και να τραγουδήσουν, γιατί όπως είπαμε ο χορός και το τραγούδι ήταν οι μοναδικές τους διασκεδάσεις. Τα παιδιά έβρισκαν την ευκαιρία να παίξουν διάφορα παιχνίδια κυρίως το τζαρτζούτ (βλέπε κεφάλαιο παιχνίδια).

Μάαλ Τσερετσή (Πάσχα)

Οι Μιστιώτες λέγαν το Πάσχα Μάαλ Τσερετσή δηλ. Μεγάλη Κυριακή. Όλη τη Μεγάλη Βδομάδα δεν έκαναν δουλειές ούτε πήγαιναν στα χωραφιά.

Τη Μεγάλη Βδομάδα οι νέοι σε ομάδες μάζευαν κοπριά, ξερά χόρτα, ξύλα, άχυρα και τα αποθηκεύανε στα σπίτια. Τα έδιναν για να τα προσέχουν μήπως τα πάρουν νέοι άλλης γειτονιάς. Με τα υλικά αυτά θ' άναβαν φωτιές τη νύχτα του Μεγάλου Σαββάτου στις πλατείες τους. Το έθιμο αυτό το δικαιολογούσαν σαν ενθύμηση για τη σύλληψη και τις ανακρίσεις του Χριστού.

Οι νέοι και τα παιδιά μάθαιναν διάφορους ύμνους: «η ζωή εν τάφω», «αι γεννεαί πάσαι» το «Άξιον εστί» για να τα ψάλουν τη Μεγάλη Παρασκευή και τη νύχτα της Ανάστασης στην εκκλησία.

Οι νοικοκυρές έβαφαν κόκκινα αυγά με κρεμιδόφυλλα τη Μεγάλη Τετάρτη. Τη Μεγάλη Πέμπτη όλοι πήγαιναν στην εκκλησία για ν' ακούσουν τα δώδεκα Ευαγγέλια. Στα στασίδια της εκκλησίας κρεμούσαν Κουρλόπα, ένα μεγάλο ψωμί με κόκκινο αυγό στη μέση, αυγά, μέχρι τη μέρα της Ανάστασης.

¹⁸⁶ Κωστάκης Π.Θ., ό.π, σελ. 311. Βλ. Επίσης σελ. 40 για το τζαρτζούτ.

Οι κοπέλλες στόλιζαν μετά το τέλος της λειτουργίας τον επιτάφιο μέχρι τα χαράματα με λουλούδια.

Η περιφορά του Επιταφίου γινόταν τη Μεγάλη Παρασκευή γύρω από την εκκλησία και στα νεκροταφεία του χωριού. Περνώντας ο επιτάφιος -στο Μιστί- από τα νεκροταφεία είχαν την ευκαιρία οι μιστιώτες να θρηνούν το δικό τους νεκρό πάνω από το μνήμα του. Στο τέλος -μετά την αποκαθήλωση- περνούσαν τρεις φορές κάτω από το τραπέζι που είχαν τοποθετήσει τον Εσταυρωμένο. Κάτω από τον επιτάφιο περνούσαν ακόμη και Τούρκοι που έρχονταν από γειτονικά χωριά, όπως μου 'λεγε ο παππούς μου Απόστολος Καραλίδης που ήταν από το Τσαρικλί (Οικισμός του Μιστί).

Το Μεγάλο Σάββατο ήταν η μέρα της Αναστάσεως. Κοιμόντουσαν από νωρίς και σηκώνονταν με την πρώτη καμπάνα της Αναστάσεως. Μαζί τους έπαιρναν τσουρέκια, κόκκινα αυγά και μια άσπρη λαμπάδα. Διάλεγαν τα πιο γερά αυγά για να τσουγκρίσουν μετά το «Χριστός Ανέστη». Για να διαπιστώσουν πιο ήταν το πιο γερό αυγό που θα τους έδινε τη δυνατότητα να βγούν νικητές, το δοκίμαζαν χτυπώντας το στα δόντια. Ο νικητής έπαιρνε όλα όσα είχε καταφέρει να σπάσει.

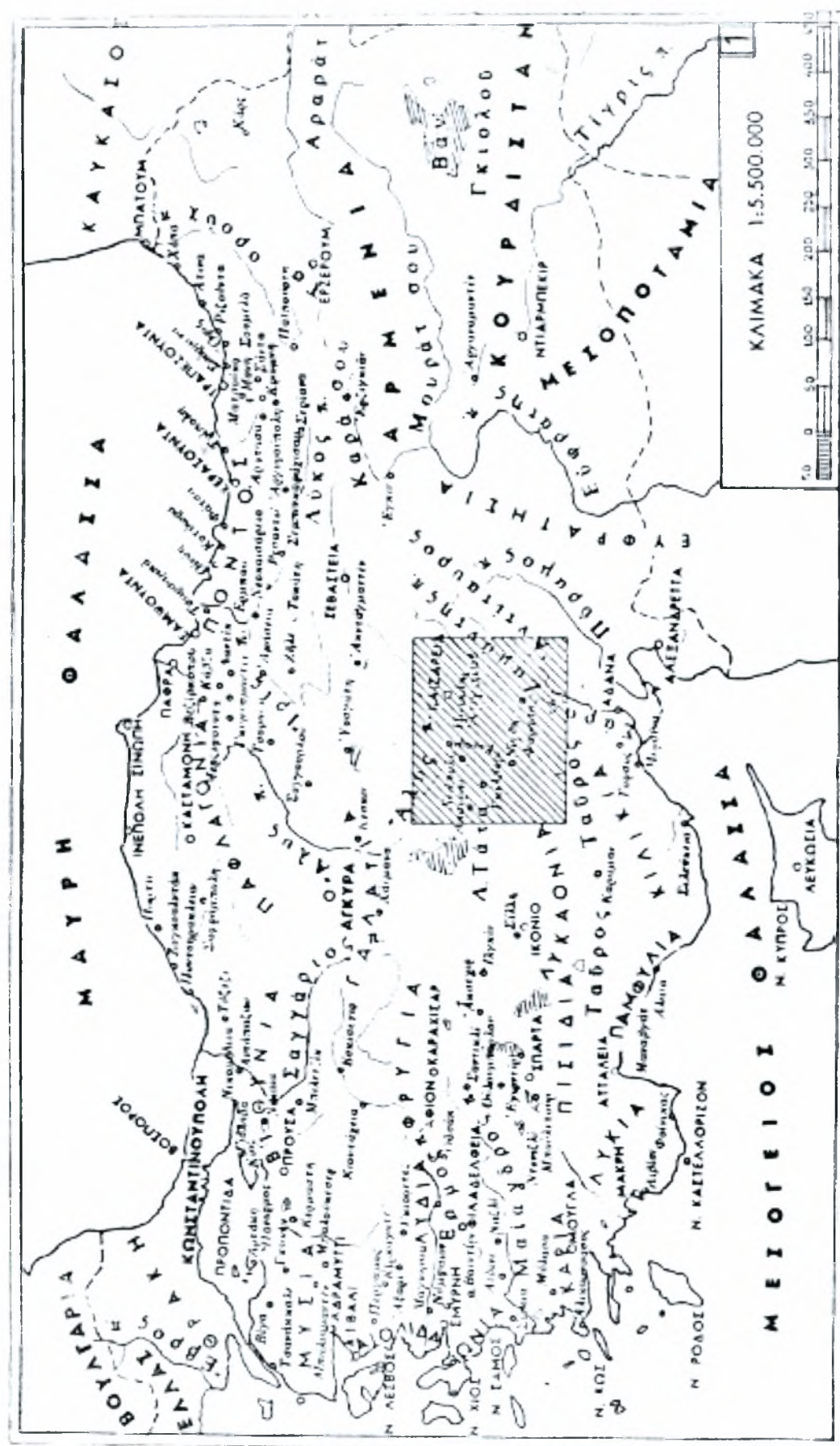
Την ημέρα του Πάσχα στρώνονταν τραπέζια με κουλούρια, αυγά, κρέας, τυριά, βούτυρα, ορνιά (κότες) σε κάθε σπίτι. Κατόπιν όλο το χωριό μαζεύονταν σ' ένα μέρος (χοροστάσιο) και χόρευαν. Πολλές φορές γινόταν και το πάλεμα με παλικάρια από κάθε γειτονιά. Την ημέρα του Πάσχα ως τα 1912 παίζονταν και το Βάρα βάρα.¹⁸⁷

Μετά το Πάσχα επί τρεις μερές άναβαν κεριά στα μνήματα και κλαίγαν τους δικούς τους πάνω από τους τάφους.

¹⁸⁷ «.....το Πάσχα επίσης -χόρευαν στο Μιστί και το Βάρα-βάρα με τον παρακάτω τρόπο: Όπως παρακολουθούσαν όλοι το χορό της ημέρας, κάποιος πρότεινε: Ε, φσάχα, να ποίκουμ' δού Βάρα-βάρα, έ, παιδιά να κάνουμε το βάρα βάρα: Πάνω σ' αυτούς ανέβαιναν άλλοι τέσσερις όρθιοι, στηρίζοντας καθένας τους τα πόδια του στους ώμους των δύο από την πρώτη σειρά. Το σύμπλεγμα αυτό των εννιά δέκα χόρευε γύρους λέγοντας αυτό το θρησκευτικό ποι(η)μα:

Βάρα Βάρα Χριστός ανέστη, Βάρα βάρα ολούρ χατζή, βαρμαγιανλάρ τσεκέρ ατζί.
Τσεκίλέρ Χριστογούν τατζί, γκελεφεντίμ γκεστέρ νουρί. (Πας πας και γίνεσαι χατζής - κι όποιος δεν πάει, τραβάει πίκρες. Φοράει του Χριστού τη ζωγραφιά. Δε μπόρεσα να 'ρθω, Κύριε, δείξε το θαύμα σου (ή: το Άγιο Φως). (Κωστάκης Π.Θ., ό.π, σελ. 195)

Η ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΜΕ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

(Τα περιγράμματα αὐτὰ ἐν τῇ παλαιᾷ ἀνατολῇ τῆς Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσην, εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσην.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλιβάνογλου-Παπαγγέλου Καλ., *Οι Άγιοι της Καππαδοκίας*, Κέντρο Καππαδοκικών Μελετών, Νέα Καρβάλη.
2. Αναστασιάδης Κ.Β., *Η σύνταξη στο Φαρασιώτικο ιδίωμα της Καππαδοκίας*, Θεσ/νίκη 1976.
3. Ανδριώτη Ν., *Το γλωσσικόν ιδίωμα των Φαράσων*, Αθήνα 1948.
4. Αντμάν Μαρί - Ελιζαμπέτ, *Βία και πονηριά - Άντρες και γυναίκες σ' ένα ελληνικό χωριό*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1987.
5. Ανδίκος Γρ. Εναγ., *Το παιδί στην παραδοσιακή και τη σύγχρονη κοινωνία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996.
6. Βενιζέλος Θ., *Περί του ιδιωτικού βίου των αρχαίων*, Αθήνα 1873.
7. Browning R., *Η Ελληνική γλώσσα*, μετάφραση Δ. Σωτηροπούλου, Αθήνα 1972.
8. Ιστοκοπούλου Λήδα, *Η Ελληνική ταπητουργία και η ταπητουργός στη Μικρά Ασία (1860-1922)*, εκδ. Εστία, Αθήνα 2000.
9. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμοι Δ, ΙΓ', Εκδοτική Αθηνών.
10. Καραθανάσης Ε. Α., *ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ*, Θεσ/νίκη 2001.
11. Καραλίδης Ι. Κ., *Τσαρικλί Νίγδης Καππαδοκίας*, Αθήνα 1985.
12. Καρατζά Σ. Ε., *ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ - Ο τελευταίος ελληνισμός της περιφέρειας Ακσεράι Γκέλβερι (Καρβάλης)*, εκδ. ΓΝΩΣΗ, 1985.
13. Καρολίδης Π., *Καππαδοκικά, ήτοι πραγματεία ιστορική και αρχαιολογική περί Καππαδοκίας*, Κων/πολη 1874.
14. Του ιδίου, *Γλωσσάριον συγκριτικόν ελληνοκαππαδοκικών λέξεων, ήτοι η εν Καππαδοκία λαλουμένη διάλεκτος και τα εν αυτή σωζόμενα ίχνη της αρχαίας Καππαδοκικής γλώσσης*, Σμύρνη 1885.
15. Κατσιρέλος Π.Κ., *Ο Προσφυγικός "ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ"*, Δήμος Ν. Ιωνίας - Μαγνησίας, 1985.
16. Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, *Τραγούδια της Καππαδοκίας*.
17. Κοιμίσσογλου Κ. Συμεών, *Αναδρομή στον ακριτικό ελληνισμό της ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ*, εκδ. Μαίανδρος, Θεσ/νίκη 1997.
18. Κουκουλέ Φ., *Τα Λαογραφικά*, Τόμοι 1 & 2, Αθήνα 1950.
19. Κουρουπού Ματούλα, *Βιβλιογραφία εντύπων των Μικρασιατικών Ιδρυμάτων*, Δ.Κ.Μ.Σ. 3, 1982.
20. Κωνσταντάρας - Σταθάρας Δ., *Το Χρονικό της Νέας Ιωνίας 1924-1994*, εκδ. Ώρες, Βόλος 1994.
21. Κωστάκης Π. Θ., *Η Ανακού*, εκδ. Κ.Μ.Σ., Πρόλογος Μ. Μερλιέ, Αθήνα 1963.
22. Του ιδίου, *Το Μιστί της Καππαδοκίας*, τόμοι 1 & 2, Αθήνα 1977.
23. Λεοντόπουλος Αλ., *Το Ακσεράι*, 1950.

24. Λύκειο Ελληνίδων Βόλου, *ΜΑΓΝΗΣΙΑ 2003 - Νέοι και λαϊκός Πολιτισμός*, Βόλος 2004.
25. Μαλούτας Θωμάς, *ΒΟΛΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσ/νίκη 1995.
26. Μαραβελάκη Μ. - Βακαλόπουλου Α., *Αι προσφυγικά εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσ/νίκης*, Θεσ/νίκη 1955.
27. Μαραντζίδης Ν., Γιασασίν Μιλλέτ. *Ζήτω το έθνος*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001.
28. Μαυροχαλυβίδης Γ., *Η Αξό της Καππαδοκίας*, τόμος Α', Αθήνα 1990.
29. Μπόζη Σούλα, *ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ, ΙΩΝΙΑ, ΠΟΝΤΟΣ - Γεύσεις & Παραδόσεις*, εκδ. Αστερισμός - Λ. Έβερτ, Αθήνα 1997.
30. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας, *ΜΑΓΝΗΣΙΑ*, Βόλος 2003.
31. Παντελάκη Νότα, *Καππαδοκία - Περιήγηση στη Χριστιανική Ανατολή*, εκδ. ADAM, 1933.
32. Παντελεημονίδης Ι., *Τα Κελλίβαρα*, Εβδομ. Επιθεώρηση Νεολόγου, τεύχος 26.
33. Πετρόπουλος Δ. - Ανδρεάδης Ερ, *Η Θρησκευτική ζωή στην περιφέρεια Ακσεραί - Γκέλβερι*, Αθήνα 1971.
34. Πολίτης Ν. Γ., *Λαογραφία*, 1917
35. Του ιδίου, *Λαογραφικά σύμμεικτα 2*.
36. Σακκής Α. Δ., *Θέματα Ιστορίας της ελληνικής παιδείας*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Βόλος 1999.
37. Σαμουκλίδης Χρ., *Καραμανίτες*, εκδ. Εστία, Αθήνα 1980.
38. Σαραντίδης Αρχ., *Η Σινασός*, Αθήναι 1899.
39. Σολδάτος Χρ., *Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του Ελληνισμού της Μ. Ασίας*, τόμοι Α & Β, Αθήνα 1989.
40. Σταύρου Τ., *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*. Το Υπουργείο Παιδείας του Αλυτρώτου Ελληνισμού, Αθήνα 1967.
41. Chantre Β., *Ταξίδι στην Καππαδοκία το 1893*, μετάφραση: Μαρία Ζ. Παπαδοπούλου, εκδ. Τροχαλία.
42. Τατάκη Β., *Η συμβολή της Καππαδοκίας στη Χριστιανική σκέψη*, Αθήνα 1960.
43. Φωτογραφικό άλμouμ Στέγης Πολιτισμού Νέας Καρβάλης.
44. Χαρίτος Χ., *Θέματα Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*, Βόλος 1998.
45. Χατζηδάκης Γ., *Βιβλιοκρισία Ι. Σ. Αρχελάου, Η Σινασός*, Αθήναι 1899.
46. Χριστόπουλος Μηνά, *Μικρασιατικά Χρονικά 3*, 1948.
47. Ταχυδρόμος: Ημερήσια εφημερίδα του Βόλου.
48. Γενικά Αρχεία του Κράτους Ν. Μαγνησίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ

Η εργασία αυτή στηρίχτηκε σε μεγάλο βαθμό στις πληροφορίες που έδωσαν πρόσφυγες -οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο Βόλο και στη γύρω περιοχή από το 1924 και μετά- και συλλέχτηκαν από το 1975, όταν φοιτούσα στην Παιδαγωγική Ακαδημία Λαμίας.

Πολλοί απ' αυτούς έχουν αφήσει τον κόσμο τούτο. Μέσα όμως από αυτή την εργασία ξαναζούν στη μνήμη των νεότερων συμπατριωτών μου. Οφείλω να ευχαριστήσω και τους ηλικιωμένους πληροφορητές οι οποίοι στάθηκαν πολύτιμοι βοηθοί στην εργασία αυτή.

Είμαι βέβαιος ότι όσα μου αφηγήθηκαν έγιναν με μεγάλη προθυμία και με συναίσθημα ευθύνης για τη διατήρηση ιστορικής μνήμης της προσφυγιάς. Μερικοί απ' αυτούς δε θέλησαν να μαγνητοφωνίσω τα λόγια τους. Σεβάστηκα την επιθυμία τους κρατώντας μόνο σημειώσεις. Μερικοί απ' αυτούς θέλησαν τη μαγνητοφώνησή τους*.

Τους ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου.

Στη συνέχεια αναφέρω τα ονόματα και τον τόπο διαμονής.

1. Ιωάννης Εκίζογλου (Μαυρόλοφος Αλμυρού)
2. Αικατερίνη Ιωακειμίδου (Βόλος)
3. Παρακευή Γουσουτίδου (Βόλος)
4. Κυριάκος Γουσουτίδης (Βόλος)
5. Ευάγγελος Γαϊτανίδης (Βόλος)
6. Μαρία Καραλίδου - Ιωακειμίδου (Βόλος)
7. Ευγενία Τσογκαρλόγλου (Βόλος)
8. Κλήμης Γαϊτανίδης (Βόλος)
9. Κυριακούλα Γαϊτανίδη (Γηραιΐδη-Γηρακόρ) (Βόλος)
10. Σοφία Χατζηθεοδοσίου (Βόλος)
11. Θεοδώρα Χατζηευφραιμίδου (Βόλος)
12. Απόστολος Καραλίδης (Μαυρόλοφος Αλμυρού)
13. Ιορδάνης Χατζηευφραιμίδης (Βόλος)
14. Αλέξανδρος Φερτεκλίδης (Ν. Ιωνία Βόλου)
15. Μακρίνα Τοπούζογλου (Βόλος)

16. Αγγελική Ιωακειμίδου (Βόλος)
17. Ηλίας Χατζηφωτίου (Βόλος)
18. Ιορδάνης Γαϊτανίδης (Βόλος)
19. Ιωάννης Χατζηευφραιμίδης (Βόλος)
20. Θοδώρα Καραφυλλίδου (Βόλος)
21. Αικατερίνη Ανανιάδου (Βόλος)

* Οι πληροφορητές που μαγνητοφωνήθηκαν είναι: Αλέξανδρος Φερτεκλίδης, Θοδώρα Καραφυλλίδου, Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου, Σοφία Χατζηθεοδοσίου, Ιορδάνης Χατζηευφραιμίδης και Αικατερίνη Ανανιάδου.

Φωτογραφία του Αλέξανδρου Φερτεκλίδη
από το Νεφσεχίρ Καππαδοκίας στη Ν. Ιωνία βόλου

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Εισαγωγή: Θα σας κάνουμε μερικές ερωτήσεις που αφορούν στην οικογενειακή ζωή, στις συμπεριφορές των ανθρώπων μεταξύ τους, στην κοινωνία, στα ήθη-έθιμα.

ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

1. Πώς ονομάζεστε; Που γεννηθήκατε και πότε;
2. Τα παιδιά πώς περνούσαν τη μέρα στο πατρικό σπίτι και ποιές δουλειές έκαναν;
3. Η συμπεριφορά των γονέων ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;
4. Ποιά παιχνίδια παίζαν στον ελεύθερο χρόνο τους; Αναφέρετε μερικά και περιγράψτε τα.
5. Η μητέρα είχε λόγο για την ανατροφή των παιδιών της ή μήπως ο παππούς ή κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας επενέβαινε στην ανατροφή τους; Δώστε παραδείγματα.
6. Θυμάστε ή έχετε ακούσει, το χωριό είχε σχολείο; Τα παιδιά πήγαιναν σχολείο; Στη συνέχεια έκαναν κάποιες σπουδές;
7. Αν το παιδί πήγαινε σχολείο, τι τέχνη θα μάθαινε, τι δουλειά θα έκανε στο μέλλον, τι συναναστροφές θα είχε, αποφάσιζε μόνον ο πεθερός ή και η πεθερά; Είχε λόγο καθόλου το ζευγάρι;
8. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποια η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Δώστε παραδείγματα)
9. Πως παντρεύονταν μια κοπέλα; Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλλαν οι γονείς της; Πώς γίνονταν το προξενιό; (ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)
10. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά; (Πείτε παραδείγματα)

11. Η κοινωνία πώς αντιμετώπιζε την απιστία της γυναίκας, του άντρα; (παράδειγμα)
12. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ή ο άντρας τη γυναίκα του, ποια η συμπεριφορά τους αντίστοιχα; Ποιά η τιμωρία; (Παράδειγμα)
13. Όταν παντρευόταν το ζευγάρι που έμενε; Πώς συμπεριφέρονταν τα πεθερικά στη νύφη;
14. Συμπεριφέρονταν σωστά τα πεθερικά στη νύφη; Ποιος ο λόγος του συζύγου σε περίπτωση που δεν ήταν καλή;
15. Ποιος ασκούσε πιο πολλή εξουσία στην οικογένεια (ήταν το αφεντικό) ο πατέρας ή ο γιος;
16. Αν ασκούσε πιο πολλή εξουσία ο πεθερός (είχε το κουμάντο) σε ποια θέματα την ασκούσε, σε ζητήματα συμπεριφορών; Πείτε μερικά παραδείγματα που δείχνουν ότι ο πεθερός είχε την εξουσία (έκανε κουμάντο).
17. άντρας - γιος και αρχηγός της νέας οικογένειας είχε εξουσία; Μπορείτε να πείτε κάποιο παράδειγμα σύγκρουσης πατέρα - γιου (άντρα) σε θέματα εξουσίας (κουμάντο / οικογενειακά θέματα);
18. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες, - συμμετοχή σε εκδηλώσεις; -διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της; -σε περίπτωση διαφοράς μεταξύ των γονιών του ενός ή του άλλου συζύγου ποια ήταν η στάση της γυναίκας;
19. Η γέννηση του παιδιού ήταν αιτία για ν' αλλάξει η στάση της οικογένειας απέναντι στη γυναίκα - μάνα; Πώς ήταν η στάση της οικογένειας (πεθερού, πεθεράς, συζύγου και αδελφών συζύγου) σε περίπτωση που γεννούσε αγόρι ή κορίτσι;
20. Η ατεκνία πώς αντιμετωπιζόταν από την οικογένεια και την κοινωνία; Απέκλειαν τη γυναίκα από τα οικονομικά ζητήματα της οικογένειας και την κοινωνία; (γάμοι, βαφτίσια, εργασία κ.α.)
21. Με την πάροδο του χρόνου η συμπεριφορά της γυναίκας έμοιαζε με την συμπεριφορά της πεθεράς;
22. Ποιο γεγονός στη ζωή σας είναι τραυματικό (π.χ. κοινωνικό, πολιτικό, προσωπικό γεγονός);

ΟΙ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Όνομα Θοδώρα Χατζηευφραιμίδου. Ετών 93

1. Που γεννηθήκατε;

- Γεννήθηκα στη Μικρά Ασία, το χωριό το λέγανε Μιστί.

2. Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

- Ήρθαμε το '24, που κάναμε ανταλλαγή.

3. Τα κορίτσια πήγαιναν σχολείο;

- Όχι δεν πήγαιναν τα κορίτσια σχολείο. Όλα τα κορίτσια μετέπειτα που ήρθαμε εδώ πέρα και μεγαλώσανε δεν ήξερε κανένα γράμματα.

4. Αν θυμάστε /ή έχετε ακούσει το χωριό είχε σχολείο;

- Όχι σχολείο δεν είχανε, ένα σπίτι είχανε όπως μας έλεγαν οι γονείς μας και έρχονταν κανένας δάσκαλος από κάπου και κάθονταν λίγο εκεί. Σχολείο πήγαιναν ορισμένα αγόρια μεγάλα ή και ο πατέρας αν μπορούσε, αλλά πολύ λίγοι ξέραν γράμματα, δεν υπήρχαν πολλά σχολεία.

5. Ένα κορίτσι πως περνούσε τη μέρα στο πατρικό σπίτι;

- Περνούσε όλη την ημέρα με τις δουλειές του σπιτιού, είχαν αργαλειό να υφαίνουν, είχαν κατσίκια που πέρναν το μαλλί και γνέθαν, είχαν ένα πράγμα σκαμμένο στη γη το οποίο λέγαμε τουντούρι εκεί μέσα το καίγανε και φτιάχναν ψωμί.

6. Ποιά παιχνίδια παίζαν στον ελεύθερο χρόνο τους;

- Όχι δεν παίζαν, μαζεύονταν μερικές φορές σε γιορτές και σε χορούς.

7. Η συμπεριφορά των γονέων ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;

- Τα αγόρια τα είχαν σε μεγάλη θέση, τα κορίτσια όχι. Ξέραν ότι το αγόρι θα καθήσει μαζί με τους γονείς και θα κρατήσει την οικογένεια, βοηθός στους γονείς.

8. Πως παντρεύονταν μια κοπέλα: Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλλαν οι γονείς της; Πώς γίνονταν το προξενιό; (Ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

- Η γνωριμία γίνονταν σε χορούς και γιορτές. Εκεί βλέπονταν και όταν συμπαθούσαν ο ένας τον άλλον και μαθαίνουν οι γονείς λέγαν τον θέλεις ή την θέλεις και αν ταιριάζαν και οι γονείς μπορούσαν να ζητήσουν την νύφη, αν όμως οι γονείς δεν θέλαν και λέγαν δεν κάνει αυτός για σένα τότε δεν μπορούσε να πει το κορίτσι τίποτα.

9. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα: Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά:

- Ναι οποσδήποτε, γιατί αυτό τιμούσαν πάρα πολύ. Αν ακούγανε ότι δεν είναι παρθένα γίνονταν ένα σούσουρο μέσα στο χωριό και οι γονείς προσβάλλονταν και γίνονταν πολλά, αλλά σπάνια ακούγονταν τέτοια πράγματα. Αν τύχαινε κανένα να γίνει μπορούσαν να το κουκουλώσουν κρυφά να μην ακουστεί έξω.

10. Τι «σούσουρο» γίνονταν:

- Οι άλλες κοπέλλες δεν την κάνανε παρέα, όταν τη βλέπαν στο δρόμο έστριβαν το κεφάλι αλλού. Σε χορούς και γλέντια απέφευγαν να καθήσουν κοντά της ή να της μιλήσουν γιατί φοβόνταν μην «βάλουν κι αυτές στο στόμα τους» οι χωριανοί. Ήταν δύσκολο να παντρευτεί ντόπιο.

11. Τα πεθερικά πως φέρονταν στη νύφη: Το κουμάντο ποιός το έκανε:

- Αν τα πεθερικά ήταν άνθρωποι καλοί και η νυφή μπορεί να μην ήξερε καλά από νοικοκυριό μπορούσαν να την λένε κάνε αυτό κάνε εκείνο, αν όμως ήταν λίγο ιδιότροπα άτομα μπορούσαν να την προσβάλουν κιόλας και να την λένε πολλά, αλλά δεν μπορούσε να μιλήσει η νύφη καθόλου. Δεν είχε το δικαίωμα να μιλήσει, αλλά ούτε και ο άντρας της μπορούσε να πει στους γονείς του γιατί μαλώσατε την γυναίκα μου ή γιατί προσβάλατε την γυναίκα μου, δεν είχανε το ελεύθερο. Το κουμάντο το έκανε ο πεθερός.

12. Αν η νύφη γεννούσε άλλαζε η στάση των πεθερικών απεναντί της: Η στάση του άντρα της:

- Ναι άλλαζε, χαίρονταν που κάνανε εγγόνια, αλλά αν ήταν κορίτσι ε! λιγάκι αν ήταν το πρώτο στεναχωριόταν. Αλλά αν ήταν αγόρι γίνονταν γλέντι.

13. Αν έμενε άτεκνη πως την αντιμετώπιζε η οικογένεια, η κοινωνία του χωριού: (Παραδείγματα)

- Αν δεν έκανε παιδιά την παραμελούσαν λιγάκι βέβαια την είχαν στο σπίτι αλλά

δεν την δίνανε σημασία, την είχαν κατώτερη. Μέσα στην ίδια οικογένεια αν υπήρχαν και άλλα αγόρια μέναν όλοι μαζί. Έτσι η άτεκνη νύφη ήταν κατώτερη από τις άλλες νυφάδες. Δεν είχε λόγο για τίποτα μέσα στο σπίτι. Ήταν μόνο για βοηθητικές δουλειές γιατί πίστευαν ότι μπορούσε να φέρει κακό σ'όλες τις δουλειές της οικογένειας.

19. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ποιά η τιμωρία; (Παράδειγμα)

-Τέτοιο πράγμα δεν είχε ακουστεί αλλά μου φαίνεται ότι την χτυπούσαν την διώχναν πίσω στους γονείς, αλλά και οι γονείς της ακόμα δεν την δέχονταν. Αν την κρατούσε η ζωή της γινόταν δύσκολη από τον άντρα της και όλο το σόι. Πολλές φορές την ταπείνωνε μπροστά στον κόσμο.

20. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες, συμμετοχή σε εκδηλώσεις κ.α. δηλ. έβγαине από το σπίτι;

-Αν έβγαине στα χωράφια, άλλες δουλειές δεν υπήρχαν, ξένες δουλειές, εργοστάσια. Μόνο δουλειές του σπιτιού και τα χωράφια που πηγαίναν. Με τις γειτόνισσες πηγαίναν και κάθονταν, δεν υπήρχαν άλλα πράγματα να κάνουν. Αν οι βρύσες ήταν μακριά τότε ανταμώνανε στη βρύση και μιλούσαν λίγο, σε ένα γάμο αν πηγαίνανε, στην εκκλησία αν πηγαίνανε εκεί ανταμώνανε ή αν γίνονταν κανένας χορός σε μέρες γιορτές. Η ζωή της γυναίκας ήταν το σπίτι και οι δουλειές του σπιτιού.

21. Η παντρεμένη γυναίκα διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της. Σε περίπτωση διαφορών μεταξύ των συμπεθερικών ποιά η στάση της γυναίκας;

-Διατηρούσε σχέσεις, αν ήταν αγαπημένα τα συμπεθέρια. Είχαν πολύ παρεδώςε, διαφορετικά δεν μιλούσαν αλλά και η νύφη δεν μπορούσε να παει στους γονείς της, δεν την επέτρεπαν. Αν πήγαινε, αυτό γινόταν κρυφά. Αν μαθευόνταν θα'χε μπλεξίματα.

22. Επιτρέπονταν οι προγαμιαίες σχέσεις; Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποιά η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Παράδειγμα)

-Τέτοιο πράγμα δεν ακούστηκε ποτέ ούτε έτυχε ποτέ οι γονείς μου να πούνε τέτοιο πράγμα, εκτός αν γίνονταν κάτι μπορούσαν οι γονείς της κοπέλας να τη πάρουνε κρυφά και να κάνουνε τα πρακτικά για να αποβάλλει. Δένανε την κοιλιά της και κάνανε την αποβολή, δηλαδή χωρίς γιατρό.

23. Αν το κουμάντο το είχε ο πεθερός σε ποιούς τομείς: Μόνο στα οικονομικά, μήπως και στα κοινωνικά, στις συμπεριφορές, έλεγχος της ιδιωτικής ζωής κ.α.

δηλ. η νύφη δεν είχε δικά της χρήματα, ήταν οικονομικά εξαρτημένη από τον πεθερό και τον άντρα της;

-Όχι δεν είχε χρήματα, ότι ήθελε τα είχε από το πεθερό. Ο πεθερός ψώνιζε, ο πεθερός έκανε κουμάντο και ο γιός ακόμα δεν μπορούσε. Μπορεί να είχε ένα χαρτζιλίκι μόνο αν το ήθελε ο πεθερός της.

24. Η γυναίκα όταν γινόταν μάνα δηλ. έκανε παιδιά είχε λόγο για το μεγάλωμα τους ή άλλοι αποφάσιζαν πως θα μεγαλώσουν τα παιδιά;

-Όχι μεγάλωναν εκεί μέσα στα πεθερικά της, δεν μπορούσε να πάει να τα ψωνίσει κάτι ιδιαίτερο. Ότι είχαν στο σπίτι εκείνο θα τρώγανε, δεν μπορούσε να πεί δώστε με να πάρω κάτι άλλο για το παιδί. Όλες οι αποφάσεις ήταν του πεθερού.

25. Μπορούσε για παράδειγμα η μάνα να μαλώσει το παιδί της αν έκανε μια αταξία; (Παράδειγμα)

-Όχι. Η μητέρα αν ήθελε να το μαλώσει και ο πεθερός δεν άφηνε δεν μπορούσε αυτή να το μαλώσει. Ο λόγος του πεθερού ήταν νόμος που έπρεπε να τον σεβαστούν όλοι μέσα στην οικογένεια.

26. Η γυναίκα π σχέση είχε με τον άντρα; Δηλαδή πως περνούσε,είχε σχέσεις ισότιμες,έκανε κουμάντο μόνο ο άντρας, έπαιρνε αποφάσεις μόνο αυτός, η γυναίκα υπάκουε;

-Η γυναίκα ήταν πάντα υπάκουη. Ο άντρας ήταν αφέντης, όπως και ο πεθερός. Αν όμως ο άντρας ήταν ζηλιάρης, δηλαδή ήταν λίγο όμορφη την βασάνιζε, την χτυπούσε. Π.χ. μια θειά μας που παντρεύτηκε και αυτός ήταν πάρα πολύ ζηλιάρης, καθημερινά την χτυπούσε αλλά δεν είχε το δικαίωμα να πάει πίσω στο πατέρα της να πει ότι κακοπερνώ. Ήξερε ο πατέρας της αλλά δεν μπορούσε να πάει να πεί τίποτε και κάποιο μέρα που έφαγε τόσο ξύλο γύρισε στο πατέρα της κλαίγοντας χτυπημένη και λέει εγώ δεν ξαναπάω. Ο πατέρας της όμως την είπε, σήκω και φύγε στον άντρα σου, ότι κι αν είναι είναι ο άντρας σου και δεν θα ξαναπατήσεις εδώ. Έφυγε, συνέχισε ο ίδιος να είναι τέτοιος ώσπου με το ξύλο πέθανε.

27. Το αγόρι πήγαινε σχολείο;

-Ούτε τα αγόρια πήγαιναν όλα σχολείο,μόνο τα πλουσιόπαιδα και αυτά μόνο στο ίδιο το χωρίο. Να πάει πουθενά αλλού ούτε κουβέντα.

28. Έχετε ακούσει καμιά περίπτωση κάποιο αγόρι από το χωριό όταν μεγάλωσε να έκανε σπουδές στην Τουρκία ή σε κάποια άλλη πόλη;

-Τέτοιο πράγμα δεν έχω ακούσει, αλλά οι άντρες φεύγαν καμιά φορά, πηγαίναν στην Τουρκία για να κάνουν στρωσίδια, χαλιά, φεύγαν από το σπίτι πηγαίναν και κάναν έξι μήνες και ένα χρόνο, μαζί τους μπορούσαν να πάρουν αν είχαν μεγάλα αγόρια μαζί τους για να τους βοηθήσουν και μετέπειτα γυρίζανε. Για γράμματα δεν πήγαιναν πουθενά.

29. Πως περνούσαν τον χρόνο τους τα αγόρια;

-Στο σπίτι τους με τις δουλειές, πηγαίναν στα χωράφια, αλωνίζανε όταν ήταν ο καιρός, σπέρνανε, ήταν γεωργοί, δεν είχαν άλλη δουλειά.

30. Παίχνιδια δεν είχαν, σαν παιδιά δεν παίζαν;

-Παίζαν με την τσλίκα, με τα ξύλα, με τις τριχές που πηδούσαν, αν είχαν άλογα τρέχαν μέσα στα χωράφια.

31. Οι γονείς μεταχειρίζονταν άσχημα τα παιδιά αν ήταν ανυπάκουα ή ‘κάναν αταξίες;

-Όχι άσχημα, βέβαια τα μαλώνανε άλλα όχι άσχημα. Αν ήταν σκληρός κανένας μπορούσε να το χτυπήσει κιόλας, αλλά δεν μπορούσε η μάνα να πεί κάτι.

32. Θέλετε να πείτε οτιδήποτε άλλο σχετικά με τα παραπάνω;

-Η νύφη όταν ήταν στα πεθερικά της εφόσον ζούσαν μαζί, ποτέ δεν μπορούσε να καθίσει να φάει ελεύθερα στο τραπέζι, όταν στρώναν το τραπέζι έπρεπε να καθίσει να φάει ο πεθερός, η πεθερά και ο άντρας της και να σηκωθούν αυτά τα άτομα και μετά να καθίσει η νύφη να φάει. Κοντά στο πεθερό όχι και ποτέ το στόμα της δεν το είχε ανοιχτό, η νύφη πάντοτε το είχε κλειστό με φερετζέ. Ο πεθερός δεν έπρεπε να δει το στομα της νύφης. Όταν θέλαν να κοιμηθούν το βράδυ έπρεπε να σβήσουν το φως δηλ. τη λάμπα και μετά να πέσει να κοιμηθεί η νύφη, για να μην την δει ο πεθερός να ξαπλώνει δίπλα στο αντρα της.

Όνομα Σοφία Χατζηθεοδοσίου. Ετών 91

1. Που γεννηθήκατε;

-Γεννήθηκα στην Μικρά Ασία, το χωριό το λέγανε Μιστί.

2. Πότε ήρθατε στην Ελλάδα;

-Το '24.

3. Τα κορίτσια πηγαίνουν σχολείο;

-Από αυτά που ξέρω από την μάνα μου γιατί εγώ δεν θυμάμαι ήμουν μικρό κοριτσάκι. Η μάνα μου πηγε στο σχολείο. Στο σχολείο πήγαν τέσσερα κορίτσια, η μάνα μου, η κουνιάδα της, μια αδελφή της μάνας μου και μια ξαδέλφη της. Την μάνα μου ήθελε να την σπουδάσει ο πατέρας της, να την στείλει σε άλλο χωριό, η μάνα μου δεν δέχτηκε να πάει.

4. Τα περισσότερα κορίτσια γιατί δεν πηγαίνουν σχολείο, μήπως ήταν οικονομικοί λόγοι;

-Και οικονομικοί και ασχολούνταν με άλλα πράγματα. Αυτοί είχαν μια καλή σειρά στο σπίτι και θέλαν να μάθουν γράμματα, αν θέλαν μπορούσαν να πάνε. Στα φτωχά τα σπίτια δεν αφήναν να πάνε σχολείο.

5. Δηλαδή μου λέτε ότι ήταν πλούσια η δική σας οικογένεια;

-Ναι πλούσια.

6. Ενώ τα κορίτσια που ήταν από φτωχές οικογένειες π γινόνταν, πηγαίνουν σχολείο;

-Δεν πηγαίνουν. Μόνον αυτά τα τέσσερα κορίτσια πηγαίνουν σχολείο.

7. Ένα κορίτσι πως περνούσε τη μέρα στο πατρικό σπίτι;

-Και η μάνα μου ακόμα υφαίνουν, κεντούσαν, φτιάχναν κάλτσες και διάφορα. Δεν πηγαίνανε να αγοράσουνε υφάσματα, κομπινεζόν, σεντόνια αυτά τα υφαίνουν όλα στα αργαλειά, τα ράφαν μόνες τους.

8. Ποιά παιχνίδια παίζαν στον ελεύθερο χρόνο τους;

-Τα παιχνίδια τους ήταν, η μάνα μου μαζεύονταν λέει το βράδυ στο σπίτι γιατί εκεί ζούσαν όλα τα αδέρφια μαζί, τρείς τέσσερις συνυφάδες ήταν μαζί, η μία συνυφάδα της γιαγιά σου ήταν πολύ γλετσού. είχε το ντέφι και το βράδυ

μαζεύονταν τραγουδούσαν, χορεύαν. Παίζαν και χαρτιά και περνούσαν πολύ όμορφα.

9. Η συμπεριφορά των γονέων ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;

-Όπως με έλεγε η μάνα μου, ο αδελφός της μετά από πολλά χρόνια γεννήθηκε, γιαυτό την μάνα μου την στείλαν σχολείο γιατί την αγαπούσαν γιατί δεν είχαν αγόρι. Τα κορίτσια τα είχαν σε κατώτερη μοίρα, έτσι και εμείς που ήμασταν εδώ στο Βόλο ο πάτερας μας είχε μεγάλη αδυναμία στον αδελφό μου.

10. Πως παντρεύονταν μια κοπέλα: Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλλαν οι γονείς της; Πως γίνονταν το προξενιό; (Ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

-Με προξενιό. Η μάνα μου δεν τον ήθελε τον πατέρα μου, αν και ήταν πλούσιος, ωραίος και σπουδαγμένος, αλλά επιμέναν οι γονείς και τα πεθερικά να τον πάρει. Γίνονταν ότι θέλαν οι γονείς.

11. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα; Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά;

-Αυτό ήταν απαραίτητο, τότε δεν υπήρχε να μην ήταν παρθένα. Έπρεπε να ήταν παρθένα γιατί δεν είχε νταλαβέρι με διάφοροι έξω, μετά την γνωριμία και όταν έρχονταν ο πατέρας μου, η μάνα μου πήγαινε στο άλλο το δωμάτιο κρύφονταν, δεν είχε επαφή να κάτσουν μαζί το ζευγάρι μέχρι την ημέρα του γάμου. Ήταν και στη διάθεση της κοπέλας, όχι μόνο τα πεθερικά, αν η κοπέλα ήθελε να τον δεί δεν μπορούσαν οι γονείς να την αποκλείσουν.

12. Όταν παντρεύονταν το ζευγάρι και πήγαινε η νύφη στα πεθερικά πως τα περνούσε, πως της φέρονταν ο πεθερός, η πεθερά και ο άντρας της;

-Ο πατέρας μου όταν παντρεύτηκε είχε τελειώσει το σχολείο του και γύρισε στο σπίτι και ασχολούνταν με το χάνι που είχε, το λόγο το είχαν οι κουνιάδες τα πεθερικά. Ο πεθερός έκανε το κουμάντο δεν είχαν το δικαίωμα οι άντρες τους να σταθούν δίπλα στη γυναίκα να την νταντεύουν όπως κάνουν σήμερα. Η μάνα μου έμεινε έγκυος και ο άντρας της όλο το καιρό ήταν στο χάνι κι αν ερχόνταν μια φορά το μήνα σπίτι, δηλαδή δεν είχαν μεγάλες επαφές.

13. Δηλαδή το κουμάντο ποιός το έκανε ο πεθερός;

-Ο πεθερός, όποιος ήταν μεγαλύτερος, αν είχαν παππού, ο παππούς έκανε το κουμάντο.

14. Η σχέση της πεθεράς και της νύφης ποιά ήταν:

-Καλές σχέσεις, αγαπημένες ήταν.

15. Αν η νύφη γεννούσε άλλαζε η στάση των πεθερικών απεναντί της:

-Τίποτα το ίδιο, δεν έπαιρνε η νύφη πρωτοβουλία.

16. Αν έμενε άτεκνη πως την αντιμετώπιζε η οικογένεια, η κοινωνία του χωριού; (Παραδείγματα)

-Δεν την είχαν σε καλή θέση. Ο προπάππους μου δεν έκανε η γυναίκα του παιδιά και πήρε το πρώτο παιδί της αδελφής του, μόλι το γέννησε η αδελφή του πήγε και το πήρε, το πρώτο αγόρι. Το βάφτισε Θεοδόση, μετά όταν έγινε οχτώ χρονών πήγαν στα Ιεροσόλυμα, μετά τα Ιεροσόλυμα η γυναίκα του άρχισε να αποτραβιόνταν

από το σύζυγο. Τότε ο παππούς αναγκάστηκε και πήρε άλλη γυναίκα, όχι με στεφάνι με πολιτικό γάμο. Ήταν μια χήρα με πολλά παιδιά, ήταν πολύ φτωχιά και την είχαν και αυτή στο σπίτι, αλλά η πρώτη γυναίκα ήταν γυναίκα του, δηλ. μπορεί να μην είχαν επαφές ως αντρόγυνο αλλά ότι ήθελε ο παππούς θα πήγαινε να ρωτήσει την γυναίκα του.

17. Μήπως την απόκλειαν από κάποιες κοινωνικές εκδηλώσεις π.χ. γάμος, βαφτίσια ή εργασίες π.χ. σπορά ή οποιοδήποτε άλλον αποκλεισμό φοβούμενοι μήπως η ατεκνία είχε αρνητικές επιπτώσεις στα προηγούμενα; (Παραδείγματα)

-Όχι δεν είχαν τέτοια πράγματα, πήγαινε παντού. Η γιαγιά που δεν έκανε παιδιά, αυτή πήγαινε στην εκκλησία κάθε μέρα, όχι ότι τηνπεριφρονούσαν.

18. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ποιά η τιμωρία; (Παράδειγμα)

-Περιφρονητικά βέβαια. Για να την διώξουν δεν άκουσα τέτοιο πράγμα, πάντως αυτή η γυναίκα όταν απατούσε τον άντρα της και οι άντρες τότε δεν είχαν πολλές επαφές με διάφορες γυναίκες. Ένας άμα ήταν χήρος και ήταν μια χήρα και μεγάλη να ήταν πήγαιναν και την κλέφαν.

19. Η γυναίκα στο σπίτι του άντρα της έκανε μόνο δουλειές του σπιτιού ή έκανε και τίποτα άλλο;

-Τίποτα άλλο, υφαίναν, ζυμώναν, μαγειρεύαν τέτοιο πράγματα.

20. Η παντρεμένη γυναίκα είχε ιδιωτική ζωή; Σχέσεις με άλλες γυναίκες, συμμετοχή σε εκδηλώσεις κ.α. δηλ. έβγαινε από το σπίτι;

-Έβγαινε. Όταν παντρεύονταν μια ας πούμε ήταν συγγενής, έπρεπε η μάνα, η μεγάλη γυναίκα, να σηκωθεί να ετοιμάσει, να σφάξει ένα κόκκορα, να φτιάξει ριζόγαλο, να φτιάξει διάφορα να σηκωθεί να πάει να την επισκεφτεί την νεόπαντρη. Έαν γεννούσε μια γυναίκα έπρεπε να πάει να την φιλέψει και να πάει να την δει. Στο γάμο όταν πηγαίνουν οι άντρες τους έξω και επιστρέφουν έπρεπε να πάνε να την επισκεφτούν τη μάνα, την κόρη να τους καλοσωρίσουν. Δηλαδή είχαν επαφές μεταξύ τους, η γυναίκα είχε τα πρωτεία, η μεγάλη συνυφάδα αυτή έβγαινε, αυτή είχε το πρώτο λόγο να πάει να επισκεφτεί, όχι οι άλλες.

21. Η παντρεμένη γυναίκα διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της. Σε περίπτωση διαφορών μεταξύ των συμπεθερικών ποιά η στάση της γυναίκας;

-Είχε σχέσεις εκτός αν είχαν μαλώσει. Η μάνα μου τα πεθερικά της με το πατέρα της ήταν μαλωμένοι και δεν μπορούσε να πάει. Και αν καμμιά φορά ερχόνταν η μάνα της να την επισκεφτεί, αν ήταν εκεί ο πεθερός έπρεπε να κάνει φασαρία και έτσι δεν πήγαινε. Όταν είχαν καλές σχέσεις πηγαίνουν.

22. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποιά η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Παράδειγμα)

-Δεν άκουσα τέτοια πράγματα. Άμα ήταν θα την παντρεύονταν ο νέος δεν μπορούσε να την αφήσει, αλλιώς να πάει με τον οποιοδήποτε δεν άκουσα τέτοια πράγματα. Αν με ένα νέο και είχε σχέσεις θέλαν να την παντρευτεί, να τον υποχρεώσουν κιόλας από το σόι της κοπέλας, τα αδέρφια τον πιάναν και τον χτυπούσαν, δεν μπορούσαν να αφήσουν την κοπέλα σε αυτή την κατάσταση.

25. Η παντρεμένη γυναίκα στο σπίτι του πεθερού της είχε χρήματα δικά της, δηλ. ήταν οικονομικά ανεξάρτητη ή ότι ήθελε ζητούσε από τον πεθερό ή από τον άντρα της;

-Από κανένα. Όταν ήταν ελεύθερη, αρραβωνιασμένη είχαν αυτό το έθιμο, όταν ήταν μια γιορτή πηγαίνουν και την χαιρετούσαν την νύφη, φιλούσε τα χέρια από τον κουνιάδο, από τον ξάδελφο, από τον θείο, από τα σόϊα, τα σόϊα ήταν από τέταρτα και πέμπτα ξαδέρφια, λοιπόν την δίνουν φιλοδώρημα, λεφτά, αυτά τα λεφτά η νύφη τα είχε δικά της δεν τα έδινε ούτε στον πατέρα της, ούτε και στον πεθερό της, τα είχε στην τσέπη της, αλλά δεν μπορούσε να πάρει να ψωνίσει, όχι, ότι είχαν στο σπίτι. Τα χρήματα που βγάζαν τα διαχειρίζονταν ο πεθερός. Η μάνα μου μέχρι που ήρθε είχε κάτι λίρες, δικά της. Λοιπόν όταν ήταν μια γιορτή πηγαίνουν, ας πούμε τα Χριστούγεννα, το Πάσχα, γινόνταν παζάρι εκεί στο χωριό, εκεί όλοι λέγαν θα πάμε στη νύφη, όλοι πέρναν από ένα μποξιά και το γεμίζανε σταφίδες, στραγγάλια, διάφορα και πηγαίνουν στην

νύφη εκεί την δίναν φιλοδώρημα. Πόντοτε η νύφη είχε λεφτά, άλλα δεν μπορούσε να τα χρησιμοποιήσει, αλλιώς από ρούχα ότι θέλανε πηγαίναν εκεί οι εμπόροι ήταν και ο πεθερός έβλεπε ένα φόρεμα της το έπαιρνε, την απόφαση την έπαιρνε ο πεθερός και όταν ήταν ελεύθερη ο πατέρας και στο πατέρα μπορούσε να πεί μια κουβέντα, πατέρα πάρτο αυτό μ'αρέσει αλλά στο πεθερό δεν μπορούσε. Ούτε ο άντρας είχε το λόγο αν έπαιρνε την απόφαση ο πεθερός, ο πεθερός είχε το πρώτο λόγο.

26. Η γυναίκα όταν γίνονταν μάνα, είχε λόγο για το μεγάλωμα των παιδιών της, για άλλοι αποφασίζαν πως θα μεγαλώσουν τα παιδιά;

- Συζητούσαν το αντρόγυνο, παίρναν απόφαση τι θα κάνουν.

27. Τα αγόρια πηγαίναν σχολείο;

- Πηγαίναν, όλα τα αγόρια και είχαν σχολείο .

28. Κάποιο αγόρι αν τα πήγαινε καλά με τα γράμματα θα μπορούσε να κάνει κι άλλες σπουδές, να πάει σε κάποια άλλη πόλη και να πάει Πανεπιστήμιο;

- Εκτός από τον πατέρα μου δεν πήγε κανένας, μόνο ο πατέρας μου και γαλλικά ήξερε και την τουρκική ήξερε καλά .

29. Τα μικρά παιδιά πως περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο; Παίζανε;

- Βόσκανε αρνιά άμα είχαν. Παίζανε παιχνίδια μαζί αγόρια - κορίτσια.

30. Άμα τα παιδιά δεν ήταν υπάκουα, τί κάναν οι μεγαλύτεροι, πως τα φέρονταν;

- Τα χτυπούσαν άμα δεν πειθαρχούσαν, τι να τα κάνουν να τα αφήσουν τα κάνουν ότι θέλουν; Ύστερα μόλις μεγαλώναν και πηγαίναν έξω και δουλεύαν τα παίρναν μαζί τους τα παιδιά. Τα παιδιά αυτά πηγαίναν και ζητιανεύαν, πηγαίναν και ζητούσαν ψωμί, που να ζυμώναν οι άνθρωποι για να φάνε. Ο παππούς μου ήταν τρία αδέρφια και όταν μεγάλωσε ο παππούς μου ήθελε ο πατέρας του να τον στείλει και αυτόν εκεί που πηγαίναν οι εργάτες, νομίζω εκεί στους Κούρδους πηγαίναν είχαν πολλά πρόβατα αυτοί και πηγαίναν εκεί και δουλεύανε. Πήγε και ο παππούς, όταν είδε ότι πηγαίνουν και ζητιανεύουν έφυγε και πήγε στο σπίτι και έκλαψε, εγώ λέει δεν θέλω να ξαναπάω σε εκείνη την δουλειά, να πάω και να ζητιανεύω και έτσι σταμάτησε.

Όνομα Ιορδάνης Χατζευφραιμίδης. Ετών 97

1. Που γεννηθήκατε;

-Στο Μιστί της Μικράς Ασίας.

2. Πότε ήρθατε στην Ελλάδα:

-Το 1924.

3. Τα κορίτσια πηγαίνουν σχολείο;

-Τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο γιατί δεν το είχαν σε καλό. Τα κορίτσια έπρεπε να κάτσουν στο νοικοκυριό τους, να πηγαίνουν στα χωράφια διότι οι άντρες τους, οι πατεράδες τους ήταν παπλωματάδες, φτάναν μακρινά μέχρι στο Εσχισαχίρ, πηγαίνουν εκεί πέρα και δουλεύαν και για έξι μήνες. Καθόντουσαν εκεί, δουλεύαν και μετά από έξι μήνες γυρνούσαν στις οικογένειες τους. Όταν πήγαινε κάνα κορίτσι στο σχολείο το κυνηγούσαμε εμείς τα παιδιά με τις πέτρες να μην πάνε τα κορίτσια στο σχολείο δεν το είχαν σε καλό, μόνον οι άντρες έπρεπε να πηγαίνουν.

4. Ένα κορίτσι πως περνούσε τη μέρα στο πατρικό σπίτι;

-Το κορίτσι ασχολούνταν με τις δουλειές του σπιτιού. Κόβανε ξύλα, φτιάχναν βουνιές -γελαδοβουνιές- τα πατούσαν με τα πόδια τους ρίχναν άχυρα μέσα και τα φτιάχνανε κοπριά. Ύστερα φτιάχναν τις κοπριές και τις κολούσαν στο τοίχο. Επίσης τις στήνανε θυμωνιές για να τα 'χουν το χειμώνα να καίνε στα τουντούρια, δεν είχαν ξύλα να κάψουν.

5. Ποιά παιχνίδια παίζουν στον ελεύθερο χρόνο τους;

-Δεν είχαν καθόλου παιχνίδια. Είχαν τα προβατάκια τους, είχαν τα μαναράκια τους, κρατούσαν αρνάδες για τα φτιάξουν το κοπάδι μεγαλύτερο, γεννούσαν τα πρόβατα τα θηλυκά, τα καλά τα κρατούσαν για να έχουν μάνες για αναπαραγωγή.

6. Η συμπεριφορά των γονέων ήταν η ίδια απέναντι στο αγόρι και στο κορίτσι;

-Ίδια συμπεριφορά, είχαμε μεγάλες αδυναμίες στα παιδιά, τα σεβόμασταν, τα αγαπούσαμε.

7. Πώς παντρεύονταν μια κοπέλα: Διάλεγε τον άντρα μόνη της ή τον επέβαλλαν οι γονείς της: Πως γίνονταν το προξενιό: (Ανταλλάγματα, υποχρεώσεις)

-Οι γονείς. Ας πούμε λέγαν στο πατέρα ότι το τάδε το κορίτσι μ'αρέσει εσύ τι λές, όχι δεν κάνει για μας αυτό το κορίτσι ή δεν κάνει αυτό το παιδί για μας. Διότι εκεί ποιός ήταν πιο δραστήριος να κλέφει, ο πιο κλέφτης, εκείνον προτιμούσαν. Καλύτερος ο ζητιάνος που λέει ο λόγος γιατί θα σου βγάλει και ένα κομμάτι ψωμί να ζήσει την οικογένειά του. Δεν χωρούσε κουβέντα, εκτός αν το κλέβαν το κορίτσι. Το έπαιρνε νύχτα -ο γαμπρός- και πηγαίναν σε άλλο μέρος και δεν γυρνούσαν στο σπίτι να δούν τους γονείς τους. Ο πατέρας μισούσε το ζευγάρι, αλλά για πέντε, έξι χρόνια. Ύστερα όλα μέλι γάλα.

8. Η παρθενιά ήταν προϋπόθεση για να παντρευτεί μια κοπέλα: Υπήρχε κανένα έθιμο για την παρθενιά;

-Συνήθως έτσι το είχαμε εμείς στην πατρίδα μας. Δεν συνέβη τέτοιο γεγονός και να υπήρχε δεν το λέγαν το κρατούσαν μυστικό. Τα κορίτσια είχαν τόσο σεβασμό, τόσο φοβο προς τους γονείς τους, δεν βλέπαν τα αγόρια για να βγούνε έξω ραντεβουδάκια, ήταν κλεισμένα στα σπίτια τους στις δουλειές τους, αν ακούγονταν τέτοιο πράγμα έπρεπε να το κάνει απόπαιδο ο πατέρας να φύγει το κορίτσι από εκεί μέσα στο σπίτι, δεν το ήθελε.

9. Όταν παντρεύονταν το κορίτσι και πήγαινε νύφη στα πεθερικά εκεί πως περνούσε πως την φέρονταν τα πεθερικά και ο άντρας της;

-Η νύφη έπρεπε να δείχνει σεβασμό στα πεθερικά περισσότερο απ' ότι στους γονείς της. Άμα η νύφη ήταν καλή (υπάκουη) τότε τη φέρονταν καλά. Διαφορετικά δεν την υπολογίζαν και τόσο.

10. Το κουμάντο ποιός το είχε;

-Ο μεγαλύτερος της οικογένειας. Θυμάμαι μια οικογένεια ήταν τέσσερις νυφάδες, η μεγαλύτερη νύφη καθόνταν στο σπίτι στο νοικοκυριό, έδινε διαταγές στις άλλες συννυφάδες τις μικρότερες και έλεγε εσύ θα πάς στα χωράφια, εσύ θα κάνεις εκείνη την δουλειά, δηλ. ο καθένας έπαιρνε την δουλειά του από την μεγαλύτερη συννυφάδα, είχαν σεβασμό.

11. Αν η νύφη γεννούσε άλλαζε η στάση των πεθερικών απεναντί της; Η στάση του άντρα της;

- Όχι δεν είχε καμμιά αλλαγή, εκεί δεν το είχαν και τόσο, κάναν και πολλά παιδιά. Να φανταστείς οι οικογένειες είχαν και οχτώ παιδιά, εννιά και δώδεκα παιδιά.

12. Αν έμενε άτεκνη πως την αντιμετώπιζε η οικογένεια, η κοινωνία του χωριού; (Παραδείγματα)

-Τέτοιο πράγμα δεν θυμάμαι, σχεδόν όλοι τεκνοποιούσαν, όσα έδινε ο Θεός έκαναν.

13. Αν κάποια γυναίκα απατούσε τον άντρα της ποιά η τιμωρία; (Παράδειγμα)

-Μια περίπτωση θα σου πω, εκεί στο χωριό κάποιος αγάς, δηλαδή κάποιος χωριανός πλούσιος ήταν και μια όμορφη γυναίκα και την έκανε κουμπάρα. Και τη κουμπάρα την είχε υπηρέτρια μέσα και συνέχεια είχαν σχέση με την κουμπάρα και ακούστηκε αυτό το πράγμα μέσα στο χωριό, ότι ο κουμπάρος τα έχει με την κουμπάρα και τα είπαν στον άντρα της, εκείνος έκανε καρτέρι στα αλώνια την ώρα που ερχόνταν αυτός από τα χωράφια ο πλούσιος με το άλογο καβάλα και τον σκότωσε στα αλώνια μέσα και μετά έφυγε από το χωριό για να μην τον πιάσουν.

14. Η παντρεμένη γυναίκα διατηρούσε σχέσεις με τους γονείς της; Σε περίπτωση διαφορών μεταξύ των συμπεθερικών ποιά η στάση της γυναίκας;

- Καλές σχέσεις είχαν, μάλιστα στις γιορτές, τα χριστούγεννα κάναν γλέντια πολλά στην πλατεία, βγαίνουν σοϊα-σοϊα, στο τέλος παλεύανε κιόλας φιλικά ποιός θα ρέξει ο ένας τον άλλο από τα σόϊα.

15. Οι γυναίκες εκεί στα πανηγύρια, στις γιορτές πίνουν;

-Όχι οι γυναίκες δεν πίνουν, ούτε και οι άντρες πίνουν, γλεντούσαν είχαν και κρασιά αλλά όχι και να φτάσουν στο μεθύσι.

16. Αν μια κοπέλα έμενε έγκυος όντας ανύπαντρη ποιά η στάση της οικογένειας, της κοινωνίας; (Παράδειγμα)

-Αυτό το πράγμα δεν συνέβη εκεί, να είναι έγκυος. Ποτέ δεν πήγαινε το κορίτσι να φτάσει σε αυτό το σημείο, απα πα!

17. Μια κοπέλα μπορούσε να έχει σχέσεις με άλλους άντρες;

-Όχι. Είχαν αγάπες, από τέσσερα και πέντε χρόνια σχέσεις αλλά δεν ερχόνταν ποτέ σε επαφή.

18. Αν κάποια κοπέλα έκανε κάποια σχέση πριν παντρευτεί τι γινόταν;

-Ερχόντουσαν σε συνενόηση συμπέθερος με συμπέθερο, έλεγαν έτσι κι έτσι το παιδί μου αγαπάει την κόρη σου και πρέπει να τα παντρέψουμε για να μην φτάσουν στο απροχώρητο.

19. Η παντρεμένη γυναίκα όταν ζούσε στο σπίτι του πεθερού της είχε δικά της χρήματα ή ήταν εξαρτώμενη από τον άντρα της, τον πεθερό ή την πεθερά;

- Όχι δεν είχαν ποτέ δικά τους χρήματα, εξαρτώνταν από τα πεθερικά της και από τον άντρα της. Αν ήθελε να αγοράσει κάτι έλεγε στον πεθερό να πάει εκεί στο τάδε να ψωνίσει.

20. Υπήρχε περίπτωση να θέλουν κάτι και να μην μπορούν να το πάρουν γιατί δεν της δίναν χρήματα;

- Βέβαια αν δεν είχαν και είχαν οικονομικές δυσχέρειες, είχαν φτώχεια και δεν τα φέρναν βόλτα λέγαν δεν θα το πάρεις. Θυμάμαι μια περίπτωση ένας Τούρκος, έπεσε πείνα εκεί στην πατρίδα τους και λέει ο γιός στο πατέρα τώρα εμείς έχουμε λεφτά και οι καμήλες είναι φθηνές να αγοράσουμε καμήλες, όχι λέει ο πατέρας δεν ξέρουμε λέει πόσο θα φτάσει, θα διαρκήσει αυτή η φτώχεια, η πείνα , όταν θα έχουμε χρήματα τότε φέρε καμήλες.

21. Η γυναίκα όταν γινόταν μάνα δηλ. έκανε παιδιά είχε λόγο για το μεγάλωμα τους ή άλλοι αποφάσιζαν πως θα μεγαλώσουν τα παιδιά;

- Οι γονείς έπαιρναν την απόφαση και τα πεθερικά.

22. Είχε και εδώ λόγο ο πεθερός; Αν δεν άφηνε αυτός η νύφη-μητέρα δεν μπορούσε να μαλώσει ούτε το παιδί της; (Παράδειγμα)

-Τον πρώτο λόγο είχε ο πεθερός. Αν ήθελε να το μαλώσει αυτός έχει καλά. Η νύφη υπάκουε τον πεθερό. Μόνη της δεν μπορούσε να το τιμωρήσει. Μόνο κρυφά από τα πεθερικά.

23. Η γυναίκα με τον άντρα τι σχέση είχαν, ήταν αρμονική σχέση ή ο άντρας ήταν ο αφέντης και η γυναίκα έπρεπε να υπακούη σε αυτόν τυφλά χωρίς να έχει γνώμη;

-Βέβαια τυφλή υπακομή στον άντρα, ότι έλεγε ο άντρας δεν χωρούσε κουβέντα.

24. Το αγόρι πήγαινε σχολείο;

-Βέβαια πήγαινε σχολείο. Αλλά δε μαθαίνουν και πολλά γράμματα. Λίγα παιδιά μαθαίνουν πολλά γράμματα. Η δουλειά πρώτα.

25. Μπορούσε να πάει σε σπουδές;

-Μπορούσε να πάει αλλά ανάλογα τις δυνάμεις που είχε ο καθένας. Στο χωριό μας δε θυμάμαι να σπούδασε κανείς.

26. Τα αγόρια πως περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους με παιχνίδια;

-Δεν είχαν χρόνο για παιχνίδια, μόλις μεγάλωνε λίγο πήγαινε κοντά στον πατέρα για να μάθει το επάγγελμα του πατέρα. Όμως παίζανε μερικά παιχνίδια.

27. Αν τα αγόρια δεν ήταν υπάκουα τι γινόταν, τα χτυπούσαν, τα συμβουλευάν;

-Τα χτυπούσαν και τα συμβουλευάν, είχαν σεβασμό δεν μπορούσαν τα παιδιά να κάνουν ότι ήθελαν.

«Ήταν τα χωράφια μας πολύ μακριά εκεί στο Μυστί, σηκωνόνταν οι γυναίκες νύχτα ταΐζαν τα άλογα, τα βόδια και πηγαίνουν τέσσερις ώρες ταξίδι δηλαδή διαδρομή να πάνε να ξημερώσουν εκεί, να πάνε να οργώσουν τρία στρέμματα χωράφια. Τέτοια ήταν οι δουλειές των γυναικών τους.

Όταν έρχονταν μουσαφίρης στο σπίτι να φάει να τον φιλοξενήσουν, δεν βγαίνουν τα παιδιά μας στο τραπέζι να κάτσει να φάει και έλεγε ο μουσαφίρης που είναι τα παιδιά σας δεν έχετε, και έλεγαν έχουμε παιδιά οχτώ αλλά όταν είναι μουσαφίρης τα παιδιά δεν έρχονται να κάτσουν στο τραπέζι να φάνε γιατί έχουμε τέτοιο σεβασμό στον μουσαφίρη μας

Του σπιτιού τις δουλειές τις κάνουν οι γυναίκες, εμείς οι άντρες ένα, δύο μήνες ήμασταν στην ξενιτιά, δεν ξέραμε από σπιτικές δουλειές μόνο τα κορίτσια μας και οι γυναίκες κάνουν.

Η μάνα είχε χάσει τα γαϊδούρια, είχε εννιά γαϊδούρια, είχε ένα παπά θείο και πήγε είπε χάσαμε τα γαϊδούρια τι να κάνουμε μέχρι το πρωί θα τα φάνε οι λύκοι τι να κάνω. Λέει ο παπάς να σας διαβάσω ένα από την Αγία Γραφή, να τα ντύσω τα στόματα των λύκων και όταν τα βρείτε το πρωί να έρθετε να τα διαβάσω να λαλήσουν τα στόματα»

Όνομα *Θοδώρα Καραφυλλίδου*. Ετών *98*.

1. Πού γεννήθηκες; - *Στου Αι Βασίλ. Στην Καισάρεια.*

2. Στην Ελλάδα πότε ήρθες; - *Το 1924.*

3. Πόσο χρονών ήσουν όταν έφυγες από την Καισάρεια; - *18 χρονών και όλα τα θυμάμαι.*

4. Το χωριό είχε σχολείο; - *Είχαν κοντά μας σχολείο και εκκλησία. Τα μικρά παιδιά πηγαίνισκαν.*

5. Τα αγόρια ή τα κορίτσια; - *Τα αγόρια πηγαίνισκαν αλλά και τα κορίτσια. Ήταν όμως Τούρκου φόβος και δε μπορούσαν να παγίνουν.*

6. Δηλ. τα κορίτσια δεν πήγαιναν σχολείο επειδή φοβόταν τους Τούρκους ή και για άλλους λόγους; - *Επειδή φοβόντουσαν τους Τουρκιούς.*

7. Το κορίτσι τι έκανε στο σπίτι; - *Πλένισκαν μαλλιά, φαίνισκαν. Μάνα καθόταν στ'αργαλειό κι εμείς βοηθούσαμε θυμάμαι ότι φαίνισκα (έφαινα), μάζευα τα ξύλα κ.α.*

8. Παιχνίδια δεν παίζαν τα κορίτσια; - *Τίποτα, από μικρά δεν κάναμε τίποτα. Τα παιδιά (αγόρια) παίζαν με τα κότσυλα. Τα αγόρια τι παίζανε: παίζανε όξου, αλλά τίποτα παιχνίδια (εννοεί αντικείμενα) δεν είχαν.*

9. Δεν υπήρχαν παιχνίδια; - *Α πα πα τίποτα!*

10. Θυμάσαι να μου πείς κανένα παιχνίδι που παιζόταν εκεί;

- *Τίποτα με παιχνίδια δεν ανακατεύοτανε. Μόνο δουλειά.*

11. Ο πατέρας και η μάνα φέρονταν το ίδιο στο αγόρι και στο κορίτσι; - *Ναι, το ίδιο.*

12. Μήπως το κορίτσι το κλείνανε σπίτι; - *Όχι δεν είχαμε τέτοιο.*

13. Σε ποια ηλικία παντρεύονταν εκεί τα κορίτσια; - *Αναλόγως το τυχερό. Πότε παντρεύονταν πάνω από τα 20 χρόνια, πότε 17,18.*

14. Το γαμπρό πως τον έβρισκε;

- *Μόνη της, δεν την κάνανε προξενιό: Παγαίνισκαν στο χορό. Είχαμε μεγάλο χορό πολύς κόσμος καταβαίνισκι στη μέγα πλατεία, ερχόταν και τα κορίτσια*

και τα παιδιά (εννοεί αγόρια). Εκεί χόρευαν ακούγοντας χορούς και σε κάποια στιγμή κουκούλωνεν το παιδί το κορίτσι που ήθελε και το σημάδευε. Σβήνισκαν το φως και σημάδευαν το κορίτσ. Τσακ τσακ φιλούντο.

15. Μετά πως τη ζητούσε από τους γονείς;

-Τα κορίτσια παρέα βγαίνισκαν στον μαχαλά. Το παιδί την παρακολουθούσε, έβλεπε που έμενε, έπαιρνε δυο φίλους του και πήγαινε στο σπίτι του μέλλοντα πεθερού.

Όταν το αγόρι τη σημάδευε (μ'ένα φιλί) ήταν ένδειξη ότι την ήθελε για γυναίκα.

Άμα ήθελε και το κορίτσι έλεγε στο αγόρι "έχω μάνα και πατέρα, έλα στου σπίτ". Πρώτα πήαιε σπίτ ο γαμπρός με κανά δυο φίλους για να γνωριστεί με τους γονείς του κοριτσιού. Μετά ο πεθερός έλεγε ας έρτουν και οι γονείς (μάνα, πατέρας) να μπήκουν γνωριμία, άμα δεν γνωρίζουνταν γιατί το χωριό ήταν μεγάλο. Να στείλεις γονείς να μιλήσουν, άμα αγαπάτ' να πάριτ. Αυτό γινόταν. Προίκα δίναμε: Ακόμα κι εγώ γόρασαμι (δηλ. με αγοράσανε). Ο γαμπρός δίνει στη νύφη λεφτά.

16. Πόσο την αγόραζαν; -Κοίτα πως την αγόραζαν. Το παιδί παίρν του κουμπάρουτ, παίρν δυο τρία άντρες, συγγενείς για να παν να κάτσουν. Μετά σ'ένα μαντίλ ντίνουν τα λεφτά. Απ'τη μια πλευρά κάθονται οι γονείς του κοριτσιού και στην απέναντι κάχουντι απ'τα παιδιά.

Πεντ έξι από εδώ πεντ έξι από κει άρχιναν: Τι να κάνουμ αφού αγάπησαν να παρθούν. Ντίνουντα στου μαντίλ τα λεφτά και πετάντα στου κορίτσ. Τανείοι ου κουμπάρος -όχι ο πατέρας του κοριτσιού- τα βλέπνι νύφη κι πεχερός, πεχερά δείνουνταν μετά (ξαναδένουν το μαντίλι) και πετάντου πάλι στο κλάτσ (παιδί). Χέκι (βάλε) άλλα λίγα λεφτά. Χέκνι (βάζουν) ακόμα λίγα, πετάντου παλ', παίρννι λίζουντου και κουμπάρος μιλά με του κοριτσιού πατέρα. Έδωσαν τόσα. Ας γίν.

17. Κάναν παζάρια δηλαδή; -Ναι. Αρκεί νάνε καλά τα παιδιά μας καλά είναι τα λεφτά.

18. Καρμιά φορά η μάνα ή ο πατέρας πάντρευν το κορίτσι, χωρίς να θέλει να πάρει κάποιον; Θυμάσαι τίποτα σχετικό;

-Πως δε θυμάμαι. Έχω συγγενείς γι'αυτό.

19. Δηλαδή την πάντρευν με το ζόρι; -Γινόντουν, γινόντουν. Η μάνα μου αγαπούσε έναν άλλο. Η γιαγιά μου ήθελε να τη δώσουν σ'ένα πλούσιο που η μάνα μου δεν ήθελε. Την έδωσε η γιαγιά μου κατάρα, άμα πάρει αυτόν που ήθελε, ψωμί να μην έχει να φαν. Τελικά πήρε αυτόν που ήθελε με γάμο, αλλά παιρνούσε πολύ φτωχά. Έλεγε πως εγώ φταίω που κακοπερνάω -είχε πεθάνει ο άντρας της- γιατί δεν άκουσα τον πατέρα μου.

20. Όταν αντέδρασε η μητέρα σου για το γαμπρό τί έκανε ο παππούς σου;

-Είπε πλινίσκου τα χέριαμ και πετάντου επάν σου (δηλ. δεν έχω καμμιά ευθύνη από δώ και πέρα). Εφόσον δε μ'άκουσες να παρ του πλούσιου να περνά καλά ό,τι θές καν.

21. Με το ζόρι παντρεύαν τα κορίτσια; -Ναι πολλά γινούνταν . Με το ζόρ παντρεύβισκαν. Έλεγαν -τα κορίτσια- ότι εγώ δεν κρέβισκα (ήθελα) να του πάρου, αλλά πατέραμ μάναμ με του ζόρ έδωσαν. Ντε ντου θελ καργιαμ (η καρδιά μου). Ντε του αγαπάου. Αλλά υπάκουν εκείνα, στους μεάλους.

22. Για να παντρευτεί μια κοπέλα έπρεπε να ήταν τίμια δηλ. παρθένα; -Ναι. Έπρεπε. Αρραβωνιάσει Γαρινίς κορ. Αρραβώνιασε ήταν πλούσιο κορίτσ και πήρε πλούσιο παιί. Πολλά λίρες δώσαν και αλυσίδες (χρυσαιφικά). Βοήθσαν παντρεύταν και πήριντου σου σπιί. Παρτένα ντεν ήταν. Εδιούξι ντου. Κράτησ και τα λίρες έδιουξιντου. Γαμπρός πήρε τα λίρες. Έκανα του γάμου να μη ντροπιάσεις να μη βγείς παρθένα, έδιουξιντου, και πόμι του κορίτσ αυτό (δηλ. έμεινε ανύπαντρο). Γι'αυτό αναγκάστηκαν να τη παντρέψουν μ'ένα φτωχό παιδί που δεν τον ήθελε για άντρα της. Κλαίγοντας τον πήρε. Με το ζόρ.

23. Όταν την έδωξε ο άντρας της που πήγε η νύφη; -Στου πατέρατς.

24. Τη φέρονταν καλά στο πατρικό της σπιί; -Με το καλό. Τι να του κάνουν.

25. Οι συγχωριανοί πως τη φέρονταν; -Οι χωριανοί πήρουντο ντου. Δεν την παίρναν κοντάτι για παρέα. Για να μας χαραμίσ (δηλ. να μας βγάλει και το δικό μας όνομα) λείσκαν. Φοβούνταν τα τίμια κορίτσια και δεν πηαίνισκαν κοντάτ. Αυτά τα πράματα κάνισκαν.

Το κορίτσι αυτό ντρέπονταν να κυκλοφορήσει. Οι γονείς όμως θέλαν να το σκεπάσουν λέγοντας ότι ήταν ψέμματα του γαμπρού που τα έλεγε σκόπιμα επειδή αγαπούσε άλλη κοπέλα κ.α.

26. Για να δείξουν ότι το κορίτσι είναι αγνό (παρθένα) μετά το γάμο είχαν κανένα έθιμο; -Αν ήταν τίμια δείχναν το σεντόνι της πρώτης νύχτας του γάμου μπροστά σ'όλους τους συγγενείς. Αν ήταν «λερωμένο» όλοι οι συγγενείς έριχναν λίρες. Λέγαν τραγούδια, χειροκροτούσαν.

27. Το ζευγάρι σε ποιο σπιί έμενε; -Στο σπιί του πεθερού. Μαζί τρώισκαν μαζί πλενιόντουσαν, χώρια είχαν κάμαρη.

28. Τα πεθερικά πως φέρονταν στη νύφη; -Χρυσάφ', χρυσάφ'. Έφεραμ νύφ εινι πουλί καλό χρυσή, έρουνταν χαιρετίζαντου φιλάναν του.

29. Αν τα πεθερικά δεν φέρονταν καλά στη νύφη ο άντρας της δεν μπορούσε να μιλήσει; -Ήντι μεγάλα, ήντι γονείσμ έλεγε ο γαμπρός. Το κουμάντο τόχε ο πεθερός και η πεθερά. Και οι δύο. Στα χτήματα, στο σπίτι, στα λεφτά. Αν κάτι ήθελε ο γιός έπρεπε να ζητήσει την άδεια και τα χρήματα από τον πατέρα του. Άμα ήθελε κάτι η νύφη έλεγε πρώτα στον άντρα της και κατόπιν στο πατέρα του. Άμα έκρινε ότι η αγορά ήταν χρήσιμη τότε έδινε τα χρήματα για να πάρει η νύφη π.χ. έναν τσοχά έπρεπε να πάρει την άδεια κυρίως από τον πεθερό. Ο πεθερός ήταν ο αφέντης του σπιτιού. Και η πεθερά υπάκουε τον άντρα της. Το ίδιο και ο γιός του. Αν το εγγόνι έκανε κάτι κακό σε όποια τιμωρία κι αν το υπέβαλε ο παππούς κανείς δεν μπορούσε να πει κουβέντα. Δεν μπορούσε κανένας να "πάει αντίθετα" από τον πεθερό.

30. Ο πεθερός ήλεγχε και τις φιλίες της νύφης;

-Ναι. Αν κάποια φίλη της νύφης του δεν την ήθελε για Χι λόγους, η νύφη έπρεπε να διακόψει τις φιλικές σχέσεις. Βέβαια η νύφη έκανε τα παράπονα της στον άντρα της αλλά δεν εισακούονταν, γιατί έπρεπε να υπακούσουν στον πατέρα - πεθερό.

31. Αν η γυναίκα δεν υπάκουε σε κάτι τον πεθερό τι επιπτώσεις είχε;

-Τη μάλωνε ο άντρας της, όμως δεν τη χτυπούσε και αυτή τελικά υποχωρούσε. Βέβαια αν συνέχιζε να μην πειθαρχεί έφταναν μέχρι και το χωρισμό.

32. Διαλύονταν -αν θυμάσαι- γάμοι;

-Όχι, αφού παντρεύονταν ότι και να ήταν η νύφη -κουτσή, στραβή- αυτή ήταν. Μόνο άμα υπήρχε θέμα ηθικής που τέτοια περίπτωση δεν θυμάμαι. Θυμάμαι όμως μια περίπτωση με το παιδί του θείου μου. Όταν αρραβώνιασε ήταν έθιμο να παίρνουν από τη νύφη ένα δοχείο με αλάτι. Μέχρι να τελειώσει/ξοδευτεί το αλάτι δεν έπρεπε να συμβεί κάτι κακό στην οικογένεια του αγοριού. Σ'αύτην τη περίπτωση, ο γιός πηγαίνοντας στα χωράφια τον χτύπησε ένας κεραυνός, ευτυχώς όμως το ρεύμα το τράβηξε το αλέτρι. Λίγο πριν το γάμο ψόφησε το βόδι που θα σφάζονταν για το γαμήλιο τραπέζι. Τέλος την μέρα που γεννούσε η νύφη το πρώτο παιδί της πέθανε ο ξαδερφός μου. Αυτά όλα ήταν σημαδιακά για την οικογένεια -το αλάτι δεν είχε ξοδευτεί ακόμη και τελικά έδωξαν τη νύφη από το σπίτι τους και επέστρεψε στους γονείς της.

33. Αν η γυναίκα τεκνοποιούσε πως τη φέρονταν;

-Πολύ καλά. Πάρα πολύ καλά όλοι στο σπίτι. Την είχαν στα όπα όπα. Ειδικά άμα έκανε αγόρι. Και τα πεθερικά τη φέρονταν καλύτερα. Την τάζαν καλύτερα ακόμα και οι συγγενείς.

34. Άμα μια γυναίκα δεν έκανε παιδιά ποιά η στάση των υπολοίπων;

-Είχαν παράπονο. Ο χεγός (θεός) δεν έδωσε παιδί. Είχαν στεναχώρια μεγάλη (λύισκαν του κόμπου μι τ'άντρατ δηλ. τραβούσαν τη στεναχώρια με τον άντρα της). Την ατεκνία δεν τη θεωρούσαν κολλητική αρρώστεια.

35. Υπήρχε απιστία στα μέρη σας;

-Αποκλείεται. Ακόμη και αν δεν ζούσε ο άντρας η ηθική ήταν αναγκαία. Θυμάμαι τη θεία μου που είχε μείνει χήρα μ'ένα κορίτσι . Ένα βράδυ την έκλεψε ένας χήρος που την ήθελε. Παρότι την κράτησε γι'αρκετό διάστημα στο σπίτι του και είχε ερωτικές σχέσεις μαζί της, αυτή μόλις βρήκε την ευκαιρία δραπέτευσε και γύρισε πίσω. Ο απαγωγέας τιμωρήθηκε με την καταβολή μεγάλου χρηματικού ποσού.

Ήταν αδιανόητο παντρεμένη γυναίκα νάχει φίλο.

Θυμάμαι τρεις παντρεμένες που είχαν σχέσεις με τρεις ξενοχωρίτες. Τις έδιωξαν από το χωριό "στου Τουρκιούς" δηλ. τις εξόρισαν σε περιοχή που κατοικούσαν Τούρκοι.

36. Οι προγαμιαίες σχέσεις επιτρέπονταν ;

-Όχι. Ακόμη και αρραβωνιασμένοι δεν κοιμόντουσαν μαζί. Ήταν νόμος.

37. Το παιδί πως μεγάλωνε;

- Το είχαν όλοι "όπα όπα". Για το μεγάλωμά του όλοι είχαν λόγο. Τον πρώτο λόγο τον είχε ο παππούς. Αν ένα παιδί ατακτούσε η τιμωρία επιβάλλονταν από όλους, αρκεί να συμφωνούσε ο παππούς. Αν το παιδί έκανε μια αταξία η νύφη δεν μπορούσε να αντιδράσει στον τρόπο τιμωρίας που επέβαλλε ο πεθερός ή η πεθερά. Γιατί η πεθερά είχε τα πρωτεία σε σχέση με τηνύφη. Η νύφη δεν είχε τόσο λόγο για το μεγάλωμα του παιδιού. Το παιδί ήταν όμως της οικογένειας.

38. Θυμάσαι τίποτα άλλο;

- Αν πααίνισκι ο πεχερός σπίτι η νύφη έπρεπε νάταν όρθια, όση ώρα θα κάθονταν αυτός. Συνήθως έπλεκε. Έδειχνε μεγάλο σεβασμό. Μιλιά δεν υπήρχε απ' τη νύφη, Το πρόσωπό της ήταν καλυμμένο με μαντίλι. Ούτε η μύτη δε φαίνονταν. Η νύφη έτρωγε χώρια. Το στόμα της δεν έπρεπε να φανεί. Κι εγώ έτρωγα ως νύφη ακόμη και στην Ελλάδα για δύο χρόνια μόνη μου. Η μαντίλα όσο ήταν ο πεθερός δεν έβγαине από το κεφάλι της νύφης. Έτρωγε όλη η οικογένεια μαζί, μικροί-μεγάλοι, πλην της νύφης. Υπήρχε σεβασμός. Μπροστά στον πεθερό δεν μπορούσε να μιλήσει. Θυμάμαι όταν ο άντρας μου πήγε στον πόλεμο έστειλε γράμμα στον πεθερό μου. Δεν τόλμησα να ρωτήσω αν υπάρχει το δικό μου όνομα στο γράμμα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000102115

